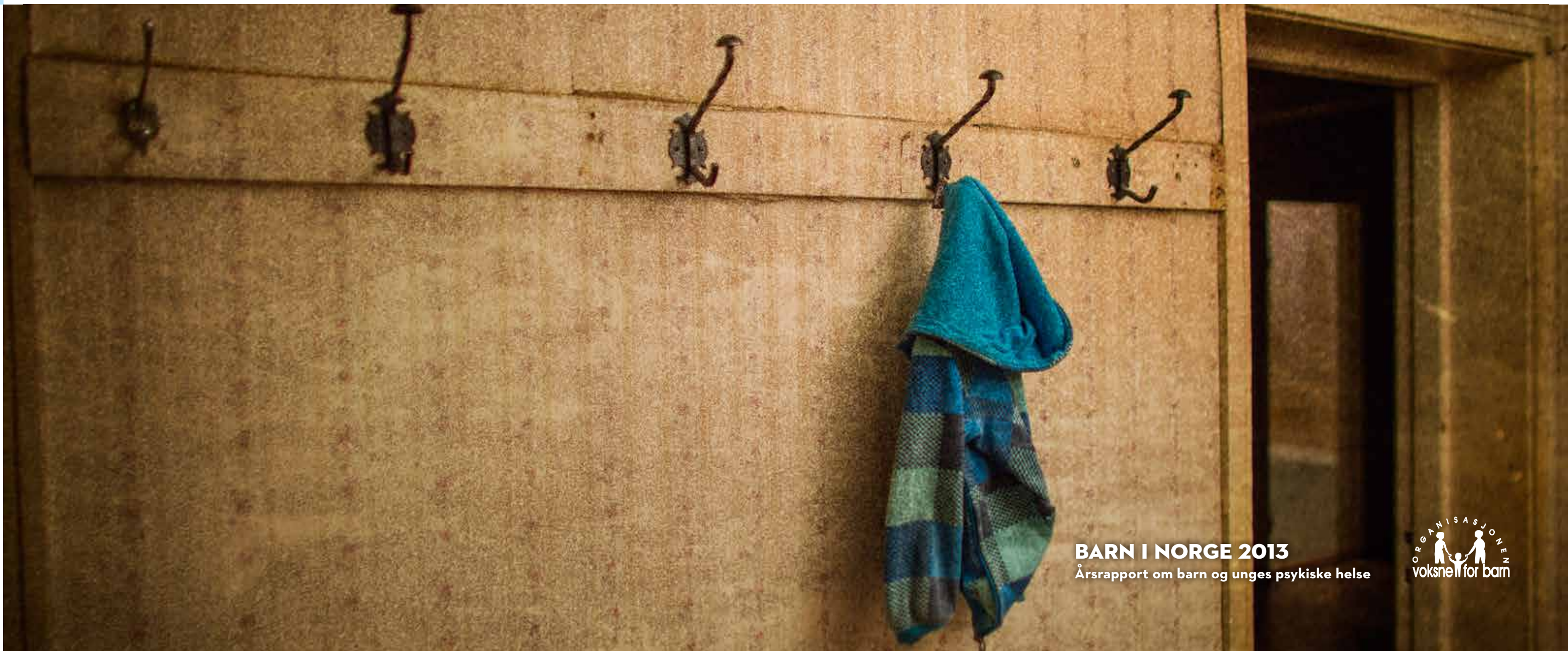

BARN I NORGE 2013

BARNEFATTIGDOM OG UTENFORSKAP

BARNEFATTIGDOM OG UTENFORSKAP

BARN I NORGE 2013
Årsrapport om barn og unges psykiske helse

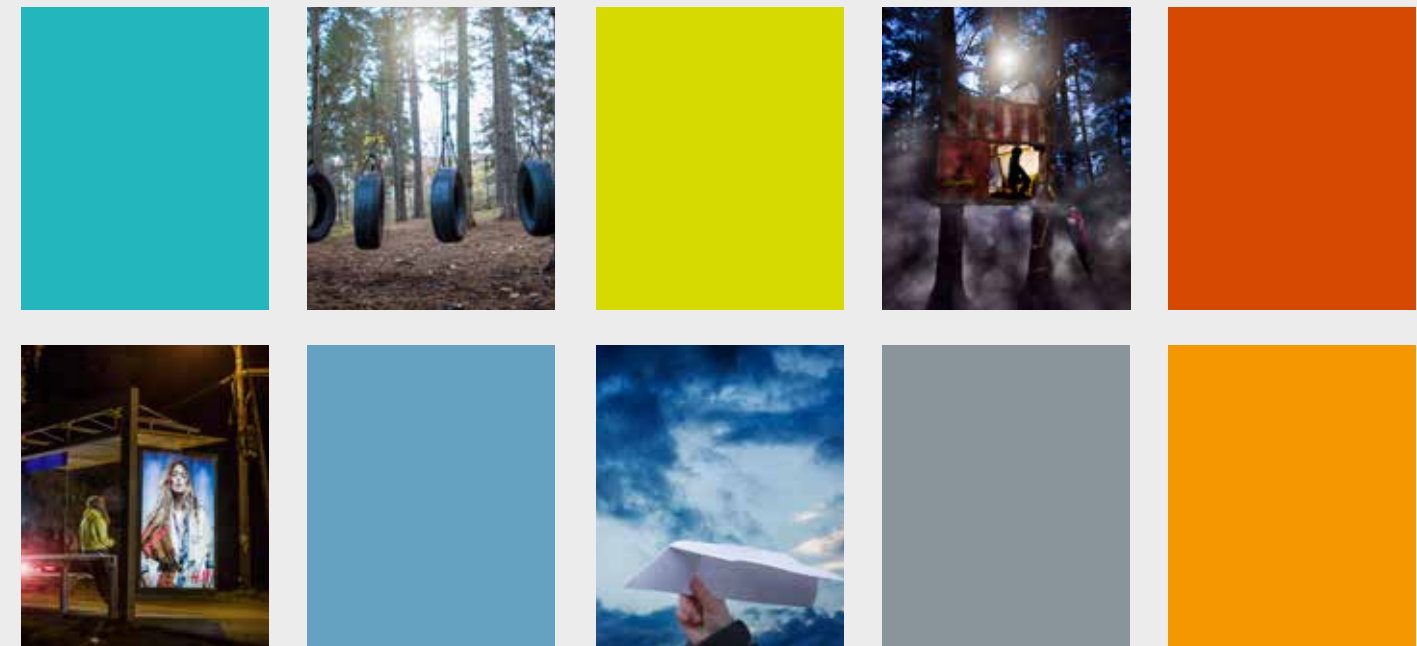
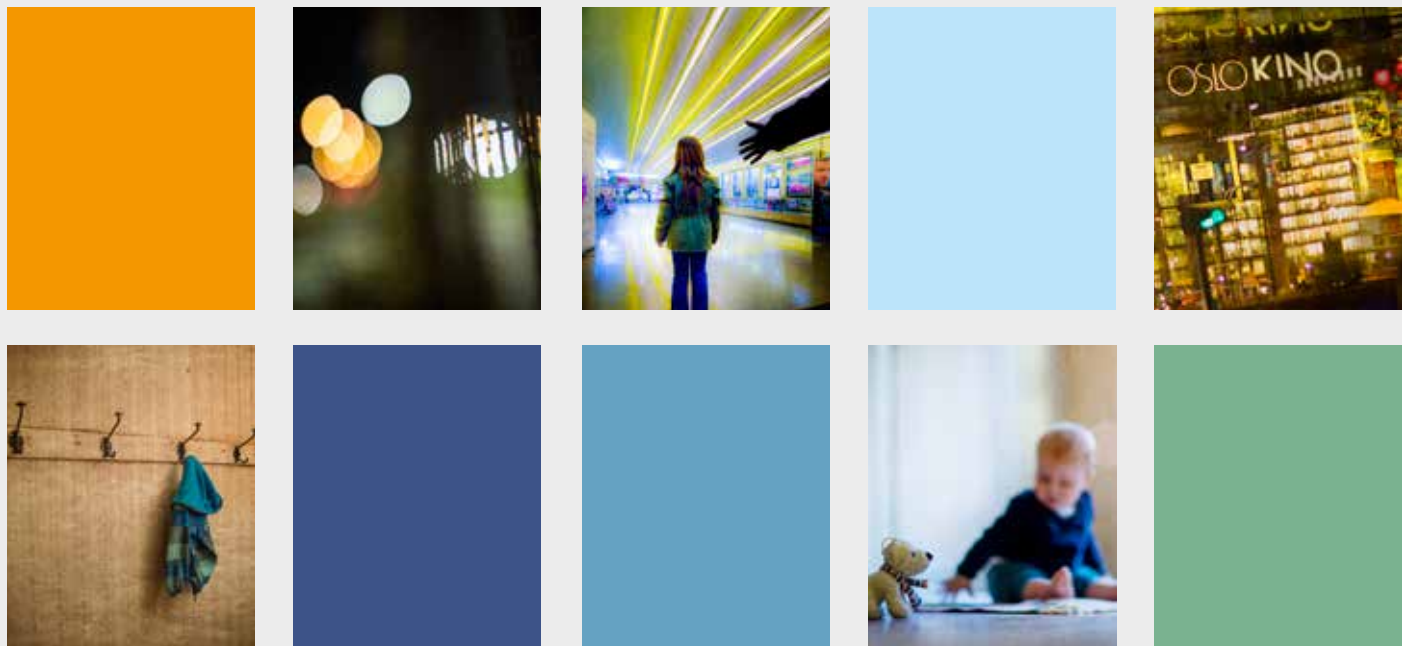
Vi har alle et voksenansvar.
Et ansvar for å passe på.
For å tilby en trygg hånd når det trengs.
For å være voksne for barn.
vfb.no

Utgiver:	VOKSNE FOR BARN
I redaksjonen:	Generalsekretær Randi Talseth Kommunikasjonsrådgiver Birthe Bratvold
Design & Grafisk produksjon:	Grafisk Form as
Illustrasjonsfoto:	Bo Mathisen
Trykkeri:	UnitedPress

ISBN 978-82-92488-29-4 (trykk)
ISBN 978-82-92488-30-0 (PDF)

INNHold

Forord	6
Av Generalsekretær Randi Talseth	
Barnefattigdom i Norge	8
Av Tone Fløtten	
Sosiale ulikheter i oppvekst	22
Av Karin Gustavsen	
Fattigdom kan gi barn helseskader	38
Av Willy-Tore Mørch	
Gode opplevelser som redskap i kampen mot fattigdom	46
Av Elin Herikstad	
Barnefattigdom – nokre refleksjonar med utgangspunkt i fattigdommens psykologi for vaksne	58
Av Kjell Underlid	
Fattigdom – eit utematisert, men sjølvsagt fenomen i barnevernet	74
Av Merete Tunestveit	
Kron eller mynt – med adresse Tøyen	90
Av Heidi Marie Kriznik	

FORORD

Å fordype seg i tema for årsrapporten Barn i Norge i år, barnefattigdom, har virkelig vært svært interessant. Arbeid for at barn skal ha en trygg oppvekst og en god psykisk helse er alltid berikende og føles meningsfullt også i et av verdens beste land å bo i, Norge.

Vi vet at det er mange som faller utenfor fellesskapet av ulike årsaker – både voksne og barn. Det er først når vi ser helheten, men også bryter den ned til enkeltområder og ser på utfall og virkning, at bildet gir mening og dybde. Hva er det å være barn og leve i fattigdom i Norge i dag? Hvilke utfall har det for barna?

Den mer tradisjonelle tilnærmingen i forhold til inntekt er selvsagt en målestokk. Det beskriver likevel mer et virkemiddel enn selve problemet.

Årets rapport tar for seg ulike aspekter ved barnefattigdom, og det er ved lesning av hele rapporten at man sitter igjen med at bildet er komplekst og at vi trenger mange tiltak for å utjevne ulikhetene i det norske samfunnet. Det er livskvaliteten og mulighetene for å ha et godt liv fremover som står på spill i dette. Det betyr ikke at ikke det kan være mange positive kvaliteter i disse familiene også. Barna er på mange måter avhengig av hvordan de voksne reagerer og forholder

seg til sin økonomiske situasjon. Det er også av avgjørende betydning om familien har tilleggsbelastninger slik at det ikke bare er økonomien som bekymrer.

«Å være et fattig barn i Norge handler ikke om å sammenligne seg med de rikeste barna, men å mangle det vanlige barn har!» skriver Elin Herikstad i denne rapporten i artikkelen: Gode opplevelser som redskap i kampen mot fattigdom. Fattigdom er primært et materielt og objektivt fenomen, men opplevelsen for den enkelte har stor kraft i dagliglivet. Utfallet av å ha dårlig økonomi er massiv og godt dokumentert. Dårlig språkutvikling og ofte også lavere kognitiv kapasitet er en viktig konsekvens for mange av disse barn i deres tidlige barndomsår spesielt i de familier hvor man har også andre tilleggsbelastninger. Frafall fra skolen kan lett bli et resultat senere i livet når språkforståelsen mangler. Videre at man ikke kommer seg inn på arbeidsmarkedet. Sammenhengen mellom lav inntekt – lav utdanning og tapte leveår er en stor utfordring for hvordan vi bedre kan innrette fordelingspolitikken og demme opp for sosial urettferdighet både i barndommen og i et livsløp.

Antallet barn som lever i lavinntektsfamilier har ikke økt annet enn at andelen fattige i befolkningen er den samme. Men vi har ikke klart å redusere andelen, selv om inntekts-

målet er litt øket for alle (gjennomsnittlig de siste årene). Cirka 75 000 barn lever i dag i lavinntektsfamilier. Det bør også understrekes at mange av disse familiene er barn som lever med alenemødre eller kommer fra innvandrerfamilier. Vi må ikke glemme dette, når vi skal diskutere tiltakene. Også at NAV har fått flengende kritikk for ikke å vurdere barnefamilienes behov med utgangspunkt i barnas behov. Det overlates til barnevernet å komme inn med kompenserende tiltak også av økonomisk art. Her har vi en jobb å gjøre. I det hele tatt så er det mange tiltak vi som organisasjon vil arbeide for – slik at vi som samfunn ikke holder barn utenfor det sosiale fellesskap. Det har store konsekvenser for det enkelte barn, men spørsmålet kan ikke privatiseres av den grunn. Ei heller bare bli møtt med at de voksne må inn i arbeid, slik mange av de politiske partiene svarte under årets valgkamp. Ja, det er svært viktig, men mens en venter på det, må barnas interesser ivaretas her og nå!

En bevisstgjøring hos politikere og hos menigmann av hva utfallet er av å ha svært dårlig økonomi i det norske samfunnet, er viktig. Hittil har debatten i altfor stor grad handlet om inntektsnivå og å få de voksne i jobb. Vi trenger en bredspekteret tiltakspakke og Voksne for Barn vil i sine sosialpolitiske utspill komme med mange forslag fremover.

En stor takk til alle bidragsyterne i arbeidet med denne rapporten.

tone fløtten er instituttsjef/forsker ved Fafo Institutt for arbeidslivs- og velferdsforskning. I tillegg til doktoravhandlingen «Poverty and social exclusion – two sides of the same coin?» og en rekke artikler og rapporter om fattigdom har hun redigert boka «Barnefattigdom» (Gyldendal Akademisk 2009). Fra 2003 til 2009 var Fløtten Fafos prosjektleder for Fami Senter for studier av fattigdom, minstesikring og sosial integrasjon, et prosjektsamarbeid mellom Fafo og NOVA.

BARNEFATTIGDOM I NORGE

– HVORDAN MÅLES DET?

I stortingsvalgkampene hittil på 2000-tallet har fattigdom stått sentralt. Unntaket har vært årets. I valgkampen vi nettopp har lagt bak oss, ble fattigdom, med noen få unntak, knapt tematisert. Mangelen på fattigdomsdiskusjon kan synes uventet, da opposisjonspartiene tidligere i år rettet sterk kritikk mot regjeringspartiene for ikke å ha gjort nok for fattige barn (NRK 19/2 2013)¹. Og man kunne kanskje forventet mer oppmerksomhet om fattigdom generelt og barnefattigdom spesielt da det tross alt er allmenn enighet om at barnefattigdommen har økt. Hva kan forklare dette?

Hvert år presenterer Statistisk sentralbyrå oversikt over hvor mange i Norge som lever i familier med lav inntekt. I de siste årene har det vært stadig flere barn i denne gruppen. At barn vokser opp i familier med dårlige økonomiske kår, er uheldig. På den ene siden kan det medføre dårlige levekår i barndommen, på den andre siden kan det øke risikoen for levekårsproblemer og dårlig økonomi også i voksen alder.

I tillegg til at eksistensen av fattige barn i seg selv er uheldig, er det også overraskende at det blir flere barn i lavinntektsgruppen. I det siste tiåret har Norge vært i en svært gunstig økonomisk situasjon, med sterk økonomisk vekst og økt sysselsetting. Dessuten har fordelingspolitikk og fattigdomsbekjempelse stått høyt på den politiske agendaen siden 2001 (Fløtten, Pedersen og Lødemel 2009). I en slik situasjon kunne man forvente at andelen barn i lavinntektsfamilier ble

mindre snarere enn større. Det er grunn til å spørre seg hva som ligger bak denne utviklingen. Og det er overraskende at denne situasjonen ikke utløste større debatt i den nylig avsluttede valgkampen.

Det kan være mange årsaker til at fattigdom ikke ble et valgkamptema i 2013, for eksempel at dette er et vanskelig problem som ingen av de politiske partiene har noen klare løsninger på, og det derfor er bekvemt å ikke debattere det. Men en annen mulig forklaring på hvorfor fattigdomstemaet ikke ble løftet fram, kan være at det er uklart for mange hva fattigdom egentlig er. I denne artikkelen skal jeg derfor, i tillegg til å se nærmere på utviklingen i barnefattigdom, diskutere vår forståelse av fattigdom i det norske samfunnet. Hva er det vi måler når vi sier at barnefattigdommen har økt, og hvorfor øker den? Er økningen barn i lavinntektsgruppen

¹ http://www.nrk.no/video/borgerlig_pakke_mot_barnefattigdom/9FEDDB3FCDo4667E/, lest 10/9 2013

ALLE HAR ET FOHOLD
TIL PENDER OG KAN
FORESTILLE SEG HVA
DET Å MANGLE
PENDER BETYR FOR
ENS LEVESTANDARD
OG LIVSKVALITET.

et uttrykk for at stadig flere norske barn har dårlige levekår, eller kan økningen tilskrives måten vi måler fattigdom på? Er lavinntekt det samme som fattigdom?

HVA ER FATTIGDOM?

For å si det enkelt er fattigdom et uttrykk for en mangel. Men det er ikke gitt hva denne mangelen skal være. Er det lav inntekt som er viktigst, eller er det de faktiske levekårene man har? Og hvor stor må mangelen være før man kan si at fattigdom inntreffer? Hvor skal grensen mellom fattigdom og ikke-fattigdom settes?

I fattigdomsforskningens barndom, dvs. sent på 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet, ble fattigdom knyttet til fysisk overlevelse. Fattigdomsgrensen ble beregnet ut fra hvilke ressurser som var nødvendige for å skaffe seg de helt nødvendige basisgodene som mat, klær og husly (Booth 1889, Rowntree 1901, Sundt 1974). Denne fattigdomsforståelsen, også kalt en *absolutt fattigdomsdefinisjon*, benyttes i dag av organisasjoner som FN og Verdensbanken når man skal beregne fattigdom i utviklingsland. Fattigdomsgrensen settes for eksempel ved 1,25 eller 2,5 dollar om dagen.

Etter hvert som levestandarden i vestlige land økte, ble det tydelig at en absolutt fattigdomsforståelse ikke lenger var beskrivende for de sosiale forholdene. De fleste hadde tilstrekkelig med ressurser til å dekke sine grunnleggende behov gjennom eget arbeid. Og dersom man sto utenfor arbeidslivet, stilte det offentlige gjerne opp med en eller annen form for inntektssikring. I tillegg sørget det offentlige for utdanning og helsetjenester, om enn i noe ulike omfang i forskjellige europeiske land. Til tross for dette kunne man observere at en del mennesker ble hengende etter i velstands-utviklingen og slet med å finne sin plass i fellesskapet. Fra

midten av 1900-tallet vokste det derfor fram en erkjennelse av at fattigdom må ses i relasjon til inntektsnivåene eller levekårene i det samfunnet man lever i (Galbraith 1958, Townsend 1979). Fattigdom er ikke et fenomen som knyttes kun til fysisk overlevelse; man må også ta hensyn til en persons mulighet til å delta i et sosialt fellesskap.

Den britiske sosiologen Peter Townsend gjennomførte på 1960-tallet en levekårsundersøkelse i Storbritannia, der han studerte nettopp sammenhengen mellom inntekt og sosial deltakelse. I den forbindelse formulerte han den fattigdomsdefinisjonen som danner utgangspunkt for det meste av fattigdomsforskningen i rike land:

«Individer, familier og grupper i befolkningen kan sies å være fattige hvis de mangler ressurser til å skaffe seg den diett, delta i aktivitetene, ha den levestandard og de forbruksgodet som er vanlige, eller i det minste bredt aksept-ert i det samfunnet de lever i» (Townsend 1979; 31).

I dag er det bred enighet om at en absolutt fattigdomsforståelse er lite relevant i rike land, og man lener seg til relative fattigdomsdefinisjoner.

HVILKE MANGLER GIR FATTIGDOM?

Selv om Townsends fattigdomsdefinisjon er fra 1979, har denne tenkemåten røtter langt tilbake i tid. Allerede 200 år tidligere, i 1779, var Adam Smith inne på en slik fattigdomsforståelse. I *The Inquiry into the wealth of nations* skrev han at fattigdom var muligheten til å ha råd til «not only the commodities which are indispensably necessary for the support of life, but whatever the custom of the country renders it indecent for creditable people, even of the lowest

order, to be without» (Smith 1779; 519). Som eksempel på en slik sosial nødvendighet nevner Smith at det i de fleste europeiske land vil være nødvendig å ha en linskjorte, og at det i England vil være nødvendig å ha lærsko (ibid.).

Det å forstå fattigdom i lys av noe annet enn ekstrem materiell nød er dermed ikke noe nytt. Men hvordan kan denne fattigdomsforståelsen omsettes til et konkret fattigdomsmål i den moderne norske velferdsstaten? Selv om Townsends definisjon gir umiddelbar gjenklang i moderne velferdssamfunn, er det likevel ikke helt enkelt å omsette denne definisjonen i praksis. For hva slags diett og aktiviteter er vanlige? Og hvilke levestandarder og forbrugsgoder er bredt akseptert? Hvilke mangler er det som gjør det vanskelig eller umulig å delta i fellesskapet her til lands?

I diskusjonene om den norske barnefattigdommen trekkes det ofte fram at fattige barn ikke har råd til å delta i fritidsaktiviteter, at de ikke kan gå i bursdager, og at de ikke kan reise på ferie.

«Fattige barn har ikke muligheten til å delta i idrettslaget fordi utstyr og reiser koster penger. De går ikke i et bursdagsselskap fordi foresatte ikke har råd til gave» (Rune Grundekjøn, www.hoyre.no, 5/7 2013).

«Hedda (5) får ikke gå i bursdag eller reise på ferie» (Overskrift i Foreldre og barn, 1/6 2012).

«Har ikke råd til ferie» (Overskrift i Dagbladet 20/6 2012).

Når fattigdom beregnes, er det imidlertid sjelden at det er slike konkrete mangler som måles. Fattigdomsberegningene tar nesten alltid utgangspunkt i en persons eller en families

inntektsnivå. Uavhengig av om de man studerer er barn eller voksne, beregnes fattigdom ut fra familiens inntekt, og man vurderer en familie (og dermed også familiens eventuelle barn) som fattige dersom inntekten er under et visst nivå. Fattigdomsgrensen settes gjerne ved en prosentandel av medianinntekten (som er den midterste inntekten i inntektsfordelingen), og de som har inntekt under denne grensen i en viss periode, regnes som fattige. Norge har ingen offisiell fattigdomsgrense, men vanligvis settes grensen ved 50 eller 60 prosent av medianinntekten, og både ettårig og treårig lavinntekt kan bli benyttet som fattigdomsmål (se for eksempel Fløtten 1999, Epland og Kirkeberg 2009, Fløtten mfl. 2011, Kaur 2013). Som jeg skal komme tilbake til nedenfor, har valg av fattigdomsmål stor betydning for hvor mange som regnes som fattige. Men spørsmålet som skal diskuteres først, er om lavinntekt og fattigdom er det samme.

ER LAVINNTEKT DET SAMME SOM FATTIGDOM?

Det er flere årsaker til at lavinntekt benyttes som en indikator på fattigdom. Blant annet at er det forholdsvis enkelt å samle inn inntektsopplysninger, og inntekt er en god indikator på hva slags levekår en person eller en husholdning faktisk har. De som har mye lavere inntekt enn det som er vanlig i samfunnet, har sannsynligvis ikke ressurser til å opprettholde en god levestandard eller til å delta i samfunnet på lik linje med andre. Dessuten er inntektsmålet lett å forstå. Alle har et forhold til penger og kan forestille seg hva det å mangle penger betyr for ens levestandard og livskvalitet.

Samtidig er det klare problemer med inntektsmålet. På den ene siden er det ikke gitt at inntektsopplysningene er fullstendige, for eksempel på grunn av svart økonomi eller

feilaktig rapportering. På den andre siden kan nullskatteytene med svært god levestandard i prinsippet komme inn i fattigdomstellingene, i alle fall dersom det ikke settes en formuesgrense i tillegg til en inntektsgrense. Dessuten kan lav inntekt være uttrykk for valg. Hva hvis folk velger å jobbe lite fordi de prioriterer fritid høyt? Eller hvis en familie innretter seg slik at en av de voksne er hjemmeværende for å ta seg av små barn? I begge disse tilfellene kan inntekten være lav eller til og med under en fastsatt fattigdomsgrense, men familiene har gjort et valg som har brakt dem inn i denne situasjonen. Og hva hvis inntekten er lav bare en kort periode, for eksempel fordi man nettopp er ferdig med studier, eller fordi man er i ferd med å etablere seg som selvstendig næringsdrivende? Skal man likevel regnes som fattig i denne perioden?

Problemene med å benytte kun et inntektsbegrep for å avgrense fattigdom blir også tydelige når man ser på levekårene i ulike inntektsgrupper. Det er langt fra slik at alle som har inntekter under en fattigdomsgrense på 50 eller 60 prosent av medianinntekten, har elendige levekår (Fløtten 2006, Andersen 2008, Kaur 2013).

Når det gjelder barnefattigdom, er dette en betimelig kritikk av fattigdomsmålet, for det er ikke gitt at barna i en familie har samme levekår som foreldrene sine. Barna kan ha bedre levekår enn foreldrene, for eksempel dersom foreldrene velger å prioritere barnas behov med de pengene som er til rådighet for familien. Forskning på barns levekår tyder på at dette ofte er tilfellet, og at foreldre strekker seg langt for at barna ikke skal merke at familien har svært dårlig råd (Thorød 2006). Men situasjonen kan også være at barna har dårligere levekår enn familiens inntekt skulle tilsi, for eksempel dersom foreldrene ikke klarer å disponere familiens

økonomiske ressurser til beste for barna på grunn av rusproblemer.

Det siste, og kanskje viktigste ankepunktet mot et fattigdomsmål som tar utgangspunkt i relativt inntektsnivå, er at selv om levestandarden i et samfunn heves betraktelig, vil det ut fra et slikt fattigdomsmål fremdeles være noen fattige, så fremt det ikke også skjer endringer i inntektsfordelingen i samfunnet. Norge er på mange vis et eksempel på nettopp dette: Selv om inntekten og levestandarden i Norge har økt betraktelig siden 1990-tallet, er fattigdomsandelen omtrent den samme. På samme måte kan i teorien to land med høyst ulik levestandard ende opp med samme andel fattige, så fremt de har identisk inntektsfordeling.

HAR FATTIGDOMSMÅLET LEGITIMITET?

De nevnte særtrekkene ved et relativt inntektsfattigdomsmål medfører at fattigdomsmålet ikke alltid har så stor legitimitet. Hvis vi mener at poenget med en fattigdomsdefinisjon er å skille ut den delen av befolkningen det kan være grunn til å bekymre seg for, gir ikke nødvendigvis inntektsfattigdomsmålet den informasjonen som er nødvendig for å gjøre nettopp denne distinksjonen. I den norske debatten har denne mangelen på legitimitet kommet til uttrykk ved at det har blitt stilt spørsmål ved om det faktisk er slik at flere hundre tusen nordmenn med rimelighet kan kalles fattige. Filosofen Lars F. Svendsen skrev for eksempel i 2008 en kronikk han kalte «Mytene om fattigdom i Norge» (Aftenposten 10/7 2008). Her kritiserte han det relative, inntektsbaserte fattigdomsmålet nettopp fordi så mange av dem som har inntekt under en fattigdomsgrense på 50 eller 60 prosent av medianinntekten, har så mange av de levekårsgodene som er vanlige i befolkningen. Og i 2009 stilte en samlet opposisjon i Arbeids- og sosialkomiteen seg bak et forslag om at

regjeringen måtte lage et absolutt mål på fattigdom, som skulle ta utgangspunkt i det beløpet som kreves for å skaffe seg et utvalg av basisvarer, blant annet mat og klær (Aftenposten 22/9 2009).

Og det er ikke vanskelig å forstå at Svendsen, og andre med ham, undrer seg. De assosiasjonene mange får når fattigdomsbegrepet nevnes, er nød, sult og hjemløshet. Når man ser seg rundt i Norge, ser man svært få som har slike livssituasjoner, og det blir derfor vanskelig å begripe at fattigdommen er så omfattende som lavinntektstallene forteller. Det er derfor rimelig å spørre om lavinntekt er det samme som fattigdom, og om det ikke er andre fattigdomsmål som gir et bedre bilde av den «ekte» fattigdommen.

ANDRE FATTIGDOMSMÅL ENN INNTEKSMÅLET

For å komme unna problemet med at et inntektsbasert fattigdomsmål ikke utelukkende avgrenser dem som har lav inntekt og dårlige levekår, kan man alternativt ta utgangspunkt i de faktiske levekårene. Dette var for så vidt den avgrensningen Adam Smith benyttet da han påpekte at det å ikke ha en linskjorte eller et par lærsko gjorde det umulig for en samfunnsborger å vise seg i offentligheten med verdighet. Men problemet med en slikt alternativt fattigdomsmål er at det er vanskelig å bestemme seg for hvilke levekår eller hva slags forbruksnivå som er nødvendige i et samfunn, og deretter å konstruere en fattigdomsgrense på grunnlag av dette (Fløtten mfl. 2011 s. 14). Selv om man skulle enes om en forbrukspakke, knytter det seg problemer til å bestemme hvor mange av disse godene en person skal mangle før man skal kunne si at fattigdom inntreffer.

Et alternativ kunne selvfølgelig være å spørre folk selv om de

mener at de er fattige. Dette er gjort i norske undersøkelser, og de viser at andelen som sier at de er fattige, ikke skiller seg nevneverdig fra andelen som faller under en økonomisk fattigdomsgrense. Men det er ikke de samme personene i disse to gruppene (Fløtten og Pedersen 2009). Det er med andre ord en rekke personer som opplever seg selv som fattige uten at de samtidig er registrert som inntektsfattige, og en rekke som registreres som inntektsfattige som ikke samtidig mener at de er fattige. Dette viser at et slikt mål på fattigdom, som for så vidt kan ses som et demokratisk mål, også har klare svakheter. For eksempel at forestillinger om hva slags levestandard man «burde» ha, varierer, og at to personer med identisk levestandard dermed kan ha ulik vurdering av om de er fattige eller ikke (Fløtten mfl. 2011 s. 14).

Denne korte diskusjonen av fattigdomsbegrepet illustrerer at fattigdom kan forstås på flere måter, og det er ikke bare i Norge man har disse diskusjonene om hva som er den riktige fattigdomsdefinisjonen. I Danmark presenterte nylig et offentlig utvalg et forslag til en fattigdomsgrense for Danmark, nettopp på bakgrunn av en offentlig diskusjon om hva som egentlig skulle kalles fattigdom i Danmark (Ekspertudvalg om fattigdom 2013, <http://www.sm.dk/Temaer/sociale-omraader/ekspertudvalg-fattigdom/Sider/default.aspx>). Utvalget valgte å definere fattigdom som «(...) en situation, hvor en person eller familie ufrivilligt har væsentlig dårligere livsvilkår sammenlignet med den øvrige befolkning, og hvor denne situation skyldes mangel på ressourcer, særligt økonomiske, er vedvarende, og hvor personen eller familien ikke har eller kun i begrænset omfang har mulighed for at ved egen drift at ændre situationen» (Ekspertudvalg om fattigdom 2013 s.7).

Som praktisk fattigdomsmål foreslo utvalget å avgrense

DE ASSOSIASJONENE
MANGE FÅR NÅR
FATTIGDOMSBEGREPET
NEVNES, ER NØD, SULT
OG HJEMLØSHET.

fattigdom til inntekter under 50 prosent av medianinntekten tre år på rad, i tillegg til at husholdningen ikke hadde formue over 100 000 per voksen i husholdet og dessuten at personen ikke skulle være student eller dele husholdning med en student over 17 år (ibid.; 9). Utvalgets forslag ble tiltrådt av den danske sosialministeren (www.dr.dk, 7/6 2013), men har også blitt kraftig kritisert i danske medier og av danske forskere, blant annet for at inntektsgrensen er for lav, for at inntektsgrensen er for høy, og for at utvalget endte opp med å basere seg på inntekt som fattigdomsmål i stedet for en forbrukskurv. Dette illustrerer at selv om man fastsetter en offisiell fattigdomsgrense, betyr det langt fra at man automatisk skaper legitimitet om fattigdomsmålet eller fattigdomsdefinisjonen.

Som en avslutning på begrepsdiskusjonen er det derfor fristende å referere Molly Orshansky, sosialøkonomen som konstruerte det amerikanske fattigdomsmålet på 1960-tallet. For å illustrere at fattigdom er et normativt fenomen, sa hun at «Poverty is like beauty, it lies in the eyes of the beholder» (Orshansky 1969; 37). Med andre ord finnes det ikke noen avgrensning av fattigdom som er «riktig» eller «sann». Hvordan man definerer og måler fattigdom, vil avhenge av tid og sted, og av hva man trenger definisjonen eller målet til. Inntektsmålet er et praktisk mål, siden data er lett tilgjengelig og siden det muliggjør sammenlikninger over tid, mellom grupper og, til en viss grad, mellom land. Hvorvidt det avdekker fattigdom, er og blir imidlertid et normativt spørsmål og avhenger av hva man legger i fattigdomsbegrepet. Når det i det følgende presenteres tall på den norske barnefattigdommen og dens utvikling, betyr altså ikke det at disse tallene gir et objektivt uttrykk for antallet fattige barn i

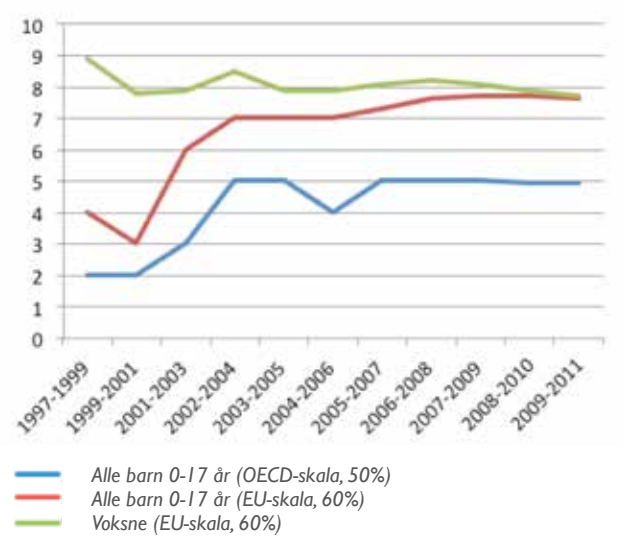
Norge, men det forteller noe om hvor mange barn som lever i familier som har klart lavere inntekt enn det som er vanlig i det norske samfunnet.

UTVIKLINGEN I BARNEFATTIGDOM

På 1990-tallet var det flere forskningsprosjekter som omhandlet barns levekår og barnefamilienes økonomiske situasjon (se for eksempel Frønes, Jensen og Solberg 1991, Skrede 1995 og NOU 1996:13). Disse prosjektene omhandlet imidlertid ikke barnefattigdom som sådan. I en rapport fra 1999 blir barnefattigdom eksplisitt tematisert, og det vises til internasjonale sammenlikninger som slår fast at selv om barnefattigdommen er mindre i Norge enn i de fleste andre land, er det likevel nesten 50 000 fattige barn i Norge i 1991 (Fløtten 1999 s. 69).

Etter at fattigdom blir reetablert som sosialpolitisk tema i 2001, blir også barns økonomiske kår jevnlig målt i Norge. I Statistisk sentralbyrås rapportserie «Økonomi og levekår for ulike grupper», som utgis årlig fra 2003, finner man tall for andelen barn i lavinntektsgruppen.² Uansett hvordan fattigdommen avgrenses, det vil si om man setter grensen ved 50 eller 60 prosent av medianinntekten eller om man konsentrerer seg om lavinntekt i ett eller tre år, er det en økning i andelen barn som bor i familier med lav inntekt (figur 1). Tar vi utgangspunkt i EUs mål for «risiko for fattigdom», øker andelen fra 4 prosent av alle barn i perioden 1997–1999 til nesten 8 prosent av alle barn i perioden 2009–2011. I den samme perioden har situasjonen for voksne vært stabil, og vi ser til og med en nedgang i andelen med lavinntekt.

Figur 1: Andelen voksne og andelen barn i alderen 0–17 år som bor i en husholdning der inntekten er under 50 eller 60 prosent av medianinntekten i en treårsperiode. Prosent.

Kilde: Epland mfl. 2011 for årene 1997/1999–2006/2008. Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå for øvrige tall.

HVORFOR HAR BARNEFATTIGDOMMEN ØKT?
Som nevnt innledningsvis har økningen i lavinntekt i barnefamilier funnet sted i en periode med gode økonomiske konjunkturer. Det er derfor betimelig å spørre hva i all verden som forårsaker en slik utvikling som figuren over viser. Norge har, sammen med de andre nordiske landene, vært kjent som land med lav barnefattigdom. I tillegg har Norden skilt seg ut ved at fattigdommen har vært klart lavere blant barn enn blant voksne (Fløtten 1999). Nå stemmer ikke dette lenger.

Det foreligger ingen analyser som tar for seg alle faktorer som kan ha større eller mindre betydning for denne utviklingen, men det er to forhold som gjerne trekkes fram. Den ene er manglende regulering av barnetrygden, den andre er endringen i sammensetningen av gruppen fattige barn.

Når det gjelder barnetrygden, har ikke denne blitt regulert siden 1996. Beregninger i Fordelingsutvalgets rapport viser at dersom barnetrygden hadde blitt regulert i tråd med reguleringen av folketrygdens grunnbeløp fra 1996 til 2006, ville lavinntektsandelen i barnefamilier ha vært to prosentpoeng lavere i 2006 enn den faktisk var (NOU 2009:10; 233). Mangelen på regulering av barnetrygden, som blant annet henger sammen med innføringen av kontantstøtten og et ønske om å dreie innsatsen mot barnefamilier fra ytelser til tjenester, rammer særlig lavinntektsfamilier og familier med mange barn.

Økningen i andel barn i lavinntektsgruppen kan imidlertid ikke forstås uten å skjule til demografiske endringer. Barnefattigdom er et langt større problem i innvandrerbefolkningen enn i den øvrige befolkningen. Mens 7,7 prosent av alle barn under 18 år hørte til lavinntektsgruppen i perioden 2009–2011, var det tilsvarende tallet for barn under 18 år som er innvandrere, eller norskfødte med innvandrereforeldre med landbakgrunn fra Øst-Europa, Asia, Afrika eller Latin-Amerika hele 34,8 prosent (Kaur 2013; 57). 47 prosent av barna i lavinntektsgruppen har nå såkalt ikke-vestlig bakgrunn.

Andelen barn med vedvarende lavinntekt synker med økt botid i alle innvandrergroppene, men utviklingen er svært ulik avhengig av hvor barnas foreldre kommer fra. I noen innvandrergropper er barnefattigdommen på 40–60 prosent selv

² I disse rapportene, og i Statistisk sentralbyrås statistikk for øvrig, benyttes ikke begrepet fattigdom. Men de målene på lavinntekt som brukes, samsvarer med OECDs fattigdomsmål og EUs mål for «risiko for fattigdom».

SELV OM DET ER SVÆRT
FÅ BARN SOM MANGLER
MATERIELLE GODER,
ELLER IKKE KAN DELTA
I SOSIALE AKTIVITETER,
HAR BARN FRA FAMILIER
MED DÅRLIG ØKONOMI
STØRRE PROBLEMER ENN
ANDRE BARN.

etter en botid på ti år eller mer (Epland og Kirkeberg 2009; tabell 4.14).

En viktig årsak til at det er så mange barn med innvandrerbakgrunn i lavinntektsgruppen, er at yrkesaktiviteten blant kvinner er lav i deler av innvandrerbefolkningen. Det gjør at en god del familier forsørges på bare én inntekt, og denne inntekten er gjerne lav. I tillegg er enkelte innvandregrupper overrepresentert blant mottakere av sosialhjelp og bostøtte, noe som er en ytterligere indikasjon på en vanskelig økonomisk situasjon.

For øvrig er svak tilknytning til arbeidslivet den viktigste årsaken til fattigdom blant barn. Nadim og Nielsen (2009) viste for eksempel at mens kun 3 prosent av barna som bodde i en familie der to eller flere voksne var i arbeid havnet under fattigdomsgrensen, var det tilsvarende tallet 53 prosent dersom barna bodde sammen med to voksne som *ikke* var i jobb.

HVORDAN HAR DE FATTIGE BARN DET?

Vi har altså sett at andelen barn i lavinntektsfamilier har økt de siste ti–femten årene, og at barn med innvandrerbakgrunn er særlig utsatt. Det siste temaet som skal kommenteres, er spørsmålet om hvordan de fattige barna har det. Har disse barna svært dårlige levekår? Kan de delta i samfunnet på lik linje med andre barn? Og får barn fra fattige familier problemer som voksne?

Hvis vi igjen starter med de internasjonale sammenlikningene, er det ikke tvil om at barn i Norge og Norden har svært gode levekår. Unicef (2012) har satt sammen en liste med 14 aktiviteter/goder som de mener alle barn bør ha. Lista inneholder for eksempel «det å kunne spise tre måltider om dagen», «bøker tilpasset alderen (utenom skolebøker)»,

«penger til å delta på skolearrangementer/-turer» og «muligheten for å invitere venner hjem for å leke og spise». Foreldre i en rekke land har blitt spurt om barna deres har disse godene/deltar i disse aktivitetene, og hvis svaret er nei, har de deretter blitt spurt om dette skyldes dårlig økonomi. Norge peker seg ut som et av landene der barn har minst materielle (og sosiale) mangler. Mens nesten 3 av 4 rumenske barn mangler to eller flere goder på grunn av dårlig økonomi, gjelder dette bare 1,9 prosent av barna i Norge (Unicef 2012; figur 6). Settes grensen strengere, for eksempel ved fem eller flere goder, synker andelen til 0,1 prosent i Norge, mens snittet i EU er 5.8 prosent (ibid.).

Selv om det er svært få barn som mangler materielle goder, eller ikke kan delta i sosiale aktiviteter, har barn fra familier med dårlig økonomi større problemer enn andre barn. En undersøkelse fra 2004 viser for eksempel at barn fra familier med svak økonomi er noe mindre sammen med venner på fritiden, og de deltar noe mindre i organiserte fritidsaktiviteter (Fløtten og Kavli 2009). Selv om denne studien viser at det å ha bakgrunn fra Somalia eller Pakistan har større betydning enn familiens økonomi, har familiens økonomiske situasjon en selvstendig effekt.

En annen studie viser at selv om de fleste barn fra fattige familier har tilgang til levekårgoder som anses som viktige av flertallet i befolkningen, mangler barn fra disse familiene i gjennomsnitt flere goder enn barn fra andre familier (Fløtten og Pedersen 2009).

Selv om de aller fleste barn, også barna fra fattige familier, har tilgang til viktige levekårgoder, og deltar i sosiale aktiviteter, har altså barn fra fattige familier noe større risiko for levekårmangler enn andre barn.

Og det samme mønsteret gjenfinnes når man ser på hvordan barn som har vokst opp i fattige familier, får det som voksne. De fleste barn som vokser opp i en lavinntektsfamilie, eller en familie som mottar sosialhjelp, havner *ikke* selv i samme situasjon som voksen, men sannsynligheten for å komme i en slik situasjon er samtidig større for barna som opplevde lavinntekt eller sosialhjelpsmottak som barn (Lorentzen og Nielsen 2008, Epland og Kirkeberg 2010).

Det kan dermed slås fast at det å oppleve fattigdom i barndommen har konsekvenser på både kort og lang sikt, men at det ikke er slik at alle barn som vokser opp i familier med dårlig økonomi, har spesielt dårlige levekår eller selv får økonomiske problemer som voksne. Konsekvensene, på kort og lang sikt, vil variere med fattigdommens varighet, tilgangen til andre ressurser i familien, fattigdommens årsaker, tilgangen til offentlige tjenester og ytelser, sammen med en rekke andre forhold.

SVAKHETER VED MÅLENE FJERNER IKKE PROBLEMET

Innledningsvis spurte jeg hvorfor den norske barnefattigdommen ikke fikk større oppmerksomhet i valgkampen 2013. Det er antakelig mange årsaker til dette, men gjennom denne artikkelen har jeg forsøkt å vise at én årsak til at fattigdomsproblemet taper oppmerksomhet i det offentlige rom, kan være at selve begrepet har begrenset legitimitet. Når tallene, basert på EUs mål på risiko for fattigdom, viser at rundt 8 prosent av den norske befolkningen og omtrent like stor andel barn har lav inntekt i en treårsperiode, er det vanskelig å ta dette til seg. Levekårene til de som faller under denne grensen, er ofte mye bedre enn det man vanligvis forbinder med fattigdom. Dette skyldes dels at fattigdomsgrensen i Norge er høyere enn i andre europeiske land siden

inntektsnivået i Norge er så høyt; fattigdom i Norge relateres til inntektsnivået og levestandarden i Norge. Dels skyldes det at Norge har et stort tilbud av offentlige tjenester og ordninger som sikrer at fattige barn får støtte og bistand på en rekke livsområder, for eksempel til utdanning og helsehjelp.

Samtidig må det minnes om at det hjelper lite for norske barn som vokser opp i familier med svært dårlig økonomi, at barn i andre land har det verre. Det er i det norske samfunnet barna skal delta og være aktive, og det er andre barn i Norge de sammenlikner seg med. Uansett om vi kaller fenomenet vi ser, for lavinntektsproblem eller fattigdomsproblem, er det viktig å ikke tape barnas situasjon av syne. Barns sosiale stilling kan ikke lastes dem selv, og det er ikke mulig for barna å gjøre noe for å bedre sin økonomiske situasjon. Det at barn vokser opp i familier med svært dårlig økonomi, er derfor både et fordelingspolitisk og et moralsk anliggende.

LITTERATUR

■ Andersen, Arne (2008), Lever de med tynn lommebok «over evne»? : lavinntekt og forbruk. *Samfunnsspeilet*, Årg. 22, nr 3. Oslo/ Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

■ Booth, C. (1889), *Life and Labour of the People in London* London: Williams and Northgate.

■ Ekspertudvalg om fattigdom 2013.

■ Epland, J. og Kirkeberg, M. I. (2009), Barn i lavinntektsfamilier – omfang og utvikling. I: T. Fløtten (red): *Barnefattigdom*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

■ Epland, J. og Kirkeberg, M. I. (2009), Går økonomiske levekår i arv?: inntektsmobilitet mellom generasjoner. *Samfunnsspeilet*, Årg. 24, nr 3. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

■ Epland, J., Gladhaug, M. F., Kirkeberg, M. I., Normann, T. M. og Strøm, F. (2011) (red.), Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper 2010. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

■ Fløtten, T. (1999), *Fattigdom i Norge. Problem eller bagatell?* Fafo-rapport no. 303. Oslo: Fafo.

■ Fløtten, T. (2006), *Poverty and social exclusion – two sides of the same coin. A comparative study of Norway and Estonia*. Doctoral dissertation. Universitetet i Oslo/Fafo-rapport 487.

■ Fløtten, T. (red.) (2009), *Barnefattigdom*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

■ Fløtten, T. og Kavli, H. C. (2009), Barnefattigdom og sosial deltakelse. I: Tone Fløtten (red): *Barnefattigdom*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

■ Fløtten, Tone, Pedersen, A. W. og Lødemel, I. (2009), Når problemet er fattigdom. I: Nuland, B. R., B. S. Tranøy og J. Christensen (red.), «Hjernen er alene» - institusjonalisering, kvalitet og relevans i norsk velferdsforskning. Oslo: Universitetsforlaget.

■ Fløtten, T, Hansen, I. L. S., Grødem, A. S., Grønningsæter, A. og Nielsen, R. N. (2011), *Kunnskap om fattigdom i Norge*. Fafo-rapport 2011: 21. Oslo: Fafo.

■ Frønes, I., Jensen, A.-M. og Solberg, A. (1990), *Childhood as a Social Phenomenon. National report for Norway*. European Centre Eurosocial report 36/1.

■ Galbraith, J. K. (1958), *The Affluent Society*. Boston: Houghton Mifflin.

■ Kaur, R. (2013), Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper 2013. Rapporter 32/2013. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

■ Lorentzen, T. og Nielsen, R.A. (2009), Går fattigdom i arv? I: Fløtten, T. (red.): *Barnefattigdom*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

■ Nadim, M. og Nielsen, R. A. (2009), *Barnefattigdom i Norge. Omfang, utvikling og geografisk variasjon*. Fafo-rapport 2009:38. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.

■ NOU 1996:13 *Offentlige overføringer til barnefamilier*.

■ NOU 2009:10 *Fordelingsutvalget*.

■ Orshansky, M. (1969), How Poverty is Measured. *Monthly Labour Review*, February 1969.

■ Rowntree, B. S. (1901), *Poverty: A study of Town Life*. London: Macmillian.

■ Skrede, K. (1995), The Nordic Model for Family Welfare – Major Trends and Present Challenges I: B. Arve-Parès (red.): *Building Family Welfare. Report from a Nordic Seminar on Families, Gender and Welfare Policy*». Stockholm: Socialdepartementet.

■ Smith, A. (1779), *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Vol. II, Book 5. www.digireads.com

■ Sundt, E. (1978), *Om fattigforholdene i Christiania. Verker i utvalg under redaksjon av H. O. Christophersen, Nils Christie, Kaare Petersen*. Første gang utgitt i 1879. Oslo: Gyldendal.

■ Townsend, P. (1979), *Poverty in the United Kingdom*. London: Penguin Books.

■ Thorød, A. B. (2006), *En normal barndom? Foreldrestrategier for å skjerme barn fra konsekvenser av å leve med lav inntekt*. NOVA Rapport 2/06. Oslo: NOVA.

■ Unicef (2012), *Measuring Child Poverty. New League Tables of Child Poverty in the World's Rich Nations*. Innocenti Report Card 10. UNICEF: Innocenti Research Centre.

KARIN GUSTAVSEN er utdannet sosionom og sosiolog og leder av Barn og Unges Samfunnslaboratorium, som er en arena der barn og unge er samfunnsutforskere. Hun er også førstelektor ved Diakonhjemmets Høgskole og forsker ved Kompetansesenteret for rus, region sør. Gustavsen har i mange år arbeidet med oppvekst og levekår, med vekt på fattigdomsutsatte barn og unges livssituasjon og dets betydning for deltagelse, helse og utdanning. Hun ønsker gjennom dette arbeidet blant annet å identifisere og bekjempe reproduksjonsstrukturer.

SOSIALE ULIKHETER I OPPVEKST

– FOKUS PÅ BARNEFATTIGDOM

I denne artikkelen peker vi på hvilke utfordringer vi står overfor i Norge i dag når det gjelder barn og unges levekår. Artikkelen viser at vi finner systematiske sosiale ulikheter i oppvekst hos den utsatte gruppen barn og unge vi har studert. Vi finner at barn og unge som bor i familier med lav sosioøkonomisk posisjon, i langt større grad enn andre barn erfarer opphoping av krevende livsbelastninger. De ulike belastningene påvirker hverandre negativt. For eksempel vil et barn som bor i en familie der foreldrene mottar offentlig inntektssikring og ikke er i lønnet arbeid, være langt mer fattigdomsutsatt enn andre barn, med øket risiko for dårlige boforhold og dårlig helse. De samme barna vil også oppleve langt større helseproblemer hos foreldrene enn andre barn. Dette kan igjen påvirke barnets egen helse, noe som i sin tur kan virke inn på barnets skolegang.

Forklaringene på denne ulikheten er sammensatte, men det kan se ut til at strukturelle og sosiale forklaringer er fremtredende. Sosiale ulikheter i et samfunn omhandler også verdier, menneskesyn og samfunnssyn. Kunnskapen om sosiale ulikheter i oppvekst, og reproduksjon av ulikheter, er av betydning både for fag, politikk og frivillige/humanitære organisasjoner. Barn og unge har ikke tid til å vente. Oppvekst skjer her og nå. Vi må derfor være utålmodige og forvente styrket innsats på dette området umiddelbart.

FORSKNING OM FATTIGDOM

Fram til midten av 1990-tallet var det lite forskning om fattigdom i Norge. Kun noen få forskningsartikler og bøker omhandlet fattigdom i det norske samfunnet (Seim 2006). Rapporten *Fattigdom i en velstandskommune* av Gro Guttormsen og Cecilie Høigård fra 1973 var et unntak som vakte stor oppmerksomhet. Det samme var Steinar Stjernøs bok *Den moderne fattigdommen* fra 1985. Begrepet fattigdom var på den tiden nesten totalt fraværende i politisk diskurs og forskning, og få samfunnsforskere stilte spørsmål ved om det fantes fattigdom i det norske samfunnet. En oversikt over forskning om fattigdom i de nordiske land i 1996 viste at det var en vanlig oppfatning i de nordiske landene på 1960- og 1970-tallet at kampen mot fattigdom var vunnet, ut fra en forståelse av fattigdom som et absolutt begrep (Seim 2006).

Introduksjon av begrepet *relativ fattigdom* førte til en ny tradisjon av fattigdomsforskning. I Sverige, Danmark og Finland ble fattigdom «gjenoppdaget» rundt 1980-tallet, men i Norge kom interessen for fattigdomsforskning senere, først i siste halvdel av 1990-tallet (Stolanowski og Gustavsen Tvetene 2005, Harsløf og Seim (red.) 2008, Seim 2006). Økt forskning om fattigdom var et ledd i regjeringen Bondeviks innsats for å bekjempe fattigdom etter stortingsvalget i 2001. Dette har blitt fulgt opp av senere regjeringer. Vi har etter dette både fått

oversikter over omfanget av fattigdom i Norge etter ulike målemetoder (Fløtten (red. 2011) 2009) og beskrivelser av hvordan fattige selv opplever sin situasjon (Underlid 2005).

Barnefattigdom som fenomen i det norske samfunn har i det siste tiåret blitt viet stor oppmerksomhet (Backe-Hansen mfl. 2004 og 2010, Fløtten mfl. 2011, Larsen og Seim (red.) 2011, Gustavsen 2001), og vi har nå også forskning på barnefattigdommens omfang (Ytrehus 2004, Nadim, Marjan og Nielsen, Roy A. 2009) og studier som viser hvordan norske barn og voksne selv erfarer og opplever det å være fattig barn i det norske samfunn (bl.a. Gustavsen Tvetene 2001, Stolanowski og Gustavsen Tvetene 2005, Hjelmtveit 2004 og 2008, Sandbæk (red.) 2008, Underlid 2005, Larsen og Seim mfl. 2011, Harju og Thorød (2011), Harju 2005 og 2008, Harju og Salonen 2003).

ULIKE MÅLEMETODER OG KONSEKVENSER AV DEM

Når vi skal måle hvor mange personer som er fattige i et gitt samfunn, er det avgjørende at vi viser til hvilken definisjon som legges til grunn. Dernest er det viktig at vi viser hva vi måler, og hvilke metoder som kan brukes for å komme frem til antall personer og hushold som lever i fattigdom, gitt den definisjonen vi benytter. Forståelsen, og dermed omfanget, av fattigdommen kan få betydning for hvilke typer innsats, virkemidler og tiltak som settes inn. Især kan det få betydning for utfallet om vi anlegger et individuelt eller et strukturelt perspektiv på fattigdomsbekjempelse. Jo færre fattige vi finner i et samfunn, desto mer nærliggende vil det være å individualisere fattigdommen. Og motsatt: Om vi finner at en nokså betydelig del av befolkningen faller innenfor det offisielle målet på fattigdom, vil individualisering av fattigdomsbekjempelse anses som en bortforklaring av reelle

strukturelle utfordringer. I slike tilfeller vil det i større grad være krav om strukturelle tiltak.

I den norske offisielle politikken anvendes inntekt som sentralt mål på fattigdom. Følgende definisjon og målemetode legges til grunn i Tiltaksplan mot fattigdom, som regjeringen Bondevik II la frem i 2001:

«Med fattigdom forstås at personer har så lav inntekt, eventuelt i kombinasjon med høye nødvendige utgifter i forbindelse med sykdom, funksjonshemning mv., at de over lengre tid ikke får dekket grunnleggende velferdsbehov. I tiltaksplanen legges til grunn lavinntekt, målt ved 50 prosent av medianinntekten, som varer i tre år som en hovedindikator på fattigdom.» (Punkt 1.3, nettutgave.)

I Handlingsplan mot fattigdom (vedlegg til St.prp. 1 (2006–2007) er det ikke presentert noen ny definisjon og målemetode, men følgende forståelse av fattigdom er lagt til grunn:

«Fattigdom i Norge bør sees på som et relativt fenomen, dvs. sees i sammenheng med de levekårene og livsbetingelsene som er alminnelig i samfunnet. Fattigdom handler om betydelige og uakseptable avvik fra det som er alminnelig i samfunnet.» (Side 9.)

Det inntektsmålet som her legges til grunn, er OECDs skala for lavinntekt. EU legger til grunn 60 prosent av medianen – det vil si et noe høyere inntektsmål. I det videre skal vi se kort på hva disse to ulike målemetodene gir av omfanget av fattigdom i Norge.

BARNEFATTIGDOM

I de siste ti-femten årene har andelen fattige voksne i

befolkningen holdt seg forholdsvis stabil, mens andelen fattige barn har økt, slik følgende tall viser¹:

Barn under 17 år:

- › 4 prosent i 1996–1998
- › 8 prosent i 2007–2009

Vi har altså hatt en økning av antall fattige barn i en periode da skiftende regjeringer har hatt ambisjoner om å redusere og fjerne fattigdommen. Tallene sier ikke noe om hvorvidt tiltak som er iverksatt i samme periode under regjeringens fattigdomssatsing, har gitt fattige tilgang til flere arenaer, gjennom blant annet gratis fritidsaktiviteter for barn. Denne type tiltak kan i noen grad kompensere for dårlig økonomi i husholdet, øke livskvaliteten og redusere opplevelse av marginalisering og sosial eksklusjon.

Den klare økningen i barnefattigdom tyder på at den sosiale ulikheten er økende i det norske samfunn.

Forskning på fattigdom i Norge viser at fattige barn og unge deltar på tilbud og aktiviteter som koster penger i mindre grad enn andre barn og unge (Sandbæk (red.) m.fl. 2008). Hjelmtveits studie viser også at barn og unge som lever i fattigdomsutsatte familier, føler seg utenfor et fellesskap de oppfatter at andre kan være med på (Hjelmtveit 2004 og 2008). Hjelmtveit viser også til at informantene i hans materiale uttrykte stor frustrasjon over familiens dårlige økonomi. Gustavsen (2001) fant det samme i sin undersøkelse.

Studier viser også at barn og unge som bor i fattige familier og som ønsker seg mulighet til å delta i ulike aktiviteter, ikke vil fremsette dette som et ønske verken overfor foreldre eller

andre. De vil ikke utsette foreldrene sine for de påkjennningene det innebærer for foreldrene alltid å si nei. De vil heller ikke utsette seg selv for å ønske seg noe de vet ikke kan gjennomføres. De lærer seg å dempe forventninger, de lærer seg å leve med å ha mindre og delta mindre enn andre barn (Harju 2008, Stolanowski og Gustavsen Tvetene 2005). Barn og unge som bor i fattigdomsutsatte familier, ser også ut til å bevisst unngå å utsette seg selv for å bli marginalisert i vennegjengen og trekker seg av den grunn tilbake. Ridge (2002) fant, i likhet med Gustavsen (2001), at fattige barn og unge søker hen til andre barn og unge som er i en liknende situasjon som dem selv, for å unngå å føle seg annerledes. Dette må sees som en naturlig og adekvat reaksjon gitt deres situasjon.

Flere studier viser at trang familieøkonomi er relatert til tenåringers rapportering om psykosomatiske plager. En svensk studie av over 5000 10–18-åringer var basert på en datainnsamling der foreldrene rapporterte om yrkesklasse og familieøkonomi, mens barna selv rapporterte om psykosomatiske plager. Funnene tydet på at ikke familiens yrkesklasse i og for seg, men først og fremst graden av økonomiske problemer i familieøkonomien, var relatert til høyere rapportering av psykosomatiske plager blant barna (Ostberg et al. 2006, etter Elstad 2011).

Et annet forhold er knyttet til foreldrenes situasjon. Forskning har vist at fattige voksne er utsatt for selvbildereduksjon, tap av selvtillit og redusert tro på egne evner og ressurser (Underlid 2005). Mange fattigdomsutsatte voksne har også helseplager. Det er grunn til å tro at denne helsesituasjonen, kombinert med det faktum at økonomien ikke strekker til, reduserer deres kapasitet og styrke til blant annet å ta initiativ

¹ Kilde: Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper 2011. SSB-rapport 8/2012, hentet fra Tone Fløtten: <http://www.arbeidslivet.no/Velferd/Sosialpolitikk/Barnefattigdom>

i forhold til barns aktiviteter. Telemarksforskning fant i et aksjonsforskningsprosjekt blant levekårsutsatte familier i Drammen at foreldrene var bekymret, fortvilte og frustrerte over ikke å være i stand til å gi barna mulighet til å delta på fritidsaktiviteter (Gustavsen mfl. 2012).

En studie av kulturskolebruk og inntektsklasser viste at barn fra lavere inntektsklasser sjeldnere benyttet kulturskole-tilbudet enn barn fra middel- og høyklasse. Materialet tyder på at dette først og fremst kan forklares med pris på tilbudet (Gustavsen og Hjelmbrække 2009). En rekke empiriske studier viser også at idretts- og friluftslivstilbudet ikke på langt nær er for alle. For så vel friluftsliv som idrett gjelder at deltagelsen i nær sagt alle aktiviteter er høyest blant barn og ungdom fra ressurssterke familier. Også det markerte fra-fallet i skolen har sammenheng med forhold i familien (Markussen mfl. 2008). Økonomi, normer og regler spiller her en avgjørende rolle. Fattige barn deltar i mindre grad enn andre barn i idretts- og friluftsliv. Tilsvarende finner vi for fattige voksne.

Undersøkelser viser at fattige foreldre prioriterer barna og forsøker å skjerme dem fra fattigdommens konsekvenser. Men der fattigdommen opptrer over tid, er det ikke mulig å unngå at barn og unge rammes (Sandbæk (red.) 2008).

Samlet viser studier av barnefattigdom i Norge at barn og unge som lever i fattigdom, opplever at de ikke kan delta på lik linje med de fleste andre. De opplever å være utenfor det alminnelige fellesskap, de føler seg ekskludert. Dette gjelder først og fremst barn og unge som lever i familier som over tid har hatt svært dårlig økonomi (ibid).

LEVEKÅRSUTSATTE FAMILIER I DRAMMEN – EKSEMPLER PÅ HVERDAGSERFARINGER

For å tydeliggjøre hvilke konkrete utslag fattigdom i vår tid medfører for enkeltfamilier i vår tid, vil vi la familiene selv komme til orde. Dette er familier som medvirket i aksjonsforskningsprosjektet SIMBA: Sammen i arbeidet for barn og unge – Drammen (Gustavsen mfl. 2012²). I samhandling med 30 levekårsutsatte familier i Drammen ble det identifisert og utviklet en praksismetode og tjenestemodell for arbeid med levekårsutsatte familier som fra høsten er innført som en arbeidsform i NAV Drammen og Drammen kommune. Under arbeidet samarbeidet forskere med familiene og fikk tilgang til deres praktiske hverdag, både ved en gjennomgang av deres materielle situasjon, deres helsesituasjon, kvalifikasjoner og utdannings- og arbeidssituasjon og ikke minst deres ressurser og ønsker for hverdagen og hvordan vi kunne komme dit. Vi var hjemme hos mange familier som ønsket det, og der snakket vi både med barna og de voksne. I det videre skal dere få ta del i noen enkelthistorier:

Jente 9 år: Jeg merker at vi har lite penger. Jeg ønsker meg et pennal, men jeg kan ikke få nytt, jeg har et gammelt pennal. Jeg tenker mest på bursdagen min (6 md. til). For man må ha bursdag! Da får man besøk, og så får man gaver. Jeg vet hva bekymre seg betyr. Jeg bekymrer meg for bursdagen min og for om vi kan feire den sånn som jeg drømmer om. (Far får tårer i øynene og hvisker til oss at det bekymrer han seg for også.)

Jente 15 år: Jeg er ikke med på noe, jeg kan ikke være med på kino på lørdagskvelder, jeg sier at jeg ikke kan. Jeg er da hjemme med min mor.

Jente 15 år: Jeg har tenkt at det er noe jeg har lyst til, for eksempel denne turen til Polen. Det var foreldre som arrangerte, alle var med, jeg var ikke med, vi søkte om det i Drammen kommune, men jeg fikk det ikke. Jeg var tre dager på skolen, resten var helgen og høstferien. Vi var nesten ingen på skolen. Det var bare jeg og et par til. Jeg hadde lyst til å være med til Polen. Det var veldig grusomt å være igjen hjemme.

Gutt 15 år: Det er ganske irriterende. Det er vanskelig ikke å ha det samme som de andre på skolen. Jeg har ikke lyst til å ta med venner hjem fra skolen og sånt. Det er flaut å vise dette her. Det er veldig kipt at vi i familien aldri kan være med på kinobesøk eller å gå ut og spise sammen. Hvorfor kan vi ikke være en ordentlig familie, hvorfor kan ikke vi ha det hyggelig på lørdager sånn som andre? Jeg ønsker at mamma og pappa blir friske så de kan jobbe og tjene mer penger.

Gutt 14 år: Gutten er hjemme fra skolen når vi kommer til familien første gang. Han har da vært hjemme fra skolen i nesten 2 uker fordi han ikke har vinterjakke, lue, votter eller vinterstøvler. Han har for kort genser og for korte bukser på seg. Ute er det bortimot 20 minusgrader. Han ler litt og sier: «Jeg drar sokkene utenpå buksa, så ser ikke de andre at den er så kort». Han har regulering, men de klarer ikke å betale timene, så han får ikke gått til oppfølgingstimer. Han forteller at til helgen er det turnering med idretten han er med på, men han får ikke deltatt, for han har ikke drakt lenger. Den han hadde, har blitt altfor liten. Han kunne tenke seg å lære seg å spille gitar, men mangler gitaren.

FORELDRE OM BARNAS SITUASJON:

En far: Barna tenker mye. De ser vår situasjon og vurderer hvor mye vi kan klare. Noen ganger vil de på ski eller andre ting, men vi kan ikke. Jeg har ikke tid til å snakke med barna

eller bruke tid til å følge dem på ting. Jeg jobber til klokken 20 hver kveld.

En mor: Den minste av barna hadde bursdag i desember, men vi hadde ikke råd til å feire den dagen. Hun gråt mye fordi vi ikke feiret den. Hun telte ned på fingrene en hel uke i forveien til bursdagen sin. I februar har den andre jenta vår bursdag, vi kan ikke feire den heller, og hun har begynt å telle ned. Jeg tenker ikke så mye på meg selv, men er opptatt av barna. Men vi greier ikke å gi dem mye av det som er vanlig i samfunnet.

En mor: Jeg skulle ønske sønnen min kunne ta med seg venner hjem, men de vil ikke bli med hit, for vi har ikke Internett eller gode møbler.

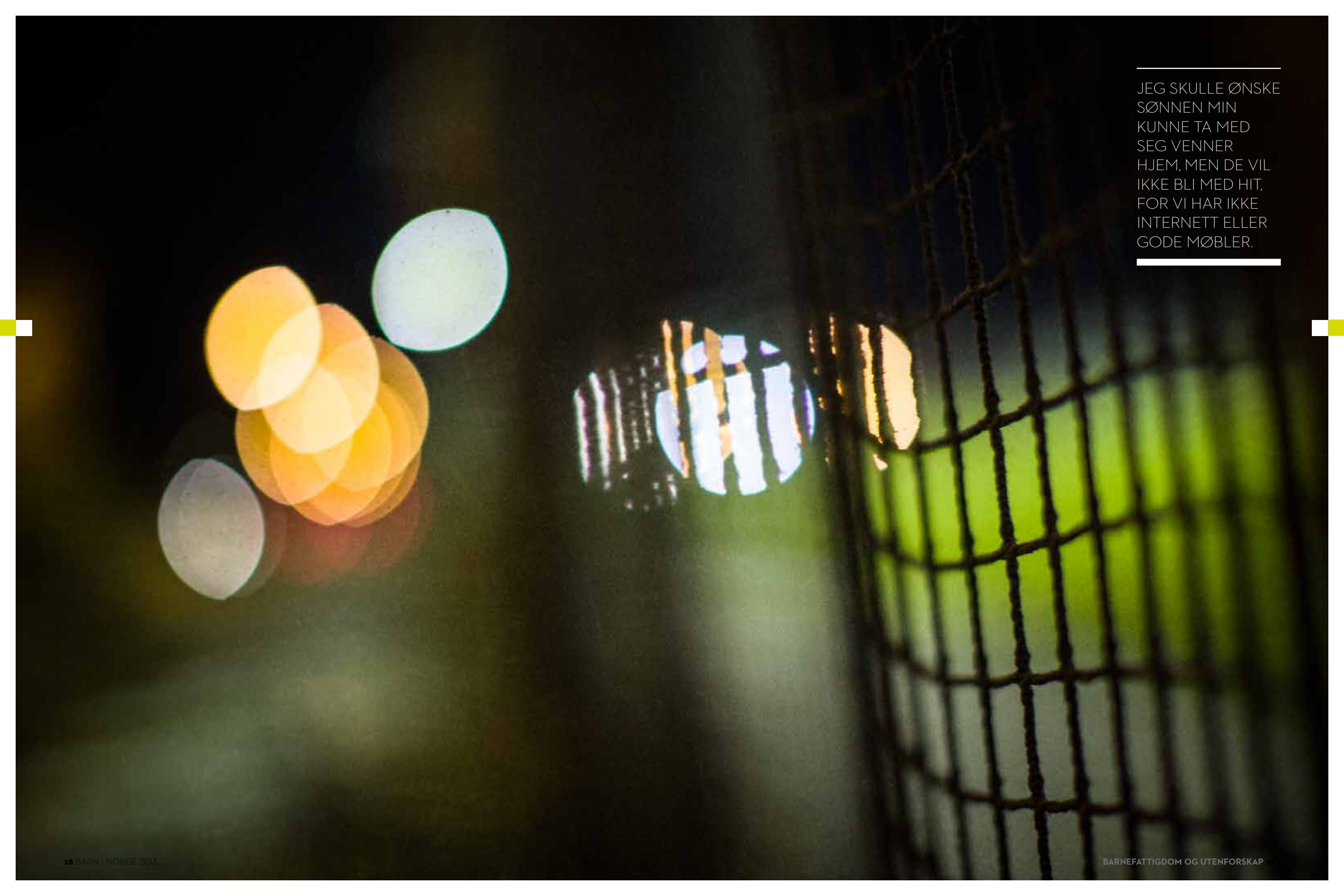
En far: Vi har ikke pc. Vi har nett, men ikke pc, det har vi ikke råd til. Vi har ikke råd til å ha bursdag for egne barn. De får gå i andres bursdag, men da finner vi billigst mulig gave. Ingen av barna deltar i aktiviteter. Hadde vi hatt råd, så hadde de fått lov til hva de måtte ønske. Eldste jenta vil gjerne gå på skøyter, men det går ikke, utstyr koster jævlig mye penger. Barna merker vi har dårlig økonomi. De spør, har vi råd til det? De er stort sett veldig forståelsesfulle, men av og til blir de leie og surmuler for de ikke får det de ønsker seg. Barna har ikke sånne ting som sykler og sånt, barna har ingen sånne ting» (far begynner å gråte).

Disse utsagnene er representative for barn, unge og familier som over tid har levd under dårlige levekår der både økonomi, mangel på arbeid og helse er kritiske områder. I det videre skal vi se nærmere på nettopp helse.

HELSEDIMENSJONEN I FATTIGDOMMEN

Etter vår vurdering er helsedimensjonen i fattigdommen

2 <http://www.telemarksforskning.no/publikasjoner/filer/2173.pdf>

JEG SKULLE ØNSKE
SØNNEN MIN
KUNNE TA MED
SEG VENNER
HJEM, MEN DE VIL
IKKE BLI MED HIT,
FOR VI HAR IKKE
INTERNETT ELLER
GODE MØBLER.

altfor lite påaktet i Norge. Helseforskjeller i Norge forekommer i alle aldersgrupper, gjelder for begge kjønn, er store uansett mål på sosial status og gjelder for mange ulike mål på helse. Det ser også ut til at forskjellene har vedvart over tid, og kanskje er i ferd med å øke. Vi finner også at helseforskjellene danner en gradient (Gradientutfordringen). Elstad (2008) viser til at den sosiale gradienten i helse ikke fremstår like tydelig i barndom som vi finner hos voksne. Han fremholder at forskningen gir et inkonsistent inntrykk, og at det ofte er små forskjeller som er funnet. Andre studier peker på tilsvarende funn (West og Sweeting 2004, etter Elstad 2008).

Selv om fattige barn på mange områder er like fornøyde som barn fra mer velstående familier, viser Elstad at fattigdom over tid allikevel påvirket helsen negativt, primært knyttet til psykosomatiske plager og vekst målt ved høyde. I en studie blant barn i familier med inntekt under 80.000 kroner fant man også at det var flere dødsfall i sjuårsperioden 1993–1999 (0,24 prosent) i disse inntektsgruppene enn blant barn i familier med over 110 000 kroner (0,18 prosent). Flere nordiske studier har også vist at barn og unges helse er sosialt skjevt fordelt (Grøholt mfl. 2001). Med data fra alle de nordiske landene viste Grøholt og medarbeidere at forekomsten av flere kroniske barnesykdommer former en sosial gradient (Grøholt mfl. 2001). Studien viste høyere forekomst av astma, allergi og eksem hos barn i familier med lavest sosioøkonomisk status, enten en brukte utdanningsnivå, inntekt eller yrke som mål for sosioøkonomisk status. Grøholt og medarbeidere har i en senere studie med data for alle de nordiske landene undersøkt ulike smertetilstander hos barn etter sosioøkonomisk status hos foreldrene (Grøholt mfl. 2003b). De fant høyere forekomst av hodepine, magesmerter og ryggsmærter hos barn i familier med lavt utdanningsnivå

og lav husholdningsinntekt. Man viste i denne studien en økt risiko på 40 prosent for at barna opplevde disse smertetilstandene dersom familien hadde lavt utdanningsnivå og lav husholdningsinntekt.

Tallrike studier viser også at det er en sammenheng mellom inntekt og helse (Elstad 2005). Helsen i befolkningen blir gradvis bedre med økende inntekt. Det finnes en stor mengde forskning, både nasjonalt og internasjonalt, som gir ulike forklaringer på sosial ulikhet i helse. Tilgang til kjøp av helse i form av trening, helsebringende kosthold og helsetjenester er eksempler på forklaring. Slike studier har hittil først og fremst vært rettet mot voksne.

I et aksjonsforskningsprosjekt blant levekårsutsatte familier i Drammen fant vi at det er et betydelig, uutnyttet potensial knyttet til å ta i bruk fastleger, helsestasjonene og andre helseordninger som ledd i å forbedre familienes samlede levekårssituasjon. (Gustavsen mfl. 2012). Dette er ett av flere områder som det jobbes videre med i levekårsteamet, som ble etablert som et direkte resultat av prosjektet³.

UTDANNING

Utdanning varierer sterkt med sosial bakgrunn. Jo høyere utdanning foreldrene har, jo høyere familieinntekten er, og jo høyere faren og moren er plassert i yrkeshierarkiet, desto mer utdanning tar barna – i gjennomsnitt. Dette mønsteret finnes i alle vestlige land og er et sentralt tema i utdannings-sosiologien (Elstad 2011).

En finsk studie viste at opplevelsen av økonomiske problemer ga et viktig bidrag til forståelsen av sammenhengen mellom foreldres utdanningsnivå og sønnes/døtrenes psykisk-

relaterte problemer (Frojd et al. 2006, etter Elstad 2011). Denne studien kartla depressive symptomer og uheldig drikkemønster blant vel 3000 15–16-åringer. Begge disse utfallene forekom oftere der far og/eller mor hadde et lavere utdanningsnivå, og særlig opplevelsen av økonomiske problemer så ut til å forklare utdanningsforskjellene. Forfatterne mente at ungdommenes oppfatning om familiens økonomi reflekterte den objektive finansielle situasjonen, og at trang økonomi derfor var en risikofaktor for de observerte problemene blant ungdommene. En amerikansk studie fant en overhyppighet av dårlig helse blant lavstatusbarn, og denne dårligere helsetilstanden var relatert til et seinere lavt utdanningsnivå (Haas 2006, etter Elstad 2011).

Elstad (2011) oppsummerer slik: I det norske systemet, med en relativt åpen adgang til et stort sett av utdannings-institusjoner, er det selvfølgelig at anlegg, interesser og skolekarakterer har betydning for barn og unges utdannings-forløp. Det er hevdet at sambandet mellom sosial bakgrunn og utdanningsforløp vesentlig skyldes at evner og aspirasjoner varierer med foreldrenes utdanning.

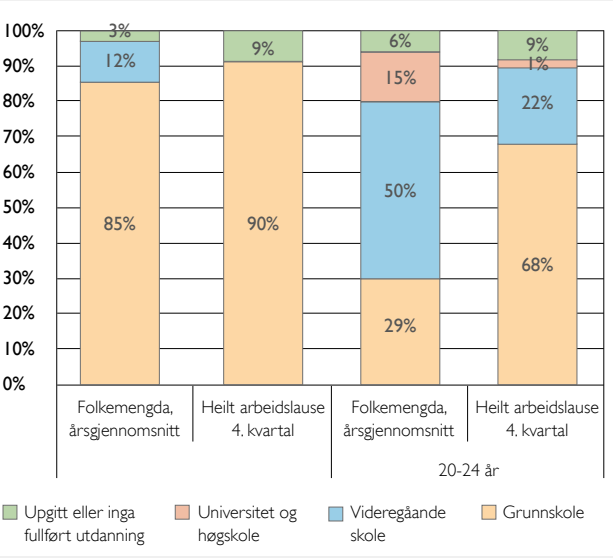
Utdanningssosiologien har imidlertid dokumentert at sosiale prosesser og sosiale omstendigheter som strekker seg langt utover elevenes individuelle evner, er av betydning. For eksempel vil familienes materielle, sosiale og kulturelle ressurser, trekk ved nabolag og lokalsamfunn, og kvaliteten på og tilbudet av skoler og utdanningsinstitusjoner i seg selv ha betydning for hva slags utdanningsnivå ungdommene oppnår.

Regjeringen Stoltenberg la i 2009 frem Utdanningslinja St. meld. nr. 44 (2008–2009), der det fremgår at det norske

samfunn må først lykkes med utdanningslinja om vi skal lykkes med arbeidslinja.

I snart 20 år har politikerne prøvd å redusere frafallet i videregående skole. – *Ikke å fullføre videregående i dag har mye større konsekvenser enn for noen tiår siden*, sier NOVA-forsker Christer Hygg.⁴

En oversikt Arbeids- og velferdsdirektoratet har utarbeidet over arbeidsledig ungdom, viser at ledighet er nær forbundet med lav utdanning:

Frafall og sosiale skjevheter er i dag et problem på alle nivåer i utdanningssystemet. En side ved bortvalgstematikk som etter vårt syn er nokså lite diskutert, er det vi kan betrakte

3 <http://www.telemarksforsking.no/publikasjoner/filer/2173.pdf>

4 Aftenposten 13. august 2013

ANTALLET NEGATIVE LIVSERFARINGER ET BARN ELLER EN UNGDOM OPPLEVER, PÅVIRKER RISIKO FOR HJERTESYKDOM, KREFT, KRONISK LUNGE-SYKDOM, DEPRESJON OG SELVMORD I VOKSEN ALDER.

som elevenes gjennomføringskapasitet. Denne vil påvirkes av et sett av faktorer, også levekår under oppvekst som helse og økonomi slik vi har vist. I det norske utdanningssystemet har det vært en klar ambisjon å bidra til å gi alle barn og unge muligheter for utdanning, uavhengig av sosial posisjon. Det er likevel et spørsmål om vi har underkjent hvordan ulike påkjenninger, herunder levekårspåkjenninger, under oppvekst, påvirker barn og unges læringskapasitet. En artikkel i tidsskriftet Journal of Cognitive Neuroscience (Kistliya 2008) viser at mangel på stimulering i form av blant annet nye opplevelser øker faren for nedsatte kognitive ferdigheter og evne til problemløsning. Dette kan påvirke utvikling av evner som er av betydning for barnets læringsutvikling.

Vi har vist at fattigdomsutsatte barn og unge i mindre grad enn andre barn og unge får tilgang til opplevelser og nye erfaringer. Dette kan slå direkte ut i læringskapasitet. Forskning på barn som vokser opp i fattigdom, viser også at disse ofte bærer på omfattende bekymringer knyttet både til foreldrene sine og seg selv (Ridge 2002). Dette kan påvirke elevens konsentrasjonskapasitet negativt, noe som igjen øker faren for dårlige skoleresultater. I sin tur påvirker det selvbildet negativt, og barnet får lav mestringsfølelse, noe som kan «forstyrre» læringskapasiteten ytterligere. Når vi også vet at selvbildet til foreldre av fattigdomsbarn og unge er utsatt for devaluering (Underlid 2005), forsterkes denne negative spiralen ytterligere ved at barnet heller ikke har modeller i hjemmet som kan kompensere for eget svakt selvbilde, snarere tvert om. Det er denne spiralen som etter vår vurdering også bidrar til å øke faren for det vi har kalt sosial arv. Dette forklares med at utdanningsforløpet i grunnskolen vil påvirke elevens tro på seg selv og sine muligheter, noe som igjen kan virke inn på videre skolevalg. Utdanning er den

enkelstående variabel som i størst grad påvirker mulighetene på arbeidsmarkedet, som igjen er den viktigste enkeltstående faktor som medvirker til å redusere risikoen for fattigdom (St. meld. 16 (2006–2007)... og ingen sto igjen). Forskning viser at bortvalg av og fra (drop-out) videregående opplæring særlig er knyttet til elever som kommer fra familier med lav sosioøkonomisk status (Markussen mfl. 2008). Det er selvsagt mange forklaringer på dette, men vi vil hevde at levekårsuttsathet som selvstendig forklaring i for liten grad er studert. Ei jente på 15 år sa det slik, i en forstudie til et forskningsarbeid om levekårsutsatte barn og unge og deres elevidentitet⁵:

«Jeg skulka gymmen hver gang i hele 8. klasse. Jeg orket ikke å ha det. Jeg hadde ikke gymklær og alle de andre kom i sånne proffe gymtøy og sånn. Og så hadde ikke jeg noen ting. Jeg fikk 2 minus i karakter. Læreren spurte meg en gang om fraværet. Jeg sa at jeg ikke likte gymmen. Det var det jeg svarte. Man har ikke lyst til å si at man er fattig, liksom.»

Hun fortalte også om følgende skolesituasjon: Så husker jeg en gang vi hadde heimkunnskap. Da hadde vi fem om dagen-greier. Da skulle vi trene en time om dagen og så spise masse frukt og sånn. Og det koster mye penger. Og så gikk jeg og sa det til mamma, og vi har jo ikke penger til så mye frukt, så da måtte hun skrive melding til læreren at vi ikke hadde penger til frukt, og det var skikkelig flaut. Og da sa lærer: Å nei, men gulrøtter er billig! Alle så det liksom. Det var skikkelig flaut. Grusomt. Jeg hadde bare lyst til å synke i gulvet. »

Disse sitatene viser at det oppleves som enormt belastende for denne jenta at hun av økonomiske grunner ikke kan gjennomføre skolehverdagen. Vi anser denne kunnskapen å

være svært essensiell i arbeidet med å fremme nærvær i både grunnskole og videregående opplæring. Å ta denne kunnskapen inn over seg kan styrke gjennomføringskraften hos den enkelte. Det vår informant på 15 år lærer oss, er at dette også henger sammen med foreldrenes økonomiske muligheter, noe som bryter med de politiske føringer knyttet til skolen som gratis for alle. En finsk studie viser at opplevelsen av økonomiske problemer ga et viktig bidrag til forståelsen av sammenhengen mellom foreldres utdanningsnivå og sønnes/døtrenes psykisk-relaterte problemer (Frojd et al. 2006, etter Elstad 2011). Denne studien kartla depressive symptomer og uheldig drikkemønster blant vel 3000 15–16-åringer. Begge disse utfallene forekom oftere der far og/eller mor hadde et lavere utdanningsnivå, og særlig opplevelsen av økonomiske problemer så ut til å forklare utdanningsforskjellene. Forfatterne mente at ungdommenes oppfatning om familiens økonomi reflekterte den objektive finansielle situasjonen, og at trang økonomi derfor var en risikofaktor for de observerte problemene blant ungdommene.

Barn og unge som vokser opp i levekårsutsatte familier, møter altså langt flere barrierer i sitt arbeid for å gjennomføre et utdanningsløp. Disse barrierene er av strukturell karakter og kan ikke forklares med den enkeltes evner og anlegg. Elstad (2011) oppsummerer da også slik:

I det norske systemet, med en relativt åpen adgang til et stort sett av utdanningsinstitusjoner, er det selvfølgelig at anlegg, interesser og skolekarakterer har betydning for barn og unges utdanningsforløp. Det er hevdet at sambandet mellom sosial bakgrunn og utdanningsforløp vesentlig skyldes at evner og aspirasjoner varierer med foreldrenes utdanning.

Utdannings sosiologien har imidlertid dokumentert at sosiale prosesser og sosiale omstendigheter som strekker seg langt utover elevenes individuelle evner, er av betydning. For eksempel vil familiens materielle, sosiale og kulturelle ressurser, trekk ved nabolag og lokalsamfunn, og kvaliteten på og tilbudet av skoler og utdanningsinstitusjoner i seg selv ha betydning for hva slags utdanningsnivå ungdommene oppnår.

HVA KAN OG BØR DENNE KUNNSKAPEN BETY?

Studier viser at dårlige oppvekstvilkår virker inn på helsen senere i livet, der nettopp opphopning av belastninger er sentralt. Antallet negative livserfaringer et barn eller en ungdom opplever, påvirker risiko for hjertesykdom, kreft, kronisk lungesykdom, depresjon og selvmord i voksen alder (Haavet 2009). Negative livshendelser har innvirkninger på helsen også i barndom. Derved påvirkes også muligheter både i barndom og senere i livet på områder som arbeid, utdanning, økonomi, fritid. Sosiale ulikheter i barndom kan derved føre til sosiale ulikheter gjennom hele livsløpet. De ulike belastningene påvirker hverandre negativt. For eksempel vil barn som bor i en familie der foreldrene mottar offentlig inntektssikring og ikke er i lønnet arbeid, være langt mer fattigdomsutsatte enn andre barn. Dette øker risikoen for dårlige boforhold. De samme barna vil også oppleve langt større helseproblemer hos foreldrene enn andre barn. Dette kan igjen påvirke barnets egen helse, som i sin tur kan virke inn på barnets skolegang. To studier fra 2008 omhandler hvorvidt fattigdom går i arv mellom generasjoner. Den ene studien fra NOVA (Kristofersen og Clausen 2008), ser på forholdet mellom barnevern og sosialhjelp. Den andre studien, fra Fafo (Lorentzen og Nielsen 2008), ser på langtids-effektene av å voksne opp i familier som mottar sosialhjelp.

5 Forstudie til et PhD-arbeid

Begge studiene konkluderer med at det foreligger en vesentlig overføring av fattigdom, sosial ulikhet og sosial eksklusjon mellom generasjoner i Norge i dag.

Telemarksforsknings rapport «Sosiale ulikheter i oppvekst – en humanitær utfordring» (Gustavsen 2011) tar for seg sosiale ulikheter i oppvekst, med fokus på økonomi (fattigdom), helse og utdanning. Hensikten med rapporten er å peke på hvilke utfordringer vi står overfor i Norge i dag når det gjelder barn og unges oppvekstssituasjon. I rapporten peker vi på at i arbeidet med å bekjempe fattigdom må vi innta et helhetlig perspektiv og utvikle metoder og modeller som retter seg mot flere risikofaktorer samtidig. Barnefattigdomsbekjempelse kan ikke alene dreie seg om kompenserende tiltak, f.eks. tilbud om fritidsaktiviteter, utstyrsentraler m.m. Det må også fokuseres på foreldrenes og familiens samlede situasjon. Videre er det nødvendig også å bringe inn strukturelle innsatser, så som langt større krav til arbeidslivet om å inkludere arbeidskraft med ulik kapasitet. Inntektssikring til barnefamilier må også settes på den politiske dagsorden.

Dernest må vi se på faglig praksis i oppvekstfeltet og våge å stille de ubehagelige spørsmålene til oss selv: Bidrar vi, gjennom vår faglige praksis, til å sementere sosiale ulikheter? En feltstudie fra Danmark (Palludan 2005) av hverdagslivet i en barnehage viste at pedagogene i barnehagen gjør forskjell på barna. Studien viser at barna gis ulike muligheter og «spor ut» av barnehagen, og at dette henger nøye sammen med møtet mellom pedagogene og barnehagebarna. Studien viser at de barna som lever i familier med lav sosioøkonomisk posisjon, i langt større grad blir snakket til av pedagogene. De barna som kommer fra familier med en sosioøkonomisk

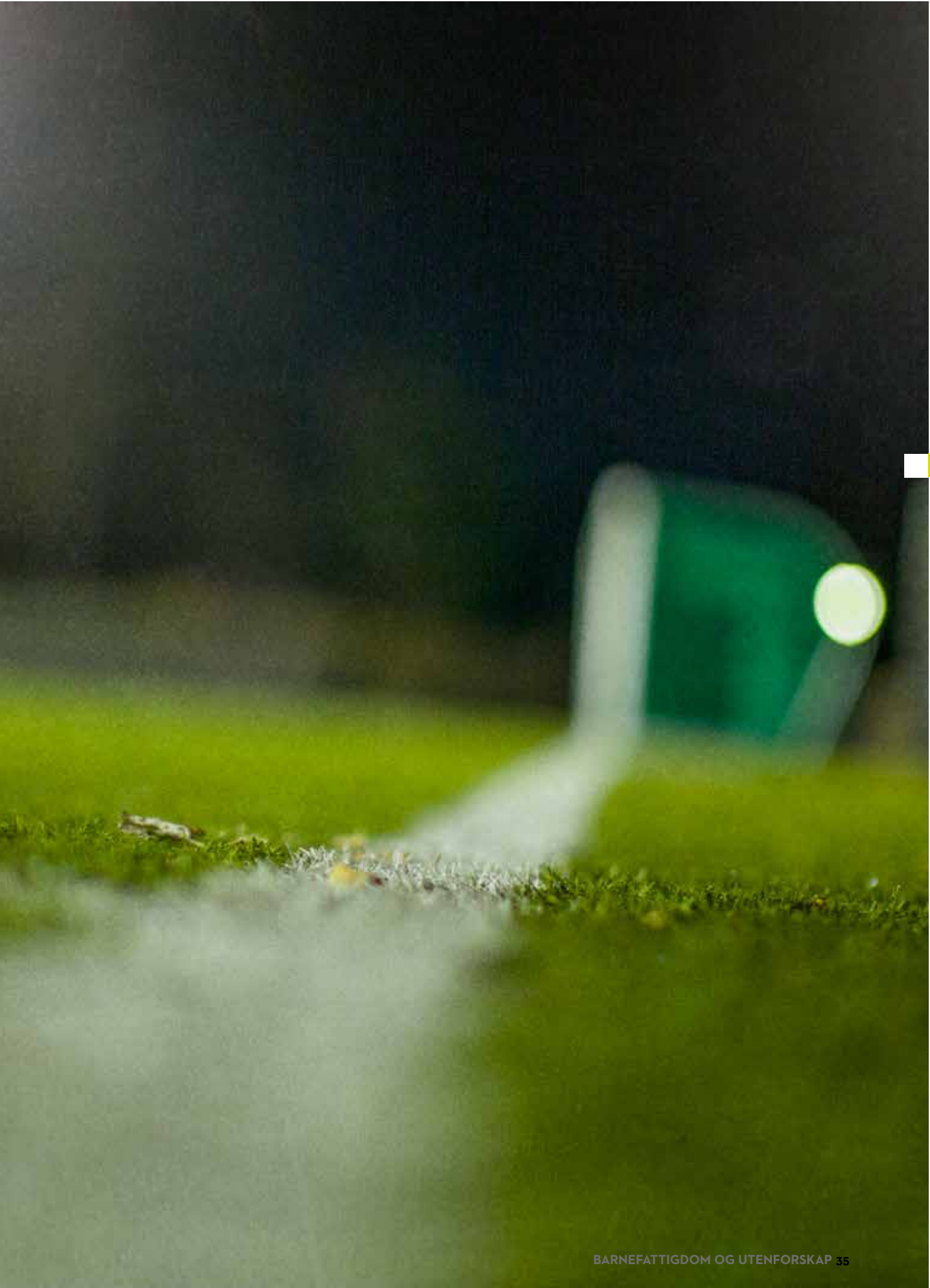
posisjon som likner pedagogene sin eller over, disse barna blir i all hovedsak snakket med. Vi ser her at dette er to helt ulike pedagogiske praksiser. Personer vi snakker til, instruerer vi. Personer vi snakker med, er vi interessert i meningen til, deres tanker og løsningsforslag. Disse to ulike praksisene viser også om vi har tillit til en persons mestringskapasitet, rett og slett synet på mennesket, og i dette tilfellet barnet.

Vi ser her at det er barn og unge fra levekårsutsatte familier som blir rammet, også av denne faglige praksisen. Om vi åpner for at denne studien fra Danmark også betegner en faglig praksis i norske skoler, barnehager og andre institusjoner der barn og unge oppholder seg, så er vi på sporet av en praksis som kan vise seg å være undertrykkende. Og om faglig praksis også bidrar til å sementere ulikheter, stikk i strid med fagets oppgave og oppdrag, er det en vanskelig oppgave utsatte barn og unge står overfor.

AVRUNDING

Barnekonvensjonen stadfester at barn er selvstendige mennesker med egne rettigheter, og ikke «vedheng» til foreldre og foresatte. Den regulerer blant annet barns politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Dette forplikter. Vi oppfordrer hver enkelt kommune i landet til å gjennomføre en kartlegging av kommunens tilstand og praksis i henhold til de rettigheter som barnekonvensjonen regulerer⁶. Det er avgjørende at vi i dette arbeidet også retter grundig oppmerksomhet mot levekårsutsatte barn og unge. Vi må innse at levekår dreier seg om grunnleggende rettigheter og representerer grunnmuren i barn og unges oppvekst. Om vi som samfunn ikke tar tak i dette nå, er vi svært bekymret for den videre utvikling i både Norge og Norden.

6 . Noen kommuner har gått foran med gode fremgangsmåter, for eksempel Innsatsene «Vårres Unga – Vårres Fremti» og «Sjumilssteget».

REFERANSER

■ Backe-Hansen, Elisabeth og Moshuus, Geir mfl. (2010). Verdighetsforvaltning i liv på grensen. En kvalitativ studie av barn og foreldre i familier med vedvarende lavinntekt. NOVA-rapport 16/10.

■ Fløtten, Tone (2011). Økonomi og levekår for ulike lavinntekts-grupper 2011. SSB-rapport 8/2012: <http://www.arbeidslivet.no/Velferd/Sosialpolitikk/Barnefattigdom>

■ Elstad, Jon Ivar (2005). Sosioøkonomiske ulikheter i helse. Teorier og forklaringer. Sosial- og helsedirektoratet (2005).

■ Elstad, Jon Ivar (2008). Helse blant lavinntektsbarna i Sandbæk (red.) mfl. (2008): Barns levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid. Rapport 7/08, Oslo NOVA.

■ Elstad, Jon Ivar (2011). Utdanning og Helse. <http://helsedirektoratet.no/publikasjoner/utdanning-og-helseulikheter/Publikasjoner/utdanning-og-helseulikheter.pdf>

■ Fløtten, Tone, Hansen, Inger Lise Skog, Grødem, Anne Skevik, Grønningssæter, Arne Backer, Nielsen, Roy A. (2011). Kunnskap om fattigdom i Norge. En oppsummering. Fafo-rapport 2011:21.

■ Gustavsen, Karin (2001). Jeg prøver å få det til å bli borte av seg selv. Om barn som lever i familier som over tid har mottatt økonomisk sosialhjelp og deres håndtering av hverdagens møte med økonomiske krav. Hovedoppgave i sosiologi. Universitetet i Oslo.

■ Gustavsen, Karin (2011). Sosiale ulikheter i oppvekst – en humanitær utfordring. TF -rapport 283/ 11. Telemarksforsking.

■ Gustavsen, Karin, Van-der Meij, Ranveig, Braathen, Heidi, Nilsen Jøndahl, Heidi (2012). SIMBA – sammen i innsatsen mot barnefattigdom i Drammen kommune. Praksisutvikling i utforskende partnerskap 2009-2011 TF rapport 302 – 2011.

■ Gustavsen, Karin og Hjelmbrække, Sigbjørn (2009) Kulturskolen for alle? Rapport 355/2009 Telemarksforsking.

■ Grøholt, Else-Karin, Stigum, H., Nordhagen, R., Köhler, L. (2001). Children with chronic health conditions in the Nordic countries in 1996 – influence of socio-economic factors. *Ambulatory Child Health* 7: 177-89.

■ Grøholt, Else-Karin og Nordhagen, R (2002). Ulikhet i helse og helsetjenesteforbruk hos nordiske barn etter foreldrenes utdanning. *Norsk Epidemiologi* 12(1): 47-54.

■ Grøholt, Else-Karin, Stigum, H., Nordhagen, R., Köhler, L. (2003a). Health service utilization in the Nordic countries in 1996. *European Journal of Public Health* 13: 30.

■ Grøholt, Else -Karin, Stigum, H., Nordhagen, R., Köhler, L. (2003b). Recurrent pain in children, socio-economic factors and accumulation in families. *European Journal of Epidemiology* 18: 965-975.

■ Harsløf, Ivan og Seim, Sissel (red.) (2008). *Fattigdom i en norsk velferdskontekst. Fattigdommens dynamikk. Perspektiver på marginalisering i det norske samfunn*. Oslo: Universitetsforlaget .

■ Harju, Anne og Thorød, Anne Brita (2011). Child Poverty in a Scandinavian Welfare Context – From Children's Point of View. *Child Indicator Research*.

■ Harju, Anne (2008). Barns vardag med knapp økonomi. En studie om barns erfaringer og strategier. Doktorsavhandling i sosialt arbeid. Växjö university press: Växjö. ISSN: 1404-4307.

■ Hjelmteit, Vidar (2008). Langvarig, økonomisk sosialhjelp i barnefamilier. I Harsløf, Ivan og Seim, Sissel (red.) (2008). *Fattigdommens dynamikk. Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*. Oslo: Universitetsforlaget 2008.

■ Kristofersen, Lars B. og Clausen, Sten-Erik (2008). Barnevern og sosialhjelp. NOVA-notat 3/08

■ Kishiyama, Mark mfl. (2008). EEG Brain Activity Differs Between Poor And Rich Kids. *Journal of Cognitive Neuroscience* (2008). <http://www.medicalnewstoday.com/articles/132186.php>

■ Larsen, Hege og Seim, Sissel (red.) (2011). Barnefattigdom i et rikt land. Kunnskapsoppsummering om fattigdom og eksklusjon blant barn i Norge. HiO-rapport 2011 nr. 10.

■ Lorentzen, Thomas og Nielsen, Roy (2008). Går fattigdom i arv? Langtidseffekter av å vokse opp i familier som mottar sosialhjelp. Fafo-rapport 14.

■ Levin, Morten (2002). Søkekonferanser. I: Levin, M. og Klev, R: *Forandring som praksis. Læring og utvikling i organisasjoner*. Bergen: Fagbokforlaget.

■ Markussen, Eifred, Frøseth Wigum, Mari, Lønning, Berit, Sandberg, Nina (2008). Bortvalg og kompetanse. Gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant

9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner fem år etter. Rapport, 13 NIFU STEP 2008. Oslo.

■ Nadim, Marjan og Nielsen, Roy A. (2009). Barnefattigdom i Norge. Omfang, utvikling og geografisk variasjon ISBN 978-82-7422-696-8.

■ Nuland, Bjørn Richard, Reegård, Kaja, Sandlie, Hans Christian (2010). Tiltak for fattige barn og unge Evaluering av fattigdomstiltakene innenfor tilskuddsordningen Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn Fafo-rapport 2010:19.

■ Palludan, Charlotte (2005): *Børnehaven gør en forskel* . Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag. 2005.

■ Sandbæk, Mona (red.) (2008). Barns levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid. NOVA rapport 7/08.

■ Sandbæk, Mona (red.) 2010. Barns og unges levekår i lavinntektsfamilier. NOVA rapport 10/10.

■ Stolanowski, Per Arne og Tvetene, Karin Gustavsen (2005). *Har vi råd, mamma? – om inntektssikring og fattigdom*. Oslo: Cappelen akademisk 2005.

■ Ridge, Tess (2002). *Childhood Poverty and Social Exclusion. From a Child's Perspective*. The Policy Press.

■ SSB (2011). Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper 2010. Oslo: Statistisk sentralbyrå, 2011. Rapport 5/2011.

■ St.meld. nr. 20 (2006-2007): Nasjonal strategi for å utjevne sosiale helseforskjeller

■ St.meld. nr. 44 (2008-2009) Utdanningslinja.

■ St.meld. nr. 6 (2002-2003) Tiltaksplan mot fattigdom.

■ St.meld. nr. 50 1998-1999 – Utjamningsmeldinga.

■ St. meld. 13 (2011-2012) Utdanning for velferd Samspill i praksis.

■ Handlingsplan mot fattigdom. Vedlegg til St.prp. nr. 1 (2006-2007) – Statsbudsjettet 2007.

■ Sosial- og helsedirektoratet (2005). Gradientutfordringen. Sosial- og helsedirektoratets handlingsplan mot sosiale ulikheter i helse. 1/2005.

■ St.meld. 30 (2010-2011) Fordelingsmeldingen.

WILLY-TORE MØRCH er professor i barn og unges psykiske helse ved det Helsevitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø. Mørch leder den nasjonale implementeringen av behandlingsprogrammet «De utrolige årene», som er rettet inn mot barn med atferdsvansker. Han er ærestalsperson for Voksne for Barn.

FATTIGDOM KAN GI BARN HELSESKADER

Inntil siste verdenskrig var det en åpenbar sammenheng mellom foreldrenes utdanning og sosio-økonomisk status (SES)¹ og barnas utdanning. Den samfunnsøkonomiske forklaringen var at høyere utdanning til barna måtte finansieres av foreldrene. Barn av fattige familier hadde ikke de samme mulighetene til utdanning som barn av velstående foreldre. Innføringen av Statens lånekasse for utdanning i 1947 endret på dette.

I Lånekassas formålsparagraf står det «... å fjerne ulikhet og fremme likestilling slik at utdanning kan skje uavhengig av geografiske forhold, alder, kjønn, funksjonsdyktighet, økonomiske og sosiale forhold». Skjevheten i utdanning mellom befolkningsgruppene ble utjevnet, dog ikke fullt ut. Fremdeles rekrutteres barn av foreldre som selv har høy utdanning i større grad til universiteter og høyskoler enn fra familier med foreldre med lav utdanning. De formelle mulighetene for å ta høyere utdanning er til stede, men lar seg åpenbart ikke utnytte for alle.

GENERASJONSOVERFØRING AV FATTIGDOM

Muligheter til lik utdanning på tvers av SES skulle utjevne økonomiske forskjeller mellom barn av foreldre med lav utdanning og barn av foreldre med høy utdanning. Det har det også til en viss grad gjort, men forskning viser at det likevel er generasjonsoverføring av fattigdom. Sosialhjelp til

foreldre har en direkte effekt på overføring av sosialhjelp til barna. Av personer som mottok sosialhjelp i Norge i 2004, hadde 94 % lav utdanning og 6 % høy utdanning (Lorentzen & Nilsen 2008). Hele 26 % av barn som vokste opp med sosialhjelp, mottar selv sosialhjelp som voksne. Dette er et høyt tall når risikoen for å motta sosialhjelp når man er mellom 24 og 27 år, i 2004 var 5,4 % når man kommer fra familier uten sosialhjelp. Det har også betydning hvor lenge familien har mottatt sosialhjelp. Sannsynligheten er ca. 20 % når familien har mottatt sosialhjelp i ett år; når tiden øker til tre år, øker også sannsynligheten til over 24 %. Dette er tall der utgangspunktet er mottak av sosialhjelp eller ikke, i kohortene 1992–1994. Barn av foreldre med lav utdanning løper dobbelt så stor risiko for å motta sosialhjelp som barn av foreldre med universitetsutdanning. I sin rapport fra Fafo har Lorentzen og Nilsen (2008) publisert en rekke interessante tall og tanker om effekten av å vokse opp i familier som mottar sosialhjelp¹.

¹ <http://www.fafo.no/pub/rapp/20056/20056.pdf>.

Hvordan forklares generasjonsoverføring av fattigdom? Lorentzen og Nilsen refererer fire modeller (Page 2004, Brooks-Gunn, Duncan & Mariata 1997, Stenberg 2000). Den ene dreier seg om at foreldre påvirker barnas holdning til å motta hjelp. Foreldre med høy utdanning og inntekt signaliserer uvilje mot å motta hjelp, mens foreldre som selv mottar hjelp, signaliserer i større grad aksept for å motta sosialhjelp. Foreldre fungerer som rollemodeller, og modelleffekter virker inn på holdninger til mottak av hjelp.

Den andre modellen er at barn av sosialhjelpsmottakere får kjennskap til hvordan sosialhjelpssystemet virker, og det skaper en lavere terskel for selv å sette i gang prosessen med å søke. Man kan tenke seg at kunnskap om søknadsprosedyrer og system kombinert med lav holdningsterskel for å motta støtte øker sannsynligheten for å motta støtte.

Den tredje modellen er at barn av stønadsmottakere har færre kontakter i arbeidslivet og mindre kjennskap til muligheter for å skaffe seg jobb.

Den fjerde modellen dreier seg om at barna vokser opp i familier med lav inntekt og derved gis mindre mulighet til å få økonomisk støtte til utdanning av foreldrene sine. Lorentzen og Nielsen peker imidlertid på at det velutviklede velferdssystemet i Norge og i de skandinaviske landene minimerer denne modellen. Likevel kan det tenkes at modellen kan være delvis gyldig ved at foreldre med økonomisk evne gir tilskudd til livskostnader og kanskje boligkjøp selv om barna har fått innvilget studielån eller andre stønadsordninger.

EGENSKAPER VED FAMILIE OG BARN

I tillegg til disse potensielle forklaringene er det sannsynlig

at egenskaper ved familien og egenskaper ved barnet påvirker overføringsraten. Rusproblemer, psykiske lidelser og høy mobilitet kan spille inn som familieegenskaper, mens skolekarriere, evner og interesseområder kan spille inn som egenskaper hos barna. Nabolag og gettostrukturer, spesielt samfunn med konsentrasjoner av familier med lav SES, kan også ha en innvirkning på generasjonsoverføringen av sosialstøtte ved at det sosiale nettverket har samme SES-nivå og rammes av de samme risikofaktorene og derved utløser smitteeffekter. Studiet som Fafo-rapporten beskriver, viser at selv om man kontrollerer for andre faktorer enn foreldrenes sosialhjelp (egenskaper ved familie og barn, utdanningsnivå hos foreldre og barn osv.), så har sosialhjelp likevel en direkte effekt på overføring av sosialhjelp til barna.

Kunnskapen om at barn av foreldre med lav utdanning løper dobbelt så stor risiko for å motta sosialhjelp som barn av foreldre med høy utdanning, må få oss til å spørre om det kan være ytterligere årsaker til generasjonsoverføringen enn de sosiologiske faktorene som er beskrevet så langt. Kan det være noe med samspillsmønstret mellom foreldrene og barna som er så forskjellig mellom de to sosiale gruppene at det påvirker barnas muligheter til å fullføre skolegang, få utdanning og derved få arbeidsinntekter?

BETYDNINGEN AV SAMSPILL MELLOM FORELDRE OG BARN

Hart & Risleys studie av samspillet mellom foreldre og barn fra 1995, som er kommet i sju opplag, er interessant lesning (Hart & Risley, 1995). I USA pågikk det på 1960-tallet et prosjekt som skulle bringe barn ut av fattigdom ved å gi barn av fattige familier et barnehagetilbud som var likeverdig med det barn av bemedlede familier fikk (The war against poverty).

Barnehagene som fattige barn gikk i, hadde lavere kvalitet både når det gjaldt utdanning hos de voksne, antall voksne pr. barn og på leker og utstyr. Ved å oppgradere de dårlige barnehagene, og ved å gi disse barna en «støtdose» av god barnehagekvalitet, håpet man at de skulle greie seg bedre på skolen og få høyere utdanning enn barn som vokste opp før «krigserklæringen». Dette lyktes ikke. Det var ingen forskjell før og etter prosjektet i andelen barn fra fattige familier som tok skolegang.

Når det imidlertid gjelder målrettet foreldresamarbeid i regi av barnehagene, har vi gode retningsgivere i de amerikanske oppleggene som har evaluert langtidseffekten av bedre barnehager for fattige og vanskeligstilte barn. De konkluderer med en positiv dobbelteffekt: barna fikk ikke bare en ny type gjennomtenkt og bevisst barnehage, men de fikk også «nye foreldre» som var langt mer bevisste på å legge forholdene til rette der hjemme for stimulerende, positive og kognitivt byggende aktiviteter og rutiner (Schweinhart, 2005, Karoly 2005). Flere blant disse programmene hadde en signifikant positiv virkning på barnets IQ. I de mest intensive programmene var virkningen ganske stor, men i de fleste tilfellene avtok den gradvis etter at tiltaket var avsluttet. Dette til tross førte de intensiverte tilbudene rettet mot vanskeligstilte barn til at barna presterte bedre på skolen over lang tid. Et økt antall barn fullførte skolegang, og flere gjennomførte universitetsstudier.

Spørsmålet ble reist om hva årsakene kan være til at en kvalitetsøkning i barnehagetilbudet alene ikke hadde de ønskede effekter. Hart & Risley ved University of Kansas startet et prosjekt der de fulgte 42 familier fra barna var ett til de var fire år, med hjemmeobservasjoner hver måned med høyt kvalifiserte observatører og et spesialutviklet observasjonsverktøy som ga informasjon om språkutvikling hos

barnet og en serie faktorer i samspillsmønsteret mellom foreldrene og barna. Familiene ble rekruttert fra tre sosiale lag, familier med høy SES (professorforeldre ved universitetet), middels SES (arbeiderklassefamilier) og lav SES (stønadsmottakere/welfare families). Resultatene viste at barn av foreldre med lav SES utviklet bare en fjerdedel av ordforrådet til barn av foreldre med høy SES fra første til fjerde leveår. Middelklassebarna utviklet ca. halvparten av ordforrådet til høy-SES-barna. Dette er interessante data i seg selv. Et velutviklet ordforråd er utgangspunktet for å kunne føre en dialog, delta i didaktisk basert undervisning, formulere seg skriftlig, holde innlegg og foredrag, altså grunnleggende ferdigheter for å kunne lykkes i skolen.

Spørsmålet man stilte seg, var om det var foreldrenes SES-status i seg selv som kunne forklare forskjellene i ordforrådet hos barna, eller om andre faktorer spilte inn. Observasjonene av samspillet mellom foreldrene og barna avslørte at foreldre med høy utdanning snakket dobbelt så mye med barna som stønadsmottakerne gjorde. Vi vet at en av forutsetningene for at barn utvikler språket, er å bli eksponert for språk, og modelleffekten spiller inn hos barn allerede fra fødselen. Samtidig vet vi at det å være i språklig interaksjon er nødvendig for språkutviklingen. Språkferdighetene utvikler seg gjennom praksis. Observasjonene viste også at foreldre med høy utdanning var i samspill med barna sine, språklig og ikke språklig, mer enn fire ganger så mye som stønadsmottakere. Involvering av barna i sosiale situasjoner, stell, måltider, kulturarrangementer osv. påvirker sterkt barnets totale handlingsrepertoar og er grunnsteinen i relasjonsbyggingen mellom foreldre og barn. Videre viste det seg at barn av foreldre med høy utdanning fikk sju ganger så mye positiv oppmerksomhet og bare en tredjedel av negative reaksjoner som barn av stønadsmottakere. Dette indikerer at

FØLELSEN AV Å
LYKKES BIDRAR TIL
UTVIKLING AV BAR-
NETS SELVFØLELSE
OG SELVTILLIT.

foreldrene med høy SES roste og oppmuntret barna sine betydelig mer enn foreldre med lav SES, og ga barna betydelig mindre straff og reprimander. Følelsen av å lykkes bidrar til utvikling av barnets selvfølelse og selvtillit. Disse foreldreferdighetene forklarte 61 % av variasjonen i språklig vekst og bruk av språk og 69 % av variasjonen i generell intellektuell utvikling.

DISKUSJON

Det er vist i en serie studier både fra Norge og utlandet at bruk av sosialhjelpstøtte går i arv mellom generasjonene. Man skal være varsom med å sammenligne resultater fra studier der sosioøkonomisk status er en moderator, fordi forskjellene mellom landene når det gjelder ytterpunktene på SES-skalaen er betydelige. Fattigdommen er dypere i USA og Storbritannia enn i Norge, og velferdssystemene er forskjellige. Effektene av fattigdommen i disse samfunnene kan derfor ikke alltid sammenlignes. Likevel er det grunn til å lære av studier fra disse samfunnene fordi de kan fortelle noe om fenomener som kan være gyldige i Norge.

Sosiologiske studier lanserer fire modeller for å forklare generasjonsoverføring av sosialhjelp: holdninger til å motta sosialhjelp, kjennskap til hvordan sosialhjelpssystemet virker, liten kontakt med arbeidsliv og muligheter, og manglende økonomisk støtte fra familie. I tillegg lanseres egenskaper ved familie og barn som mulige momenter til forklaringen. Studier viser at foreldrenes sosialhjelp i seg selv predikerer sosialhjelpmottak hos barna, men at også de andre faktorene bidrar til forklaringen. Det virker sannsynlig at de fire modellene har innflytelse på barnas løsning på inntektsproblemet, og det er likeledes sannsynlig at familiens og barnas egenskaper bidrar til barnas valg. Likevel gjenstår det

å forklare hvorfor foreldrenes sosialstøtte i seg selv fører til at barna senere søker sosialstøtte. Nøye studier av karakteristiske trekk ved samspillmønsteret mellom foreldre og barn bidrar til denne forståelsen. Foreldreferdigheter har betydning for barnas utvikling. Læringsteoretisk kunnskap om konsekvensers betydning for utvikling av atferd er å betrakte som grunnleggende kunnskap. Sammenhengen mellom språkstimulering og språkutvikling likeså. Likevel er Hart og Risleys funn overraskende siden de peker på de store forskjellene mellom høyt og lavt utdannede foreldres omfang av og kvalitet på samspillet, og de store konsekvensene det har på barnas språklige og intellektuelle utvikling. Konsekvensene av de lavt utdannede foreldrenes svakere foreldreferdigheter er lavere ordforråd hos barna. Mangel på positivt samspill og nærvær av negativt samspill vil kunne ha betydning for barnas selvtillit og selvfølelse. Til sammen er det ikke usannsynlig at dette påvirker barnas muligheter til å fullføre skolegang og få seg utdanning, og det medvirker til å forklare generasjonsoverføring av fattigdom. Nobelprisvinneren i økonomi professor James Heckmanns tese om at investering i barns kognitive utvikling gir den beste avkastning, synes å være gyldig. Investeringsene reduserer utgifter til sosial støtte og trygdeordninger samtidig som de øker inntektene til samfunnet gjennom skatteinntekter og kjøpekraft.

REFERANSER

- Brooks-Gunn, J., Duncan, G. J. & Mariata, N. (1997). Poor families, poor outcomes: The well-being of children. I: Duncan, G. J. & Brooks-Gunn, J (red.), *Consequences of growing up poor*. New York: Russel Sage Foundation.
- Hart, B. & Risley, T. R. (1995). *Meaningful differences in the everyday experience of young amarican children*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Karoly, L. A. et al.: *Investing in our children: what we know and don't know about the cost and benefit of early childhood*. Santa Monica, Calif.: The Rand Corporation.
- Lorentzen, T. M. & Nielsen, R. A. (2008). *Går fattigdom i arv? Langtidseffekter av å vokse opp i familier som mottar sosialhjelp*. Oslo: Fafo-rapport nr. 14.
- Page, M. E. (2004). New evidence on the international correlation in welfare participation.I: Corak, M. (red.). *Generational income mobility in North America and Europe*. Cambridge University Press.
- Stenberg, S. A. (2000). Inheritance of welfare reciprocity: An intergrational study of social assistance reciprocity in post-war Sweden. *Journal of marriage and family*, 62, 228-239.
- Schweinhart, L. J. et al. (2005). *Lifetime Effects: The High/Scope Perry School Study Through Age 40*. Ypsilanti MI: High/Scope Press.

ELIN HERIKSTAD er seksjonsleder i Frelsesarmeens sosialavdeling. Hun er utdannet sosionom og har tidligere jobbet i Frelsesarmeens rusomsorg, barne- og familievern og kommunal sosialtjeneste.

GODE OPPLEVELSER SOM REDSKAP I KAMPEN MOT FATTIGDOM

Barnefattigdommen i Norge øker, en realitet vi må ta innover oss. Vi i Frelsesarmeen ser familier som sliter med å få endene til å møtes, barn og unge som ikke kan delta på den sosiale arena på lik linje med andre, og som, tross sin unge alder, lever et bekymringsfullt liv. Hvordan kan vi utgjøre en reell forskjell i disse verdifulle menneskenes liv?

Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at antall barn i familier med vedvarende lav inntekt de siste årene har økt til 74 000–102 000 avhengig av om man legger EUs skala eller OECD-skala til grunn. Oslo har den største tettheten av fattige barn, og de aller fleste bor i Oslo indre Øst. I denne artikkelen ønsker jeg å belyse familienes hverdag og erfaringene våre i møte med dem. Jeg ønsker også å vektlegge barns rettigheter i familier med vedvarende lav inntekt, og å se på betydningen av aktivitet og deltakelse i barn og unges oppvekst. Det konkrete eksemplet som blir presentert, er Frelsesarmeens aktivitetskort i Oslo og våre erfaringer så langt med dette prosjektet.

BAKGRUNN

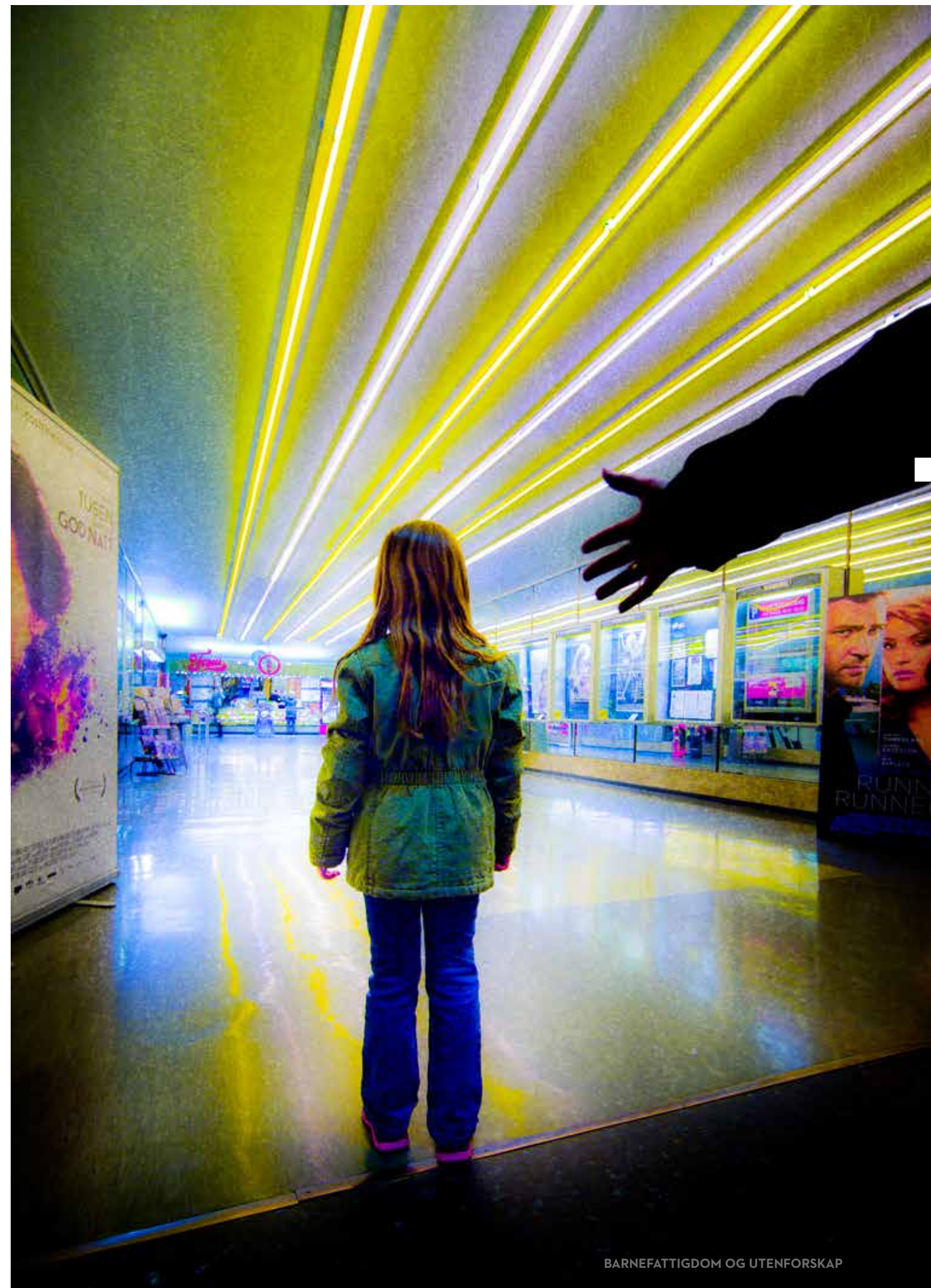
Frelsesarmeens slumstasjon i Oslo har siden 1891 vært i uavbrutt virksomhet. Navnet, «Slumstasjon», var nødvendig å ta i bruk og svært aktuelt på slutten av 1800-tallet, fordi ordet «slum» gjenspeilte alvoret i situasjonen til dem som falt utenfor. I dagens velferdssamfunn vekker ordet «Slumstasjon» ulike reaksjoner. Frelsesarmeen har allikevel valgt å beholde navnet, enn så lenge, fordi utfordringene som mange av våre besøkende

står i, oppleves som dramatiske. I tillegg vekker ordet «slum» oss, provoserer oss, skaper debatt og gir oss mulighet til å belyse sider av samfunnet vårt som vi må jobbe bedre med.

Kampen mot fattigdom er sammensatt og komplisert. Noen ganger oppleves den som uhåndterlig og for vanskelig å ta tak i. Politikerne våre er enige om at denne kampen mot fattigdom er viktig. Spesielt er det enighet om at barnefattigdom skal bekjempes, men virkemidlene er det vanskelig å enes om. Og mens debatten pågår, lever familier i en vanskelig hverdag, der flere ser seg nødt til å oppsøke steder som Fattighuset, Blå Kors eller Frelsesarmeen.

ØKENDE FATTIGDOM

Tallene fra Statistisk sentralbyrå viser at fattigdomsutviklingen går i feil retning. Unicef presenterte i 2012 en rapport som viser at Norge kommer godt ut sammenlignet med andre europeiske land når det gjelder barnefattigdom. Men selv om Norge er det desidert rikeste landet i Norden, har vi ikke den laveste barnefattigdommen.

DET ER SMÅ MARGINER
FOR AT BARN OG
SPESIELT UNGDOM
FALLER UT AV
VENNEGJENGEN.

FN-forskere mener at det også er viktig å se på hvor store forskjellene i samfunnet er: Hvor langt under fattigdomsgrensen de fattige ligger. Ifølge rapporten scorer Norge her dårlig, som nummer 21 av de 35 landene i Europa. I Norge tjener de fattige barnefamiliene i gjennomsnitt 21 prosent under grensen, i Finland er tallet bare 11 (Aftenposten onsdag 30. mai 2012)

FATTIGE BARNEFAMILIER

Statistikken for Oslo slumstasjon de siste fem årene har vist en tilsvarende trend. Det er to grupper som har økt markant i denne perioden. Det gjelder utenlandske arbeidssøkere og barnefamilier.

Som vist i tabellen har det vært en gradvis økning i antall barnefamilier og antall barn fra 2009, med et ekstra hopp i 2010. Det kan være feil og mangler i slumstasjonens registrering av antall familier, med manglende kapasitet og en mulig underrapportering i forbindelse med flyttinger. Mange av disse familiene kommer ofte til oss for hjelp til mat, klær, veiledning og aktiviteter. Oslo slumstasjon holder til i Oslo Øst (Gøteborggata 4), som har den høyeste konsentrasjonen av fattige barn i landet.

BARNs RETTIGHETER

Norge er forpliktet gjennom internasjonale avtaler som internasjonale og europeiske menneskerettigheter og FNs barnekonvensjon til å sikre barn og unge en trygg oppvekst. Gjennom nasjonale føringer, barnevernloven og lov om sosiale tjenester i NAV skal barns rettigheter sikres. Barnekonvensjonens artikkel 31 sier følgende: Barnet har rett til hvile, fritid og lek, og til å delta i kunst- og kulturliv.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet sier følg-

ende på sine nettsider: «Barn og ungdom skal sikres gode og trygge oppvekst- og levekår. Alle skal ha likeverdige tilbud og muligheter. Sentralt står arbeid for å motvirke marginalisering, bidra til utjevning av levekårsforskjeller og fremme barn og ungdoms deltakelse og innflytelse på ulike samfunnsområder. Dette skjer i samspill mellom ulike departement og andre statlige myndigheter, kommunesektoren og frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner.»

I lov om sosiale tjenester i NAV skal alle sikres et forsvarlig livsopphold. Det er ikke nærmere presisert i loven hvilke utgifter som omfattes av begrepet. NAV skal foreta en vurdering av tjenestemottakerens helhetlige situasjon. I rundskrivet til loven står det følgende: «Hvis tjenestemottaker har barn, skal det tas særlige hensyn til deres behov. Barn og unge skal sikres en trygg oppvekst og kunne delta i alminnelige skole- og fritidsaktiviteter, uavhengig av om foreldrene har en vanskelig økonomi. Dette innebærer at utgifter til barn og unge kan være del av livsoppholdet, selv om tilsvarende utgifter for voksne ikke er det.»

Tilsyn gjort av Helsetilsynet i 2012 og 2013 avdekker store mangler på rutiner for å vurdere barnas livssituasjon i utmålingen av sosialhjelp. Det kan derfor være stor fare for at barns situasjon ikke blir individuelt vurdert, og at de kun blir et nummer i familiens søskenflokk. Mons Oppedal (2008) drøfter dette og er bekymret for om barnekonvensjonen blir fulgt på dette punktet. Han drøfter videre at sosialhjelp er tenkt kortsiktig uten hensyn til termin og årlige utgifter sett opp mot for eksempel gjeldsordningen. De NAV-ansatte i Oslo som vi har drøftet dette med, synes hensynet til barn er vanskelig. De viser til stramme kommune/bydelsbudsjetter og at det ikke finnes rom for skjønn, selv om det rent sosialfaglig og rettslig ville vært riktig. I denne sammenhengen vil det

være viktig å nevne at mange av de familiene som oppsøker «slumstasjonen», lever på langvarig sosialhjelp. Hovedfunn i studier av langtidsmottakere av sosialhjelp viser at relativ fattigdom medfører «tendensielt opplevingar av a) utryggleik b) autonomisvekking, c) sosial devaluering og d) truga sjølvbilete og sjølvvørnrad (Underlid 2005).

FRELSESARMEENS ERFARINGER

Vår erfaring er at mange av familiene som kommer til oss, har en opplevelse av å stå utenfor samfunnet. Barna kan ikke delta i alminnelige skole- og fritidsaktiviteter, og forskjellene byr på til dels store utfordringer for det enkelte barn. Det er snakk om utgifter til klær og utstyr, melke- og fruktordninger, barnehage og SFO, skoleturer, fritidsaktiviteter og turer som koster penger.

«Det er flere indikasjoner på at det er en sammenheng mellom fattigdom og manglende, eller liten, sosial aktivitet. En opplagt årsak til dette er at fattigdom i seg selv kan begrense mulighetene til deltakelse. Unge mennesker trenger penger til utstyr, medlemsavgifter og inngangsbilletter, og de trenger penger til å delta i de samme fritidsaktivitetene som andre. Dermed øker sannsynligheten for at barn og unge fra fattige familier skiller seg ut i forhold til sine jevnaldrende» (Fløtten og Kavli 2009).

Det er små marginer for at barn og spesielt ungdom faller ut av vennegjengen. «Når jeg sa nei et par ganger til kino sluttet vennene mine å spørre – de gikk uten meg fordi det regnet med at jeg ikke kunne være med likevel» (Thomas 13 år).

VEIEN TIL AKTIVITETSKORTET

Frelsesarmeens sosiale arbeid har alltid hatt et sterkt fokus på barns oppvekstvilkår. Slumsøstrene har fra 1800-tallet og

fram til i dag jobbet for at familier skal få en bedre hverdag både når det gjelder helse, bolig, arbeid og nettverk. I de senere årene har det i tillegg vært et mer bevisst fokus på aktiviteter og positive samhandlingsarenaer, fordi vi ser hvilken betydning dette har for det enkelte barn og familien.

For ca. ti år siden startet Slumstasjonen i Oslo en aktivitetsgruppe. Tanken var at barn og voksne gjennom ulike aktiviteter skulle få et mer aktivt og positivt bilde av byen de bor i. Målet var å bryte isolasjon, bygge nettverk og legge til rette for gode opplevelser, for eksempel helt enkle aktiviteter som tur rundt Sognsvann med matpakke, en sommerdag på Hovedøya eller en tur i Botanisk hage. Det å bli kjent med byen du bor i og hvilke muligheter som finnes, bidrar ofte til at familien blir mer aktiv og får et mer nyansert bilde av seg selv og sine omgivelser.

I 2008 fikk vi støtte fra Oslo Handelsstands Forening til et prosjekt rettet mot barn og ungdom i Oslo. Gjennom aktivitet, klubb og turer deltok mange på samlingene. Det var et spesielt fokus på spennende aktiviteter i skoleferier. Dette prosjektet pågår og er fortsatt et samarbeid mellom Slumstasjonen i Oslo og Oslo Handelsstands Forening.

Med utgangspunkt i erfaringene med aktivitetsgruppen for barn og unge ble daværende leder på slumstasjonen, Tone Georgsen, i 2010 inspirert av prosjektet Opplevelseskortet i Ålesund kommune. Prosjektets initiativtaker, Ann-Kristin Bekkevoll, ble kontaktet, og etter en kort stund startet vi et prøveprosjekt for utdeling av aktivitetskortet i Oslo høsten 2011.

Oslo slumstasjon har gjennom alle år opparbeidet seg gode samarbeidspartnere og bidragsyttere som kunne realisere

UNGE MENNESKER
TRENGER PENGER
TIL UTSTYR, MEDLEMS-
AVGIFTER OG
INNGANGSBILLETTER,
OG DE TRENGER
PENGER TIL Å DELTA
I DE SAMME FRITIDS-
AKTIVITETENE SOM
ANDRE.

kortet. Tidligere hadde flere av bidragsyterne til kortet mer sporadisk gitt gratisbilletter til utdeling, men tanken var nå å samle alt dette i et kort. Det er mange fordeler ved dette både for bidragsyter og ikke minst for familiene som mottakere. Familiene kan fritt velge når de ønsker å besøke tilbudene aktivitetskortet gir adgang til, en frihet mange ikke har opplevd tidligere. At familien selv kan bestemme, gir et handlingsrom.

AKTIVITETSKORTET TAR FORM

Det første kortet var et pilotprosjekt og ble laget på veldig kort tid. Ulike kultur- og aktivitetstilbud ble kontaktet. Oslo kommunale bad, Oslo kino, lekeland, Fredssenteret, Teknisk museum, Operaen med flere. De fleste ønsket å være med på ordningen og bidra med gratis inngang. Vi trykket opp kortet og delte det ut til familier som vi kjente til gjennom Oslo slumstasjon.

Responsen var positiv blant kortets mottakere, men det var også flere oppslag i aviser og radio. En høstdag ringte Bergesens Almennyttige Stiftelse og spurte om vi trengte penger til prosjektet. De hadde lest i avisen om tilbudet og ville gjerne være med og bidra. Dermed kunne vi ansette en person i 50 % stilling som kunne utvikle kortet videre: utvide tilbudet, oppfølging av bidragsytere og øke opplaget slik at tilbudet kunne nå ut til flere. I 2012 delte vi ut 350 kort, og i 2013 er det 500 barn og ungdom med ledsager som får nyte godt av tilbudet.

Aktivitetskortet i dag

Årets kort ønsker mottakerne av kortet velkommen på følgende måte:

«Hygge hele året! Museum, aktivitetspark, svømmehall, gokart og bowling – i år har du mulighet til å ta del i mange flotte opplevelser. Frelsesarmeens aktivitetskort gir

deg gratis adgang til forskjellige kultur- og fritidsaktiviteter i Oslo. Kortet gis ut av Frelsesarmeens slumstasjon for å gi barn og unge i Oslo gode opplevelser sammen med andre. Aktivitetskortet er sponset av mange velvillige bedrifter som også ser viktigheten av dette.»

Helt konkret består kortet av en presentasjon av de stedene barnet med ledsager kan besøke (med ledsager menes at barnet kan gå i følge med en voksen eller en venn). Her er det informasjon med beskrivelse av aktiviteten, åpningstider, hvordan du kommer deg dit, og annen viktig informasjon. På siste siden er det et slags klippekort med x antall klipp. Noen av aktivitetene har mange klipp, mens andre har ett eller to besøk pr. år. Det betyr at deltagerne for eksempel kan gå ti ganger på Oslo-badene i løpet av 2013 eller få en tur til Tusenfryd eller sommerparken på Tryvann. Kortet deles ut til barn og ungdom i alderen 2–20 år som har behov for et slikt tilbud. Vi deler ut så langt opplaget rekker.

OM TILBUDET

Oslo slumstasjon, gjennom prosjektet Oslo Handelsstand og aktivitetskortet – har vært med på å sette aktivitet og samhandling på kartet. Vi har satt søkelyset på gratis-aktiviteter som tilbys rundt om i Oslo – slik at barn og unge vi er i kontakt med, ble kjent med tilbudet. Et godt eksempel er Turistforeningen og Skiforeningens aktiviteter i høst-, vinter- og sommerferier. Det kan ellers være kunst- og kulturaktiviteter gjennom foreninger og kommunen. I tillegg har vi samlet i aktivitetskortet en del av de aktivitetene som koster penger og som mange er utestengt fra på grunn av økonomi, for eksempel lekeland, bowling, svømmehaller, museer og aktivitetsparker. Hvert klipp er inngang for barn med ledsager, og det betyr at de kan delta på aktiviteten enten sammen med foreldre eller venner.

Målet for 2014 er å kunne dele ut 750 kort, mot 500 i 2013. Vi skulle gjerne delt ut til alle som trengte det, men det tar tid å utvikle et godt kort som skal gjelde for en så stor gruppe. Våren 2013 har flere av bydelene reagert positivt på kortet og bidrar nå med å rekruttere familier til ordningen. Vi håper på sikt at Oslo kommune ser at dette er et godt verktøy for å få barn og ungdom ut av isolasjon og endre forholdet til byen de bor i og sine omgivelser. Mye god læring ligger i et slikt kort.

Bidragsytere til Aktivitetskortet 2012 var: - Oslo-badene v/ Oslo Kommune - Oslo Bar & Bowling - Den Norske Opera og Ballett - Nobels Fredssenter - Teknisk Museum - Hopp i Havet - Norsk Folkemuseum - Tusenfryd, Cinemateket - Fotballmuseet - NRK Opplevelsessenter - Oslo Sommerpark. I tillegg bidrar My Call, KLP, Mester Grønn, Norges kvinne- og familieforbund og Bergesens Almennyttige Stiftelse med økonomisk støtte. Prosjektansvarlig ved slumstasjonen i Oslo er Bente Vaage.

VEIEN VIDERE

Selv om vi er i kontakt med svært mange barnefamilier, vet vi at vi ikke når ut til alle som trenger det. Oslo har store oppgaver når det gjelder barnefattigdom, og vi vet at vi trenger verktøy for å bekjempe den. Frelsesarmeen kan ikke nå ut til alle barnefamilier i målgruppen og trenger derfor å spille på lag med bydelene. Det er kommunen som har det formelle ansvaret for å hjelpe familiene, men mange frivillige organisasjoner bidrar med betydelig innsats for å lindre og avskaffe fattigdommen.

Vi tenker at det beste på sikt er at kommunen overtar aktivitetskortet eller driver dette i et samarbeid med oss. Erfaringene våre har vist oss at kortet virker. At det *har* betydning for det enkelte barn og familien. Forutsetningen

for dette er at kortet har en viss kvalitet for at det skal være et reelt godt tilbud, og vi ser fra tilbakemeldingene i prosjektperioden at det har det vært. Tiltaket er enkelt og løser ikke fattigdomssituasjonen alene, men den bedrer hverdagen til enkeltmennesker, og det skal vi ikke undervurdere effekten av. Planene fremover består i å utvikle kortet videre og nå ut til enda flere barn og unge. I tillegg ønsker vi en god dialog om aktivitetskortet med bydelene og om Oslo kommunes rolle.

BIDRAGSYTERNES TILBAKEMELDINGER

Vår erfaring hittil er at det har vært forholdsvis lett å knytte til seg gode og relevante bidragsytere. Mange uttrykker at dette er noe de virkelig ønsker å bidra med, og at det gir gjensidig glede og nytte. For å lykkes har det vært viktig med en tett, åpen og god dialog med bidragsyterne, regulert i en avtale. De blir informert underveis og blir fulgt opp med evaluering av avtalen og hvordan ting fungerer. I 2012 ble det gjennomført en spørreundersøkelse til samtlige bidragsytere av kortet. Det ble stilt spørsmål om utfordringer ved besøk av gjester med aktivitetskort, om kortet fungerer ved inngangen til aktivitetene, og om gjestene oppfører seg bra og følger reglene. De fikk også spørsmål om de synes at de som bidragsytere får noe igjen for å være med, om de kunne tenke seg å bidra videre og eventuelt bidra med en utvidelse av kortet.

Detaljene fra undersøkelsen har vi samlet i Aktivitetskortets årsrapport 2012. Generelt var det veldig gode tilbakemeldinger. Her er et lite utdrag:

- › Ingen utfordringer, kun små kommunikasjonsproblemer, av og til spiller de veldig langsomt og oppholder seg på banen i lengre tid enn beregnet.
- › De oppfører seg som vanlige gjester, de virker svært takknemlige.

- › Er fornøyd med oppfølgingen og opplever at vi bidrar med noe viktig.
- › Ønsker å bidra også neste år, kan godt utvide antall besøk, må se dette i sammenheng med øvrige tilbud før vi gir et svar.

BRUKERNES TILBAKEMELDINGER

Det har ikke vært helt enkelt å få en god oversikt over hvordan mottakerne av kortene har benyttet seg av tilbudet. Kortene blir ikke levert inn etter utgått dato, og det har ikke vært gjennomført en systematisk kartlegging. Vi fikk likevel samlet inn et utvalg av kortene ved årets slutt i 2012 og så hvilke aktiviteter som var hyppigst benyttet. De fire mest populære aktivitetene i 2012 var svømmehall, bowling, leke-land og Teknisk museum.

Tilbakemeldingene fra familiene om betydningen av kortet har likevel vært mange og sterke i løpet av året.

Kaja på 10 år: «Det beste jeg vet er å gå i svømmehallen. Jeg har lært å svømme og jeg kan holde pusten kjempelenge under vann.»

Mamma til Kaja: «Jenta mi er full av energi fra morgen til kveld, så det betyr mye at vi endelig kan dra ut og finne på ting sammen. Aktivitetskortet betyr veldig mye for oss.»
En mor: «For meg som småbarnsmor handler det om at jentene mine får være med på ting når de er små. Jeg er ung ufør og har ikke råd til inngang til svømmehall eller opera. Med aktivitetskortet gir jeg barna mine opplevelser de kan fortelle venner om, og som blir til barndomsminner.»

SKAPER GODE MINNER

I en vanskelig hverdag er det mye som kan bli negativt og

problemfylt. Spørsmål om ting som koster penger, må familiene ofte svare nei på. Derfor betyr kortet mye for familiene som får det. Det handler om frihet til å vite at de kan delta på ting som koster, akkurat når de selv vil. Bare det å vite at de kan be med seg noen, er ofte en helt ny situasjon. Foreldre uttrykker at dette har bidratt til å skape en positiv arena for dem og barna.

Alle foreldre ønsker å gi barna sine gode opplevelser, og aktivitetskortet gir en flott mulighet til det. Aktivitetene skaper sterke og positive relasjoner og bidrar til gode minner. Vi vet av erfaring at det vi gjør sammen med våre foreldre, og de tradisjonene vi bygger opp hjemme, ofte er det barna våre bringer videre til sine barn. Det er derfor viktig å skape gode opplevelser og tradisjoner som vi ønsker skal videreføres. Aktivitetskortet og andre lignende tiltak er helt klart med på å bryte negative sirkler, styrke de positive sidene i familien og gi reelle muligheter for å komme seg ut av en vanskelig livssituasjon. Ringvirkningene av en positiv trend i en familie er enorm. Vi ser at mor og far orker mer, at barn og voksne får le og kose seg sammen, og at man har noe positivt å fortelle til venner og familie.

LÆRINGSEFFEKT

Aktivitetene gir verdifulle erfaringer både inn mot skole og senere voksenliv. Ola, for eksempel, får styrket kroppen sin gjennom utfordrende lek i svømmehallen, i klatreparken eller i slalåmbakken. Eller Jane, hun kommer begeistret hjem fra Folkemuseet og kan fortelle om hvordan man levde i Norge i gamle dager. Slike aktiviteter betyr mye for barn og ungdom generelt og for utsatte barn og ungdommer spesielt. Opplevelsene barna tar med seg fra for eksempel Teknisk museum eller klatreparken på Tryvann, kan være av stor betydning for videre læring i skolesetting, faglig og sosialt.

INTEGRERINGSVERKTØY

En betydelig andel av de familiene som får aktivitetskortet, er innvandrere. Forskere har i de siste årene sett nærmere på sosial deltakelse og etnisitet (Fløtten og Kavli 2009) og at dette er en mangfoldig og sammensatt gruppe med ulikt utgangspunkt for deltakelse og integrering. Vi ser at kortet er et godt tiltak i integreringsfasen til familiene vi møter. Gjennom aktivitetskortet er det mulig å bli kjent med det norske samfunnet på en kreativ, god og trygg måte. Kortet gir blant annet adgang til en rekke museer og opplevelser som Folkemuseet, Skimuseet, Fotballmuseet, Popsenteret eller Nobels Fredssenter.

Mange familier med behov for å styrke aktivitetene trenger litt drahjelp eller inspirasjon. Det kan helt enkelt dreie seg om kjennskap til hvor aktivitetene er og hvordan man kommer seg dit, og hva som er lurt å ha med seg. Hvor er fotball-museet på Ullevaal stadion, eller hva bør vi ha med oss når vi skal til Oslo sommerpark? Enkle aktiviteter som krabbefiske og piknik må læres, men når man først vet hvordan det gjøres, så kan det gjentas gang på gang.

Jeg tror at en slik «for første gang»-barriere er en av grunnene til at universale ordninger som skal gjelde alle i Norge, eller i kommunen, for eksempel bibliotek, kulturaktiviteter og arrangementer, benyttes i mindre grad av denne gruppen som vi helst skulle ha sett benyttet seg av tilbudet. Det handler om integrering eller om overskudd i hverdagen til å sette seg inn i tilbudene som finnes, og faktisk ta initiativ til å gjøre noe sammen med barna. Gjennom frivillige organisasjoner er det lettere å gjøre aktivitetene sammen, for så å ha muligheten til å gjøre det på egen hånd. Derfor har blant annet Frelsesarmeens aktivitetsgrupper for barn, ungdom og familier vært viktig. Noen ganger er det godt å kunne gjøre

ting i større grupper, andre ganger ha friheten til å være sammen som familie på tur. Aktivitetskortet gir en slik fleksibilitet.

BIDRAR TIL Å IVARETA BARNAS RETTIGHETER

Tidligere i artikkelen la jeg vekt på at barns rettigheter må komme tydelig fram i lovverket vårt og i det faglige arbeidet ute på hvert eneste NAV-kontor. Vi tror at et aktivitetskort eller lignende ordninger kan være ett av flere gode redskaper som kan benyttes for å oppfylle lovteksten «Barn og unge skal sikres en trygg oppvekst og kunne delta i alminnelige skole- og fritidsaktiviteter, uavhengig av om foreldrene har en vanskelig økonomi». Barn og unge har det travelt. De blir fort voksne. Barne- og ungdomsårene er en dyrebar tid som vi vet har stor betydning for livet til den enkelte og for samfunnet. Vi trenger å handle aktivt, og vi trenger å handle raskt.

AKTIVITETSKORTETS VIRKNING

Hensikten med fattigdomsdebatten og tiltakene som settes inn, er å finne gode og langsiktige løsninger som kan avskaffe eller redusere fattigdommen på sikt. Aktivitetskortet kan i første omgang oppfattes som et kortsiktig tiltak, som øker livskvaliteten her og nå, men som ikke nødvendigvis bidrar til at mennesker finner veien ut av fattigdom. Vår erfaring tilsier imidlertid at kortet helt klart virker som en døråpner. Barn og unge kommer seg ut, opplever nye ting og kommer hjem med nyttig læring og inspirasjon. «Det har vært en god dag»-følelsen er der med det samme. De langsiktige virkningene for det enkelte barn og ikke minst for familien er også tydelige gjennom at foreldre og barn får overskudd og samhandling i hverdagen.

Å være et fattig barn i Norge handler ikke om å sammenligne seg med det de rikeste har, men å mangle det vanlige barn har.

Drømmen er å leve på en måte som er allment akseptert i samfunnet, slik at en unngår å bli stigmatisert og ekskludert og oppleve skam og ensomhet. Å se på fattigdom som relativ og ikke absolutt, innebærer at en sammenligner sine levekår med andres (Helgeland 2008).

Vi tror at kortet kan være et viktig bidrag til nettopp dette. At barn og unge blir mindre stigmatisert og ekskludert, og at opplevelsen av skam og ensomhet motvirkes. I tillegg er erfaringene så langt at det bidrar positivt i barn og unges hverdag, og at kortet er med på å øke livskvaliteten til den enkelte familie.

LITTERATURLISTE

- Fløtten, T. og Kavli, H. C. (2009): *Barnefattigdom*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Helgeland, M. (2008): *Fattigdommens dynamikk: Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Oppedal, M. (2008): *Fattigdommens dynamikk: Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Underli, K. (2005): *Fattigdommens psykologi: Oppleving av fattigdom i det moderne Noreg*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Lov om sosiale tjenester i NAV. Lov av 18. desember 2009 nr. 131 om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen.
- Lov om sosiale tjenester i NAV *Rundskriv hovednr. 35*.

KJELL UNDERLID (1950) er cand. psychol. frå Universitetet i Bergen og spesialist i klinisk psykologi. I 1987 disputerte han til dr. philos-graden ved same universitet på ei doktoravhandling om psykososiale konsekvensar av arbeidsløyse. Han har arbeidserfaring frå PPT, russektor og psykiatri, og har frå 1990 vore tilsett ved Høgskulen i Bergen, frå 2005 som professor. Underlid har skrive fagbøker om arbeidsløyse i psykososialt perspektiv, gruppepsykologi, fattigdommens psykologi, sosial rettferd og utilbørleg sosial dominans, og har også publisert i vitskaplege tidsskrift og i andre publikasjonskanalar om ovanfor nemnde og andre emne.

BARNEFATTIGDOM

– NOKRE REFLEKSJONAR MED UTGANGSPUNKT I FATTIGDOMMENS PSYKOLOGI FOR VAKSNE

«Barnefattigdom er på same tid svært komplisert og særskilt enkelt... Det enkle ligg i at dette er unødvendig menneske- og samfunnsskapt lidning som følgje av at dei økonomisk-materielle goda og bøkene i det norske samfunnet er fordelt på ein slik måte at somme lyt leve i fattigdom. Dette rører såleis ved fordelingspolitikk og sosial rettferd».

Den psykologiske essensen

Ved den moderne fattigdommen i Noreg, slik dette rammar vaksne fattige, er opplevd utryggleik, svekt autonomi, sosial devaluering og truga sjølvvørnads og avleidde kjensler langs eit engsteleg, depressivt, aggressivt og/eller skam- og skuldkjenslemerkt spekter. I denne artikkelen vert dette «skjemaet» prøvd ut på barn i fattige familier, dels ved å fokusere på direkte effektar av fattigdom og dels ved å analysere indirekte verkningar med utgangspunkt i eit familieperspektiv. Fattigdommens psykologi for barn vert analysert ut frå utviklingspsykologi, emosjonsteori og eit sosialkognitivt perspektiv. Avslutningsvis vert det skissert nokre atterhald og nødvendige presiseringar i forståinga av barnefattigdom.

Denne forfattaren gjennomførte for ein del år sidan ein intervjustudie av 25 langtidsmottakarar av økonomisk sosialhjelp i ein norsk storby (Underlid, 2005). Det vart her fokusert på oppleving av fattigdom, omtalt som fattigdommens psykologi. Denne fattigdomsforskinga er utgangspunktet for artikkelen her.

KVA ER FATTIGDOM?

Temaet her er barnefattigdom. Spørsmålet er likevel om slik barnefattigdom let seg skilje frå fattigdom hos vaksne. Ein kan vanskeleg tenkje seg førekomst av fattige barn utan at det finst fattige foreldre og motsett. Det som konstituerer barnefattigdom, er nettopp fattigdom hos foreldra. I fattigdomsstatistikken, som i inntektsstatistikken elles, tek ein utgangspunkt i hushalds-inntekt. Fattigdom har elles blitt forstått og definert på ulike måtar (Underlid, 2005, 2009). Eg vil her definere fattigdom med utgangspunkt i relativ og sosial deprivasjon og sosial deltaking, slik den britiske fattigdomsforskaren Peter Townsend (1979) gjer. Menneske som manglar

dei materielle ressursane som skal til for å oppnå den typen kosthald, kunne delta i dei aktivitetane og ha dei levekåra og goda som vert sett på som vanlege, ønskverdige, breitt ettertrakta, verdsette og nødvendige i det samfunnet som dei høyrer til, lever i fattigdom.

FATTIGDOMMEN SIN PSYKOLOGISKE ESSENS
I fattigdomsstudien min vart det identifisert fire ulike kategoriar av opplevingar som kjenneteiknar essensen ved fattigdommens psykologi: *Opplevd utryggleik, svekt autonomi, sosial devaluering og truga sjølvbilete og sjølvvørtnad*. Uttrykt meir folkeleg kan vi seie at fattige kjenner seg utrygge, ufrie og sett ned på av andre og av dei sjølve. Vurdert ut frå eit fordelingsperspektiv kan ein seie at fattige ikkje berre høyrer til den delen av folket som mottok minst av materielle rerssursar; dei får også mindre av desse psykososiale goda.

Denne deprivasjonen genererer ei brei «vifte» av kjensler, som hovudsakleg lèt seg plassere langs fire ulike spekter: Eit engsteleg spekter, eit depressivt spekter, eit aggressivt spekter og eit spekter merkt av skam- og skuldkjensle. Dette er breie kjenslespekter, og kvart enkelt av dei rommar fleire kjensle-kvalitetar. Kjensleintensiteten vil også variere. I boka *Fattigdommens psykologi* vert desse utfalla, og variasjon når det gjeld slike konsekvensar, forstått ut frå behovs- og emosjonsteori (Ben-Ze’ev, 2000; Underlid, 2005). Kjenslene vert også forstått ut frå trekk ved det moderne Noreg, som materialisme, kommersialisme og konsumerisme. I eit slikt samfunn vert pengemangel ein tryggleiks-, fridoms-, vørtnads- og sjølvvørtnadskiljar.

Ein kan spørje seg om det er mogeleg å ekstrapolere eller avleie «forklaringsskjemaet» frå fattigdommens psykologi for vaksne til barnet sin situasjon og barnet sine opplevingar av fattigdom.

Eg vil prøve å leite fram nokre svar på dette spørsmålet ved først å forfølge eit direkte spor (direkte effektar av fattigdoms-situasjonen) og dernest eit indirekte spor via effektar på familien som system.

DIREKTE PSYKOSOSIALE EFFEK TAR AV FATTIGDOM PÅ BARN
Når det gjeld direkte effektar, vert spørsmålet om også barn i fattige familiar opplever utryggleik, svekt autonomi, sosial devaluering og truga sjølvbilete og sjølvvørtnad knytt til eigenopplevd fattigdom, og avleidde kjensler langs eit engsteleg, aggressivt, depressivt og skam-og skuldkjenslebasert spekter, og i så fall: I kor stor grad og på kva for måtar? I mangel på hard empiri frå forskning lyt eg hovudsakleg nøye meg med resonnering kring slike spørsmål.

Med omsyn til utryggleik så er det enkelt å konstatere at livssituasjonen til barn i fattige familiar objektivt er meir usikker enn tilfellet er for barn i andre familiar. Barnet kan ha røynt dette tidlegare, og kan kjenne uro ved kva framtida vil føre med seg, både på kort og lang sikt. Autonomien vil også vere svekt for slike barn vurdert ut frå ein objektiv synsvinkel; handlingsrommet vil vere mindre enn for andre barn. Barn møter dette som faktisk realitet, og vil i ulik grad og på ulike måtar kunne oppleve dette som ei subjektiv påkjenning. Når det gjeld sosial devaluering, vart det funne at dei vaksne fattige informantane i studien om fattigdommens psykologi opplevde at dei vart sett ned på av ulike grupper i dei sosiale omgjevnadene deira. Dei viste her til konkrete røynsler som tilsa at andre hadde eit negativt syn på dei qua fattige/ sosialklientar. Korvidt dette også gjeld barn i fattige familiar, er det vanskeleg å seie noko sikkert om, men det er rimeleg å tenkje seg at slike syn og praksisar kan bli generaliserte også til dei av di familien kan oppfattast som ein einskapsformasjon

(unit formation, for å nytte Heider, 1958, si nemning), og av di barn i slike familiar kan ha ytre attributt (klede, eignelutar o.a.) og livsstilar knytt til fattigdommen som kan generere slike syn og negative reaksjonar. Gjeve utryggleiken, den svekte autonomien og særleg den sosiale devalueringa som barn i fattige familiar vil kunne bli eksponerte for, er det nær-liggjande å tenkje at fattigdommen også vil kunne truge barna sitt sjølvbilete og sjølvvørtnad. Menneske har ein naturleg tendens til å samanlikne seg med andre (Festinger, 1954), og når barn i slike familiar jamfører den materielle situasjonen sin med jamaldringar i meir velståande familar, vil sjølv-devaluering kunne bli ei følgje. Det fell også naturleg å setje dette i samanheng med det høge materielle velferdsnivået i Noreg, at dei fattige i dag er ein relativt liten minoritet av folket, og at materialisme er ein rådande kulturell verdi i det norske samfunnet.

Det er også rimeleg å tenkje seg at desse fire kjerneområda ved fattigdommens psykologi vil generere liknande kjensler som hos dei vaksne fattige; kjensler langs eit engsteleg, eit aggressivt og eit depressivt spekter og eit spekter relatert til skuld- og skamkjensle. Det fattige barnet sine konkrete livsrøynsler i levd liv – i kvardagslivet – er her råmaterialet.

INDIREKTE PSYKOSOSIALE EFFEK TAR AV FATTIGDOM PÅ BARN
Men ein kan også prøve å vinne innsikt i barn i fattige familiar sine opplevingar ved å følgje eit *indirekte* spor. Negative psykososiale konsekvensar av fattigdom kan ramme barna via dei verknadene som dette har på heile familien. I moderne familieteori, som er utgangspunkt for profesjonell familie-rådgjeving og -terapi, vert familien sett på som eit sosialt system, basert på systemteori. Spissformulert kan ein seie at ei slik forståing av familien byggjer på eit syn om at alt er

i utvikling og rørsle, og at alt heng saman og verkar inn på ein annan. Fattigdom kan her sjåast på som ei livshending og som ein stressor som kan bli takla eller meistra på ulike måtar av familien. Den vaksne familieforsørgaren / dei vaksne forsørgarane sin situasjon er som nemnt i varierende grad merkt av utryggleik, svekt autonomi, sosial devaluering og/ eller truga sjølvbilete og sjølvvørtnad og av genererte kjensler langs eit engsteleg, aggressivt, depressivt og/eller skam- og skuldkjenslebasert spekter. Dette vil kunne skape eit «trykk» som på ulike måtar vil influere på barna sin situasjon og sine opplevingar via familieatmosfære eller -klima og samhandling og samspel i familien. Foreldra kan ha nok med dei øko-nomiske vanskaner, slik at dei ikkje har overskot til barna. Den vanskelege økonomien kan gjere at foreldra har vanskar med å yte adekvat behovsomsorg, slik at barnet sine vesentlege behov ikkje vert tilfredsstilte ved føremålstenlege tidspunkt (Nygren, 1991). Det kan også resultere i svekt utviklingsomsorg, slik at barnet ikkje vert utvikla kjenslemessig, sosialt, kognitivt og fysisk/motorisk. Endeleg vil ein slik økonomisk-materiell situasjon vanskeleggjere oppsødingsomsorg, som gjeld kvali-fikasjon av barnet som skal sikre det eit meningsfullt liv i det aktuelle samfunnet.

Med utgangspunkt i Nygren sitt verksemdsteoretiske perspektiv på omsorgsverksemd ser vi såleis at fattigdom kan underminere foreldre sin kompetanse når det gjeld å yte tilstrekkeleg omsorg til barna. Såleis er fattigdom relevant for barnevernsarbeid. Men dette må sjølsagt også vurderast konkret og i eit kontekstult perspektiv. Det vil her vere relevant å trekke inn fattigdomssituasjon, familietype, familien sine ressursar og psykososial problembelastning på andre område, trekk ved nærmiljøet og anna.

Det å vekse opp i fattigdom i det moderne Noreg kan sjåast på

som ein risikofaktor som predikerer auka sannsyn for ei rekke negative konsekvensar av objektiv karakter: For språk-utvikling, skuleprestasjonar, åtferd, sosioemosjonelt og når det gjeld kroppsleg helse. Med «objektiv» tenkjer eg her på faktiske konsekvensar, anten desse vert subjektivt opplevd som effektar av fattigdommen eller ikkje. Slike konsekvensar er dokumentert i større undersøkingar (sjå til dømes Dearing, Zacharisson & Mykletun, 1011). Dette samsvarer med andre nasjonale og internasjonale studiar om samanhengen mellom sosial og økonomisk ulikskap og ei rad ulike mål på helse og velferd, jamvel om det her er tale om ein gradient som gjeld heile folket (Wilkinson, 1969).

Korleis barn vil oppleve fattigdommen, vil vere avhengig av ei rekke forhold. Det vert her avgjerande kor djup, breispektra og langvarig fattigdomssituasjonen til barnet er, og ikkje minst alderen og utviklingsnivået til barnet då fattigdommen rammar familien.

Temaet fattigdommens psykologi er av denne forfattaren blitt forstått som oppleving av fattigdom, der det fell naturleg å skilje mellom kjenslebasert og sosialkognitiv oppleving. Men skiljet over er sjølv sagt kunstig; dei to opplevingsmodusane influerer på kvarandre. Når det gjeld barn, må slike opplevingar forståast konsekvent ut frå eit utviklings- eller prosesperspektiv.

Den utviklingspsykologiske tenkjemåten er at mennesket er eit resultat av eit komplekst samvirke mellom biologiske og miljømessige forhold over tid. Utviklingsendringane skjer i ei bestemt rekkefølge, kvar forandring byggjer på det som har gått føreåt, og endringane må vere stabile og ikkje berre flyktige (Bunkholdt, 1998; von Tetzchner, 2012). Barn vert sett på ut frå biologiske, psykologiske, sosiale og kulturelle

perspektiv der relasjonar til foreldre og seinare jamaldringar står sentralt. Ein utviklingspsykologisk tenkjemåte kan vere basert på ulike teoriar, men ber som von Tetzchner skriv, støtt med seg to ulike komplementære perspektiv på utvikling: Målet om å vinne innsikt i tilhøve som fører fram til eigenskapar som er sams for alle menneske, og målet om å finne fram til tilhøve som gjer at barn vert til unike individ.

EMOSJONSTEORI OG KJENSLEBASERT UTVIKLING

I Ben-Ze’ev (2000) sin emosjonsteori vert kjensler forstått som noko som er nær forbunde med evalueringar av a) om personar sitt hell eller si lykke vert sett på som ønskverdig, b) om personar sine handlingar vert haldne for å vere prisverdige, og c) om ein liker eller misliker personar som heilskap. Dersom det går vel med andre menneske, og vi liker desse, vert vi glade; om vi misliker dei, reagerer vi med misunning. Dersom det går dårleg med andre, og vi liker dei, vert reaksjonen medynk eller medkjensle; i motsett fall skadefryd. Dersom hell og lykke er knytt til korleis det går med ein sjølv, og det er tale om faktiske utfall, vert vi glade eller lykkelege om det går godt, og triste om det går dårleg. Men det er også knytt kjensler til mogelege utfall. Ei tru på positive utfall i framtida vil vere forbunde med von; i motsett fall vil den typiske kjensla vere frykt/redsle. Emosjonelle evalueringar av andre personar sine handlingar vil generere takksemd om handlingane vert opplevd som prisverdige sett ut frå eigen ståstad; i motsett fall vert vi sinte. Dersom dette gjeld eigne handlingar, reagerer vi med stoltheit om vi held dette for å vere prisverdig; i motsett tilfelle med anger eller at ein vert lei seg. Emosjonelle vurderingar av andre personar som heilskap kan vere kjærleik eller hat/avsky, og om dette er knytt til ein sjølv, kan det vere stoltheit eller skam/avsky.

Dette perspektivet, som av plassomsyn er omtala på ein minimalistisk og forenkla måte, er likevel delvis ein vaksen-

teori om kjensler av di dei ulike kjenslemessige reaksjonane føreset visse eigenskapar og kapasitetar. Men emosjonell oppleving kan også vere intuitiv og språk- og omgrepslaus; det føreset ikkje nødvendigvis eit medvit om eigne kjensler og om den sosiale omverda. Barn i fattige familiar som har nådd ein viss alder, møter fattigdommen i form av observasjon av skilnader mellom eigen fattigdom og den relative velstanden som andre nyt godt av, basert på eigne kvardagsrøynsler. Det kan vere tale om åtferdsavgrensingar og uinnfridde ønske som kan gjennomsyre dagleglivet eller sterke enkeltepisodar. I møte med ein slik røyndom vil barnet gjerne reagere negativt emosjonelt. Jamvel barn i førskulealder kan reagere med kjensler merkt av opplevd urettferd i slike situasjonar (Underlid, 2009: 297).

Barn har frå første dag kapasitet til å føle i emosjonell forstand. Emosjonane kjem før språket og omgrepa, men sistnemnde fremjar emosjonsutviklinga. Den emosjonelle utviklinga er nær forbunde med barnet si biologiske og kognitive utvikling, sosialisering og dei aktuelle utviklingsoppgåvene som barnet står overfor. Allment er det slik at den emosjonelle utviklinga beveger seg i retning av

- › stadig større emosjonell differensiering
- › eit veksande medvit om seg sjølv og omverda
- › emosjonane vert stadig meir sosiale og merkt av samfunn og kultur
- › barnet utvidar heile tida sin emosjonskunnskap og si emosjonsforståing, noko som har samanheng med utvikling av språk og omgrep.

I forhold til Ben-Ze’ev sitt emosjonsskjema gjev det meining å nytte dette alt i førskulealderen, men det er vel først i ungdomsalderen (13–18 år) at barnet sine kjensler fullt ut kan forståast slik. Elles er det ikkje slik at den emosjonelle

utviklinga stoppar ved denne alderen; mennesket utviklar seg emosjonelt frå vogge til grav.

Barn i fattige familiar vil ikkje reagere på økonomisk-materiell fattigdom som samfunnsmessig realitet i seg sjølv, og heller ikkje på familien sin allmenne fattigdomssituasjon, men på dei konkrete utfalla av denne og ut frå den subjektive meininga som dette har for dei. Dei vil alt tidleg registrere at det følgjer liding med den økonomisk-materielle fattigdommen for andre menneske som står dei nær, som foreldre og søsken, og motsett følgjer det hell og lykke med dei økonomisk-materielt heldigstilte. Dette vil kunne generere negative kjensler, til dømes sinne eller tristheit, men også medkjensle med dei næraste. Barn vil også observere at det følgjer uhell og vanlagnad for dei sjølv med familien sin økonomisk-materielle situasjon, og dette kan medføre triste eller aggressive kjensler. Dersom barnet ser for seg at den depriverte økonomisk-materielle stoda vil vedvare, vil dette kunne gjere at dei ser mørkt på framtida og at dei kjenner seg engstelege; i motsett tilfelle vil dei nære von om ei betre framtid av di situasjonen vert oppfatta som midlertidig.

Dei fattige foreldra sine handlingar kan vere merkt av at dei lyt nekte barnet tilgang til gode og aktivitetar som dei ikkje har råd til, men som andre barn tek for å vere sjølv sagde, og det vil kunne gje opphav til sinne, særleg dersom barnet ikkje forstår grunnane til dette. Dersom foreldra derimot forsakar eigne behov og ofrar seg for barna, vil dette kunne gje opphav til takksemd. Det kan vere at barnet ikkje kan utføre dei handlingane som det gjerne vil, til dømes å delta i ulike fritidsaktivitetar, eller at det ikkje meistarar slike aktivitetar på grunn av dårleg tilrettelegging, og barnet kan då bli lei seg. Om det handlar på ein måte som det seinare opplever som uakseptabelt, til dømes ved å klandre foreldra for at det ikkje

EI TRU PÅ
POSITIVE UTFALL
I FRAMTIDA VIL
VERE FORBUNDE
MED VON;
I MOTSETT FALL
VIL DEN TYPISKE
KJENSLA VERE
FRYKT/REDSLE.

får dei same goda som andre barn, kan den kjenslemessige reaksjonen i ettertid bli anger eller vondt samvit. Dette er elles ein situasjon som lett vil kunne skape ambivalens.

Barn i fattige familiar kan komme til å evaluere andre personar som heilskap på spesielle måtar som følgje av fattigdoms-relaterte opplevingar; med hat/avsky eller kjærleik. Det same gjeld evaluering av seg sjølv; barnet kan oppleve skam/avsky i forhold til seg sjølv, men det kan også reagere med stoltheit dersom det taklar vanskane.

**KOGNITIV UTVIKLING OG
SOSIALKOGNITIV TENKING**

Vi kan ut frå sentrale utviklingspsykologiske teoriar (Piaget, 1969; Vygotskij, sjå von Tetzchner, 2012) skimte nokre utviklingsliner i «trappa» eller «stigen» frå tidleg barndom til vaksen alder når det gjeld kognitiv utvikling, som stikkords-messig kan oppsummerast slik:

- › Frå konkret (kroppslag, sanseleg og objektretta) til abstrakt tenking
- › Frå egosentrisme til sosial orientering
- › Frå personalisering til meir allmenne og universelle perspektiv
- › Frå her-og-no-orientering til langsiktige perspektiv
- › Frå medvitsløyse og avgrensa medvit om ein sjølv og omgjevnadene til medvit om dette
- › Frå språk- og omgrepsløyse til språk og omgrep.

I denne samanhengen kan det også vere relevant å vise til forskning om barn si forståing og åtferd i den økonomiske verda med utgangspunkt i nokre nøkkelomgrep som kjøp og sal, eigarskap og eignelutar, ulikskap og fattigdom, økonomiske relasjonar og rettferd, pengar o.a. (Lewis, Webley & Furnham, 1995).

For barn i fattige familiar tyder dette at utfalla av fattigdom først vert kjende som ein konkret og sanseleg realitet som er høgst tingleg, og som barnet ikkje har føresetnader for å forstå og slett ikkje å verbalisere når det gjeld sosiale og samfunnsmessige årsaker, implikasjonar og konsekvensar. Seinare vil barnet oppnå ei gryande forståing av slike tilhøve, men enno på ein nær og konkret måte. Barnet vil observere at leikane, husværet og levemåten til familien er ringare enn for andre i barnet sitt nærmiljø, og etter kvart også samanlikna med det økonomisk-materielle gjennomsnittsnivået i det norske samfunnet og luksusen til dei velstående. Her vil media og reklame, men først og fremt møte med jamaldringar i barnehage og skule, vere sentrale påverknader. Etter kvart vil barnet kunne setje ord på slikt og vil kunne relatere det til ord, uttrykk og omgrep som «fattig», «rik», «dei fine» og anna. Barnet er då i stand til å operere med kategoriar og kategorisering. Eit gryande og intuitivt medvit om sosio-økonomiske skilnader har vakse fram. Først når barnet har nådd det formelt-operasjonelle stadiet i elleveårsalderen, vil det kunne resonnerer kring slike tilhøve på ein abstrakt måte, merkt av ei djupare og meir breispektra forståing av sosioøkonomiske tilhøve i samfunnet relatert til strukturelle og funksjonelle, og kanskje også historiske forhold. Men denne sistnemnde kapasiteten vil sjølvsagt variere ut frå individuelle skilnader, dei kulturelle forklarings- og forståings-måtane som vert tilbydde den einskilde i sosialiseringa i heim, skule og via massemedia. Når barnet ser verda meir utanfrå, og ikkje lenger avgrensa til eigen og heimen sin ståstad, vil det såleis forstå at det også er andre som har det likeins. Men av di fattigdom i det rike Noreg er ein minoritetsposisjon, og av di den moderne fattigdommen er så lite synleg, vil barnet gjerne ikkje møte likesinna; kanskje anar det at det kan vere eit par andre barn i same skuleklassen som har det nokolunde likeins.

På grunn av små barn sitt egosentriske nærleiksperspektiv og barn sin tendens til å personalisere hendingar og tilstandar, vil barn i fattige familiar gjerne lokalisere årsaka til og ansvaret for konkrete fattigdomsutfall i eige liv til nære tilhøve. Det kan då vere at foreldre eller eldre søsken vert blinka ut som årsakene til dei fattigdomsrelaterte utfalla, og at dei vert haldne ansvarlege for dette, kanskje på ein nokså moralisert måte. Når barnet maktar å lausrive seg meir frå den nære og konkrete opplevingsmåten, kan det komme til å tenkje at ein her lyt gå lenger bak i årsaksrekka – kan hende skuldast familien sin fattigdom at fabrikkene som far arbeidde på, vart lagd ned, eller at samfunnet er merkt av store sosioøkonomiske skilnader. Og jamvel om den nære «årsaka» kan lokalisera til foreldra, kan dette vere tilhøve som det ikkje er rimeleg å halde vedkommande ansvarlege for; det kan til dømes skuldast foreldra sin helsetilstand, som dei ikkje kan noko for. Det kan også tenkjast at barn i si «magiske» tenking kan klandre seg sjølv for familien sin fattigdom. Barn kan også praktisere fatalistisk tenking; dette er familien sin lagnad.

For små barn eksisterer fattigdommen som ein her-og-no-realitet; barnet sitt fokus er på nettopp den defekte sykkelen som foreldra ikkje har råd til å få reparert. Men seinare vil barnet sjå fattigdommen i eit lengre tidsperspektiv. Fattigdommen kan ha vedvart så lenge barnet kan minnast, og det veks kanskje fram eit medvit om at han truleg vil bli permanent. Kan hende anar barnet kva dette vil ha å seie for eige liv når det gjeld livskvalitet og velvære.

Eit veksande medvit om fattigdom for barn i fattige familiar kan vere eit tveigga sverd. På den eine sida kan vi førestille oss den blinde, ord- og omgrepslause emosjonaliteten til små barn som opplever sakn og frustrasjonar som følgje av økonomisk-materiell deprivasjon. Vi anar kor hjelpelause og vonlause slike

barn kan kjenne seg, og kor vondt dette kan kjennast. Men vi kan også ane noko av smerta ved eit veksande medvit om fattigdom hos barnet. Barnet oppdagar etter kvart den grelle kontrasten mellom fattig og rik når sløret til dei rike si verd vert trekt bort; når barnet observerer velstanden i dei velstående sine heimar. Barnet skjønar at det tilhøyrer ein devaluert sosial kategori, og kanskje også at det er sær vanskeleg å komme seg over i ei meir velberga sosial gruppe. Barnet forstår kanskje etter kvart at det er lite og ingenting det sjølv kan gjere for å betre familien sin sosioøkonomiske situasjon. Det kan nok vone at det sjølv vil kunne komme seg «opp og fram» som vaksen, men at «løpet er kjørt» for foreldra. Kan hende er barnet ikkje nøgd med ei slik mogeleg individuell klassereise seinare i livet, men synest at alle menneske skulle løftast ut av fattigdommen. Men eit blikk på det internasjonale biletet, merkt av finanskrisen i vår del av verda, og utan medvit og visjonar om ein alternativ måte å organisere samfunnet på i ei tid med avpolitisering, individualisme og svekking av arbeidarrørsla sin solidaritetstankgang, kan gjere at mange blir vonlause. Dette såg annleis ut dersom ein tek nokre steg attende i norsk historie.

Barnet i den fattige familien si meistringsevne vil sjølvsagt vere avhengig av kvar det er i den emosjonelle og kognitive utviklinga, og av trekk ved den aktuelle familien og fattigdomssituasjonen. Det kan ikkje gjere noko med sjølve fattigdomssituasjonen, og problemfokuser meistring vil såleis hovudsakleg vere uaktuelt. Barnet vil prøve å tilpasse seg situasjonen slik at han vert nokolunde leveleg, til dømes ved å ta i bruk ulike psykologiske forsvarsmekanismar, som senkte forventningar eller devaluering («høgt heng dei, og sure er dei»), ved å finne høvelege samanlikningsgrunnlag (det kan vere andre som har det verre), ved å innrette sitt sosiale liv på slike måtar at det slepp å møte rikingar, ved å hevde seg på område som

BARNET OPPDAGAR
ETTER KVART DEN
GRELLE KONTRASTEN
MELLOM FATTIG OG
RIK NÅR SLØRET TIL
DEI RIKE SI VERD
VERT TREKT BORT;
NÅR BARNET
OBSERVERER
VELSTANDEN I DEI
VELSTÅANDE SINE
HEIMAR.

ikkje krev større økonomiske ressursar (til dømes idrett, musikk o.a.). Men spørsmålet er om ei slik meistringstenking er eit fruktbart perspektiv her. Kan hende skulle vi tale om meistring, og eventuell meistringssvikt, når det gjeld dei vaksne ikkje-fattige, hjelpeapparatet, politikarar og andre. Frå ein normativ synsvinkel er fattigdom ein uakseptabel tilstand, og barn skulle sleppe å måtte tilpasse seg ein slik situasjon.

Før eg forlet dette kognitive sporet kan det vere grunn til å minne om at måten barnet i den fattige familien fortolkar fattigdomsutfall på vil kunne ha djuptgripande følgjer for korleis dette vert opplevd, også kjenslemessig, jamfør Thomas-teoremet: Dersom menneske definerer situasjonar som verkelege, så vert dei verkelege i sine konsekvensar. Det kan her vere rimeleg å gjeste attribusjonsteorien (Shaver, 1983; Försterling, 2001), som gjeld det vitskaplege studiet av naive teoriar, det vil seie lekmannsteoriar og common sense-forklaringar. Menneske prøver å skape mening og orden ved å svare på spørsmål som begynner med *kvifor*.

For barnet i den fattige familien vil det, når det har nådd ein viss alder, vere naturleg å spørje kva årsakene til dei ulike fattigdomsutfalla kan vere, og seinare kva familien sin fattigdomssituasjon meir allment skuldast. Dette kan forståast som noko som er forårsaka av ei personleg kraft (intern attribusjon), som noko som heng saman med ein (eller fleire) person(ar) sin motivasjon (eller motivasjonssvikt), som igjen følgjer av intensjonar/ønske eller strev (eller mangel på innsats). Men det kan også forståast som noko som er forårsaka av ei miljøkraft (ekstern attribusjon), som heng saman med vanskegrad og høve / kva som er mogeleg (Heider, 1958). Det er av ulike grunnar mindre komplisert å internattribuere enn å eksternforklare, noko Ross (1977) har omtalt som den fundamentale attribusjonsfeilen. Ut frå det eg tidlegare har

skrive om barn si kognitive utvikling, er det grunn til å tru at barn i endå større grad vil vere merkt av ein slik tendens. Kan hende kan dette implisere at barn i fattige familiar forklarar fattigdomsutfall og fattigdom meir allment med svikt i motivasjon (vilje) og evner (dugleik) hos dei som står barnet nærast, og at dei også ansvarsattribuerer slik. I så fall vil dette kunne verke negativt inn på familierelasjonar.

NOKRE ATTERHALD

Det første atterhaldet, og den første nødvendige presiseringa, gjeld at vi her talar om *den moderne fattigdommen eller nyfattigdommen i Noreg i nyare tid*. Denne fattigdommen har fellestrekk med fattigdom i tidlegare tider og i andre land som vi vanlegvis ikkje samanliknar oss med, men han er også annleis (Underlid, 2005).

Det andre atterhaldet, og den andre nødvendige presiseringa, gjeld at vi må skilje mellom *subjektiv oppleving og objektive konsekvensar av fattigdom*. Fattigdom er primært eit materielt og objektivt fenomen (Townsend, 1979, Ringen, 1985), men det er naturleg å også inkludere subjektiv oppleving i fattigdomsombegrepet, av di deprivasjonstilstandar ikkje kan vere uavhengige av deprivasjonsskjensler (Sen, 1983). Men effektane av fattigdom rører ved både det som vert opplevd medvite og det som medvitet ikkje har tilgang til, og begge delar må leggjast i vektskåla. Tapte leveår, manglande pensjonspoeng, hol i CV-en, at ein ikkje etterlèt seg / får nokon arv, er døme på slike tilhøve, som mange fattige ikkje reflekterer over, men som ikkje er mindre viktige av den grunn. Det å vekse opp i fattigdom er forbunde med auka risiko for problem på dei fleste område av barn si utvikling. Difor er forskingsområdet fattigdommens psykologi, oppleving av fattigdom, berre eit avgrensa kunnskapsområde når det gjeld fattigdom, og dessutan berre ein avgrensa del av dei negative

effektane som fattigdom har for velferd og velvære. Det opplevingsmessige aspektet vert likevel sett på som vesentleg i samband med fattigdom i det moderne Noreg, av di dette rører ved subjektivt velvære på ein nokså grunnleggjande måte.

Det tredje atterhaldet, og den tredje nødvendige presiseringa, gjeld at «*barn*» i *samanheng med barnefattigdom er ein lite presis sekkekategori, og såleis ein abstraksjon*. Barn må forståast konkret i forhold til det aktuelle utviklingssteget, noko omtalen om emosjonell og kognitiv utvikling over kan vere ei påminning om. Talar ein om spedbarnet, sjuåringen eller tenåringen? Å tale om barnefattigdom utan å spesifisere dette nærare kan vere lite fruktbart.

Det fjerde atterhaldet, og den fjerde nødvendige presiseringa, gjeld *dei ytre omstenda som omkransar fattigdommen og assosierte trekk knytt til barnet og familien som lever i fattigdom*. Fattigdommen kan ha samanheng med andre sosiale vanskar eller helseproblem i familien, og slike forhold vil også kunne merke barnet på grunnleggjande måtar. Men den fattige familien kan også vere prega av særskilde positive kvalitetar som mang ein velståande familie manglar, og dette kan lindre og jamvel vege opp for dei negative følgjene av fattigdommen. Barnet kan også i varierende grad vere sårbart for effektar av fattigdom, men det kan også vere robust og vere merkt av stor motstandskraft.

Det femte atterhaldet, og den femte nødvendige presiseringa, er ei forlenging av det førre punktet, og gjeld *mangfald og variasjon*. Det har blitt sagt at på somme måtar er vi som alle andre menneske (det allmennmenneskelege), på somme vis er vi som somme andre menneske (det gruppespesifikke), og på andre måtar er vi unike, eineståande (det individuelle). Det

finst ikkje nokon fattige barn som er heilt som andre fattige barn, og heller ikkje nokon fattig familie som heilt er som andre fattige familiar. Det finst ikkje enkle ein-til-ein-samanhengar mellom fattigdom og barn sin livskvalitet og si utvikling. Verdshistoria er full av døme på personar som har lykkast eksepsjonelt godt på ulike område, trass i at dei vaks opp i fattigdom – dersom ein vurderer slik suksess som eit mål. Det er somme som veks på å vandre i bratte motbakkar, som maktar å snu motgang til medgang. Den same varmen som gjer egget hardare, smeltar smøret. Jamvel om barn i fattige familiar som gruppe kjem dårlegare ut enn barn som kjem frå meir velståande familiar, må vi ikkje generalisere denne kunnskapen til å gjelde alle fattige barn, og vi må også sjå det enkelte barn si motstandskraft og sitt utviklingspotensial og den enkelte fattige familie sine positive kvalitetar i form av ikkje-materielle ressursar. Vi må unngå elendeskildring, fordommar og stereotypering, samstundes som vi må konstatere at fattigdom i eit av dei rikaste landa i verda reint faktisk representerer unødvendig elende og liding for mange.

SLUTTORD

Barnefattigdom er på same tid svært komplisert og særskilt enkelt. Noko av kompleksiteten skulle framgå av denne artikkelen. Men kan hende kan denne noko teoretiske og abstrakte omtalen skygge for fattigdommens lukt og smak og konkrete opplevingar. Dette har blitt skildra i skjønnlitteraturen; kanskje skulle Rolf Sagen (2005) si diktbok, *Josefines songar*, vere like obligatorisk lesing som tørre forskingsrapportar om barnefattigdom for dei som interesserer seg for dette emnet. Det enkle ligg i at dette er unødvendig menneske- og samfunnsskapt liding som følgje av at dei økonomisk-materielle goda og bøkene i det norske samfunnet er fordelt på ein slik måte at somme lyt leve i

fattigdom. Dette rører såleis ved fordelingspolitikk og sosial rettferd (Underlid, 2009). Når barn er fattige, så skuldast det at forsørgjaren/forsørgjarane lever i fattigdom. Vaksne sin fattigdom vert barn sin fattigdom, og del av barna si liding og barnefattigdom forsterkar foreldra si liding. Dersom barn lever i fattigdom trass i at foreldra sine inntekter ikkje plasserer familien i ein fattigdomskategori, er dette ein situasjon som lyt løysast ved helpetiltak frå barnevern, sosialetaten eller helsevesenet. Selektive tiltak innretta mot barnefattigdom er vel og bra, men ein meir allmenn politikk som tek sikte på å redusere og eliminere fattigdom som samfunnsmessig realitet i det norske samfunnet, er likevel viktigast i denne samanheng.

BARNET KAN OGSÅ
I VARIERANDE GRAD
VERE SÅRBART FOR
EFFEK TAR AV FATTIG-
DOM, MEN DET
KAN OGSÅ VERE
ROBUST OG VERE
MERKT AV STOR
MOTSTANDSKRAFT.

LITTERATUR

■ Ben-Ze ‘ev, A. (2000). *The subtlety of emotions*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

■ Bunkholdt, V. (1998). *Utviklingspsykologi*. Oslo: TANO.

■ Dearing, E., Zachrisson og Mykletun, A. (2011). Fattigdommens konsekvenser for utvikling og psykisk helse. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 48(8), 785–787.

■ Festinger, L. A. (1954). A theory of social comparison prosesses. *Human Relations*, 7, 117–140.

■ Försterling, F. (2001). *Attribution. An introduction to theories, research, and applications*. Sussex: Psychology Press, Ltd.

■ Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. New York: John Wiley and Sons.

■ Lewis, A., Webley, P. og Furnham, A. (1995). *The new economic mind*. New York: Harvester Wheatsheaf.

■ Nygren, P. (1991). Virksomhetsteori og barnevernarbeid. I H. Broch, R. Th. Enerstedvedt, E. Fjell, Y. Hammerlin, T. Hope, K. Huserbråten, E. Høydalsvik, P. Nygren og A. Rolland (red.), *Virksomhetsteorien. En innføring – og eksempler* (s. 159–196). Oslo: A/S Falken Forlag.

■ Piaget, J. (1969). *The psychology of the child*. London: Routledge & Kegan Paul.

■ Ringen, S. (1985). Toward a third stage in the measurement of poverty. *Acta Sociologia*, 28 (2), s. 99–113.

■ Ross, L. (1977). The intuitive psychologist and his shortcomings: Distortions in the attribution process. I L. Berkowitz (red.), *Advances in Experimental Psychology* (vol. 10). New York: Akademis Press.

■ Sagen, R. (2005). *Josefines songar*. Oslo: Det Norske Samlaget.

■ Sen, A. (1983). Poor, relatively speaking. *Oxford Economic Papers*, 35, 153–169.

■ Shaver, K. G. (1983). *An introduction to attribution processes*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

■ Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. Harmondsworth: Penguin.

■ Underlid, K. (2005). *Fattigdommens psykologi. Oppleving av fat-tigdom i det moderne Noreg*. Oslo: Det Norske Samlaget.

■ Underlid, K. (2009). *Sosial rettferd. Fattigdom og rikdom i det moderne Noreg*. Oslo: Det Norske Samlaget.

■ Von Tetzchner, S. (2012). *Utviklingspsykologi* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

■ Wilkinson, R.G. (1996). *Unhealthy societies: The afflictions of inequality*. London: Routledge.

MERETE TUNESTVEIT f 1967 i Bergen, Barnevernspedagog med master i helse og sosialfaglig arbeid med barn og unge. 21 års erfaring frå ulike område og nivå i barnevernet i Bergen, både frå kommunal barnevernteneste, institusjon og fagteam. Arbeider i dag i Bufetat som rådgjevar i Enhet for Inntak og Oppfølging Bergen (tidlegare fagteam).

FATTIGDOM

– EIT UTEMATISERT, MEN SJØLVSAGT FENOMEN I BARNEVERNET

Barn i familiar som er fattige over tid, lever i ein omsorgssituasjon med store belastningar og risiko for barna si utvikling. Barnevernet møter desse barna og familiare kvar dag, og prøver å avhjelpe situasjonen med kompenserande tiltak, utan å få så mykje hjelp frå andre instansar som kunne ha eit vel så stort ansvar for dei fattige barna.

Denne artikkelen er basert på ein studie gjort med tanke på å setje lys på korleis sakshandsamarar i barnevernet forstår og handterer fattigdomsproblematikk i arbeidet sitt. Datamaterialet er frå ein kvalitativ studie knytt til ei masteroppgåve med tittelen «Fattigdom – eit dilemma for barnevernet?» (Tunestveit 2010), der 6 sakshandsamarar tilsett i kommunale barneverntenester vart intervjuar om korleis dei i sin arbeidskvardag i barnevernet møter og handterer fattigdomsproblematikk. Studien er òg basert på litteratur over emnet.

Ein stor del av brukarane i barnevernet er fattige, med ei opphoping av andre belastningar. Dette er medverkande til å skape risiko for barn. Studien viser at fattigdom likevel ikkje er gjort til eit eksplisitt tema i barnevernet. Det er berre noko som er der, og det vert iverksett ulike tiltak for å avhjelpe situasjonen. Mandatet og rammene til barnevernet i høve fattigdom vert opplevd å vere utydelege. Det same gjeld barnevernet sitt ansvar i relasjon til andre hjelpetenester sitt ansvarsområde.

Det er likevel mykje som tyder på at barnevernet tar desse familiare til seg, og gjer det dei kan, med dei tiltaka dei har å rå med. I praksis betyr dette at ein stor del av tiltaka mot desse familiare er kompenserande tiltak i form av t.d. fritidstiltak for barna. Å skape meir grunnleggjande endring for dei fattige barna og familiare er ei større oppgåve som barnevernet ikkje har reiskapar eller ressursar til å meistre.

I det fylgjande vil eg ta føre meg ulike måtar å definere og måle fattigdom på, og vise den risikoen det å vekse opp i fattige familiar representerer for barn si utvikling, før eg ser nærare på barnevernet som hjelpeteneste i relasjon til fattigdomsproblematikk. Vidare kjem eit kort avsnitt om den metodiske tilnærminga til undersøkinga, og ei framstilling av empirien. Siste delen av artikkelen er ein todelt diskusjon og ei oppsummerande avslutning.

KVA ER FATTIGDOM I NOREG?

I faglitteraturen vert det vist til ulike måtar å definere

AT DET I INNVANDRAR-
FAMILIAR ER MEIR
VANLEG Å HA MANGE
BARN, MEDVERKAR TIL
AT DESSE FAMILIANE
FÅR EIN TRONGARE
ØKONOMI, I TILLEGG
TIL AT DEI ER OFTARE
UTANFOR ARBEIDSLIVET.

fattigdom på. Å skilje mellom *absolutt* fattigdom og *relativ* fattigdom er ein mykje brukt distinksjon når det gjeld å definere fattigdom i vestlege land. Den *absolutte* tilnærminga til fattigdom handlar om folk som ikkje har nok mat. Dei mest ekstreme representantane for denne måten å definere fattigdom på meiner at å overleve eller ikkje overleve bokstaveleg tala er det viktigaste kriteriet. Dei meir moderate ynskjer å definere kva varer som er absolutt nødvendig for å ivareta den fysiske helsa i vidare forstand. Det å ivareta psykisk helse og kultur vert definert bort i denne definisjonen (Borgeraas 2002). *Relativ fattigdom* inneber at ein tar utgangspunkt i kva andre i samfunnet, t.d. heile befolkninga, har, anten av inntekt eller levkår, for så å setje standarden ut frå dette.

I Noreg er det vanleg å definere dei som har under 50 % av medianinntekta, som fattige. Medianinntekt vil seie at det er like mange som har inntekt som er større og lågare. I perioden 2007–2009 hadde 8,1 prosent av befolkninga i Noreg inntekt under denne fattigdomsgrensa. I 2011 viste tala at personar med vedvarande lavinntekt er gått noko ned. Det er likevel på det reine at det er dei eldre fattige som har blitt færre, medan talet på fattige barn stadig veks.

I perioden 2007–2009 var det 74 000 barn som hørte til hushald med vedvarande lavinntekt. Dett er 7 000 fleire barn enn i 2004–2006. Om ein nyttar EU si fattigdomsmåling, som innber at alle under 60 % av medianinntekta vert rekna som fattige, ville talet på fattige barn vore monaleg høgare. Litt over 43 prosent av desse barna med vedvarende lavinntekt har anten innvandra til Noreg, eller er fødd her i landet av foreldre som har innvandra (www.ssb.no).

Denne måten å måle på har vore kritisert for å vere for

vilkårleg og fangar inn for få av dei faktisk fattige, samt at fleire meiner at den definerer ulikskap og ikkje fattigdom. Det vert tala for å nytte *subjektiv* eller *opinionsbasert fattigdom* som supplement til denne måten å måle fattigdom på (Thorød 2012). Subjektiv fattigdom baserer seg på individet si eiga oppfatning av fattigdom. Utgangspunktet er kva individet sjølv meiner er nødvendige gode og inntekt for å unngå å vere fattig. Her kan ein tenkje seg at barn som bur i same lokalmiljø eller går på same skule, samanliknar seg med kvarandre når det gjeld klede, leiker, størrelsen på bustaden, ferie osb. Å vere fattig barn i Noreg handlar likevel ikkje om å samanlikne seg med dei aller rikaste, men å mangle det *vanlege* barn har.

Ein siste fattigdomsrelatert definisjon som blir nemnd her, er *byråkratiske standardar*. Denne baserer seg på fagfolk eller byråkratar sine vurderingar av kva som er nødvendig inntekt eller levkår for å unngå fattigdom. Døme på dette er sosialhjelp, dvs. dei som har behov for sosialhjelp lever under ei nødvendig grense for å unngå fattigdom (Ytrehus 2004). Dei siste tala på slike standardar eg har funne per september 2013, syner at 5500,- er rettleiande sosialhjelpssats per måned for livsopphald. SIFO (Statens institutt for forbruksforskning) meiner til samanlikning at ein person treng 7570,- til å dekke utgifter til livsopphald. Husleige, straum og fritid kjem i tillegg (Fontene 2013 og www.sifo.no).

KVEN ER DEI FATTIGE, OG KORLEIS VERT BARN OG UNGE PÅVERKA AV Å LEVE I FAMILIAR MED INNTEKT UNDER FATTIGDOMSGRENSA?

Fattigdomen rammar ikkje blindt i befolkninga. Ein kan snakke om grupper som er meir utsette enn andre. Når det gjeld barnefamiliar, så er risikofaktorane dei same som for befolkninga generelt, og det er først og fremst einslege

forsytarar og innvandrarfamiliar som vert rama, og, som i resten av befolkninga, har det mykje å seie om ein er innanfor eller utanfor *arbeidslivet*, og om ein er avhengig av offentlege stønader og ytingar over tid. At det i innvandrarfamiliar er meir vanleg å ha mange barn, medverkar til at desse familiane får ein trongare økonomi, i tillegg til at dei er oftare utanfor arbeidslivet. Det er mykje som tyder på at å ikkje vere i arbeid er den viktigaste årsaka til fattigdom, medan lav utdanning er den viktigaste årsaka til å stå utanfor arbeidslivet (Stolanowsky mfl. 2005).

I litteraturen vert det at barn lever i fattigdom, relatert til at *foreldra er fattige*, og barna vert påverka av å leve med foreldre som har økonomiske vanskar. Enkelte snakkar likevel om *barnefattigdom*, eit perspektiv som etter mi oppfatning samantsett med at barn har eigne lovfesta rettigheter til å ha ein tilfredsstillande økonomisk situasjon, både etter barnekonvensjonen, sosialtenestelova og lov om barn og foreldre. Eg vil vidare vise nokre funn henta frå litteratur som syner korleis det påverkar barn å vekse opp i langvarig fattigdom.

Barn i fattige familiar kan oppleve å ikkje passe inn saman med andre barn fordi dei ikkje har det same utstyret, dei same moteriktige kleda, og dei kan ikkje vere med på dei same tinga som andre barn. Dei har ikkje høve til å invitere vener på besøk, gå saman med kameratane på kino eller vere med når tivoliet kjem til byen. Dei har ikkje vore på sommarferie og har ikkje så mykje å fortelje om når skulen startar opp igjen. Dette kan resultere i at barna vert mobba og ikkje får vere saman med dei andre, eller dei ekskluderer seg sjølv som strategi for å unngå stadige konfrontasjonar av di dei ikkje kan vere med på det same som andre barn på grunn av pengemangel. Backe-Hansen (2006) oppsummerer det som at «*motsatsen til å passe inn og å kunne delta, vert å negativt skilje seg ut og og bli*

utelukka, eller utelukke seg sjølv.» (sitat omsett til nynorsk, Backe-Hansen 2006 s. 15).

Underlid (2005) har gjort ei undersøking av 25 langtidsmottakarar av sosialhjelp i Bergen, og har sett fokus på korleis dei opplever å vere blant dei fattige i samfunnet. Han summerer opp det han hevdar er den psykologiske essensen ved fattigdom slik:

«*Relativ fattigdom i rike velferdssamfunn medfører tendensielt opplevingar av a) utryggleik, b) autonomisvekking, c) sosial devaluering og d) truga sjølvbilete og sjøvvørnad.*»... «*Slik fattigdom medfører tendensielt aktivering av a) aggresjon, b) engstelege, c) depressive kjensler og d) skam- og skuldkjensler*» (Underlid 2005, s. 227).

Det seier seg sjølv at å ha denne type vanskar, i tillegg til store økonomiske problem og andre sosiale vanskar, vil kunne gjere det vanskeleg å vere trygge, aktive og støttande foreldre som er til stades for at barnet skal få ein trygg oppvekst og ei god utvikling sosialt, psykisk og fysisk.

Stolanowsky mfl. (2005) peikar på at foreldra kan få reaksjonar som alkoholmisbruk og psykiske vanskar som resultat av å vere fattig og oppleve å kome til kort i samfunnet. Studiar syner at desse belastningane hjå foreldra, saman med at barnet òg, meir direkte, opplever dei økonomiske vanskan, kan medføre at barna får dårlegare resultat på skulen, at dei har åtferdsvanskar, er deprimerte, er oftare sjuke, har meir psykosomatiske lidningar, har eit auka tobakk- og alkohol-forbruk, og skuldar skulen meir enn barn med ressursmessig betre oppvekstvilkår (Starrin og Hagquist 1994, Elder og Caspi 1998, Lempers mfl. 1990 i Stolanowsky mfl. 2005).

Eit anna funn er at dei negative konsekvensane av å vekse opp i fattigdom ser ut til å vere meir omfattande dess tidlegare i barndomen ein opplever det og dess lenger det varer (Berric 1995, Duncan 1998, Fløtten 1999 i Stolanowsky mfl. 2005). Dette er på eit vis det motsette av det ein gjerne kunne tenkje seg, at det er lettare å skjerme yngre barn for familiens dårlege økonomiske situasjon, sidan desse ikkje møter dei sosiale utfordringane og konfrontasjonane frå omgjevnadene som eldre barn og ungdomar gjer. Ei tolking vil kunne vere at barna si erfaring med å høyre til ein familie med svært dårleg råd allereie frå så lenge dei kan hugse, vert integrert i barnet sitt syn på seg sjølv og familien sin. Tvetene tar for seg barna si oppfatning av seg sjølv i høve til dei økonomiske krava i kvardagen. Ho skriv:

«*Barnas fattigdom kan eksempelvis oppleves som en psykologisk tilstand av skam, avledet av forståelsen av at man er utelatt, på bunnen, inkompetent og ikke «vanlig».*»(Backe Hansen 2001 i Stolanowski og Tvetene 2005 s. 62)

Kvello (2007) diskuterer fattigdom som risikofaktor for barns utvikling. Han stadfestar at fattige familiar har ein del belastningar som andre familiar ikkje har, og at ein finn symptom hos desse familiane, som å vere meir utsett for ulukker, at foreldre pratar mindre med barna sine og gir dei færre oppmuntringar og bekreftingar. At dei er utsette for fleire ulukker, forklarar Kvello med at dei delvis veks opp i farligare buområde enn andre barn, og delvis med at foreldra har mindre tilsyn med barna grunna eigne vanskar, samt at dei ofte har ein større barneflokk å ta seg av. Han konkluderer likevel med at vanskeleg økonomi ikkje vil vere ein risikofaktor i seg sjølv, men at det vil vere forsterkande på andre risikofaktorar, og at det vil vere viktig å ha fokus på familien sin meir generelle ressurstilgang.

BARNEVERNET OG FATTIGDOM

Barnevernet bygger på fire viktige overordna prinsipp. Det første og det viktigaste er *barnets beste*. Alle vedtak og åtgjerder skal ha barnets beste som utgangspunkt for det som vert sett i verk. Vidare kjem det *biologiske prinsippet*, at ein skal søkje å hjelpe barnet og familien slik at barnet kan bu saman med dei biologiske foreldra sine. *Mildaste inngrep* er ei retningsline for å å nytte det mildaste og minst inngripande tiltaket først. Oftast viser dette til at ein alltid skal ha vurdert og prøvd ut hjelpetiltak i heimen. *Rett hjelp til rett tid* viser per i dag ikkje til at barnet har *rett* til hjelp, av di barneverntenestelova ikkje er ei rettighetslov. Dette prinsippet handlar meir om treffsikkerheit, at den hjelpa som vert ytt til barn som treng det, skal vere tilpassa barnet (Bunkholdt og Sandbæk 2008).

Eitt av formåla med barnevernlova frå 1992, den lova som gjeld i dag, var å gjere terskelen for å setje i verk hjelpetiltak lågare, fordi det var sett som viktig å kome tidleg inn i familiar som hadde behov for hjelp. Ikkje for å nå andre barn og familiar enn før, men for å nå dei på eit tidlegare stadium (Kristofersen, Sverdrup, Haaland og Andresen 2006). Dette har medført at hjelpetiltak vert iverksett ikkje berre for å *hindre* omsorgsovertaking, men òg for å førebygge negativ utvikling av vanskar knytta til det enkelte barn sine behov (Bunkhold og Sandbæk 2008). At hjelpetiltaka kan ha eit reint hjelpeformål, har støtte i i § 4–4 første ledd, som seier at barneverntenesta ved bruk at hjelpetiltak skal bidra til å gje «det enkelte barn gode levkår og utviklingsmogelegheiter» (Bunkholdt og Sandbæk 2008, lov om barneverntenester § 4–4 første ledd). I 2012 mottok 44 203 barn hjelpetiltak i Noreg. Dette utgjer 83 prosent av alle tiltak i barnevernet (SSB).

Det er vanleg å skilje mellom *endrande* og *kompenserande* hjelpetiltak. Omgrepet *kompenserande* refererer til at tiltaket

skal kompensere for ein mangel ved barnet sin omsorgssituasjon, medan endrande tiltak vert brukt for å oppnå bestemte endringar. Kompenserande tiltak kan vere barnehage, SFO, avlastningsfamilie og økonomisk bistand. Endrande tiltak kan t.d. vere multisystemisk terapi og anna rettleiing. Barneverntenestelova § 4–4 2. og 3. ledd listar opp døme på kva tiltak som kan setjast i verk. Opplistinga er ikkje å forstå som uttømande, men 3. leddet viser konkret til at barneverntenesta kan yte «økonomisk stønad som hjelpetiltak for barnet» (Gjerustad, Grønningsæter, Kvinge, Mossige, og Vindegg 2006, lov om barneverntenester av 1992).

Det er på det reine at økonomisk stønad er eit mykje nytta hjelpetiltak i norsk barnevernteneste, og det viser seg å verte gjeve til svært ulike formål. Som døme kan nemnast **SFO**, diverse utstyr til heimen, skulebøker, klede til barnet, kontingentar til fritidsaktivitet, transportutgifter, lege for foreldra, m.m. I 2012 hadde 8399 barn eit slikt tiltak i Noreg, ein andel på 19 % av alle hjelpetiltak (SSB).

Bunkholdt og Sandbæk (2008) viser til at barnet skal ha eit særskilt behov for at barnevernet skal kunne setje i verk økonomisk bistand som tiltak. Dårlig råd vil ikkje aleine kunne vere grunnleggjande for slike tiltak.

Fauske (2009) viser at 15 % av familiane i barnevernet har ei opphopping av stressfaktorar. I halvparten av alle saker har familiane *moderate* mengder slike stressfaktorar. Denne rapporten vektlegg at den sterke veksten av familiar som har hatt behov for barnevernet sine tenester dei siste åra, i hovudsak har kome frå marginaliserte grupper og at dei har store psykososiale belastningar. Barnevernet har i stor grad blitt ein hjelpeinstans for familiar med sosiale vanskar, og er vel så mykje eit velferdsbarnevern som eit barnevern for dei

barna som er utsette for akutt eller langvarig omsorgssvikt. Fauske problematiserer òg at trass i opptrapping av hjelpapparatet generelt i Noreg, mellom anna innanfor psykisk helsevern, så verkar det ikkje som det kjem barnevernfamiliane til hjelp i noka særleg grad. Det er barnevernet som i stor grad vert sitjande med desse svakaste familiane.

METODEN VED DENNE STUDIEN

Metodikken vert her kort presentert. For meir inngåande informasjon og refleksjon sjå Tunestveit (2010).

Utvalet i studien som denne artikkelen er basert på, er seks barnevernsarbeidarar i to kommunale barneverntenester. Utvalet er knapt, og ein vil klart ikkje kunne hevde at dei funna eg har gjort, vil kunne overførast og vere gjeldande for alle barnevernsarbeidarar og barneverntenester. Det er likevel to forhold som eg oppfattar talar for at det eg har funne, kan vere ein *tendens* å snakke om. For det første var det ei medviten vurdering å stogge etter seks intervju, då eg opplevde at det som kom fram i intervju, gjentok seg. Informantane mine er svært samstemte når det gjeld dei store linjene. For det andre har eg intervju to store kontor, det vil seie det eine er mindre enn det andre og må gjerne nemnast som middels. Det er likevel to kontor med svært mykje erfaring på ulike barnevernssaker, og eg vil seie at eg opplevde at eg *var* der kunnskapen på dette feltet var å hente. Dette gjer at eg tenkjer at svara eg har fått, er basert på både mengdeerfaring og kvalitetserfaring, og dermed kan ha ein viss overføringsverdi for andre barnevernsarbeidarar og barnevernskantor.

Studien er gjort med tanke på å få fram barnevernsarbeidarane sitt syn på kva barnevernet kan gjere for dei fattige familiane med barn. Til dette fann eg det mest tenleg å nytte kvalitativ design med tverrsnitt. Det kvalitative intervjuet kan ha som

SLIKE LIVSSITUASJONAR
MEDFØRER KJENSLE AV
AVMAKT, OG IKKJE Å
STREKKE TIL, VERKEN
SOM FORELDRE ELLER I
SAMFUNNET GENERELT.

målsetjing å gi innsikt i korleis dei som vert studert, oppfattar røynda, og ifylgje Ringdal (2001) er dette eit godt utgangspunkt for å få kunnskap om korleis enkeltpersonar opplever situasjonen.

Slik eg ser arbeidet mitt, så ligg det nok nærare hermeunetikk og kanskje òg etnografi. Slike fortolkande tradisjonar har som kjenneteikn at ein studerer menneske i deira naturlege kontekst og prøver å forstå fenomen ut frå den meininga som dei vert gjevne (Halsa 2007).

I analysearbeidet har eg nytta det som Kvale omtalar som *meiningskategorisering*. Etter transkribering og gjennomgang av intervjumaterialet laga eg kategoriar som vart koda. Døme på kategoriar var kva informantane sa om fattigdom i høve undersøkingsarbeidet, tiltaksarbeidet, om det var eit tema, samarbeid med andre instansar osb. Ut frå desse mønstera og kategoriane utvikla det seg tema og funn som eg kunne tolke og analysere vidare.

KVA HAR EG FUNNE? – EI OPPSUMMERING

Barnevernsarbeidarane eg intervjuar, var alle klare på at fattigdom er ein del av kvardagen i barnevernet. Som ein sa det «... *For det dukkar jo opp i nesten annakvar sak.....*». Informantane si erfaring er at når fattigdom er ein del at biletet i sakene i barnevernet, så ser ein òg ofte vanskar i høve til rus og psykiatri, med påfølgande vanskar med stabilitet i arbeidslivet.

Sjølvs om alle informantane var tydelege på at dei ser fattigdom i ein stor del av sakene sine, så er det likevel ikkje slik at dette er eit tema som det vert fokus på i barnevernskvardagen, verken konkret i undersøkingsarbeidet eller som eksplisitt tema ved at det kan vere ein belastningsfaktor i barns oppvekst.

Den tydelegaste konsekvensen for barna ser dei i å vere utestengd, marginalisert, eigna mobbeobjekt og ikkje kunne delta på det som andre barn kan delta på. Det var likevel informantane sitt inntrykk at foreldre gjer det dei kan for å gi barna sine det dei kan, og at dette kan gi seg utslag i ein slags overkompensering der dei kjøper ting til barna som gjer at dei får endå dårlegare økonomi. Dårlege butilhøve er òg ein del av fattigdomen slik informantane mine ser det.

For å kunne gå inn med hjelpetiltak til desse familiane må det i utgangspunktet vere ei *barnevernsfagleg problemstilling*. Studien viser likevel at barnevernsarbeidarane opplever at dei har høve til å vere kreative, og får sett i verk dei tiltaka som dei meiner er nødvendige for at eit barn skal kunne få ei så god utvikling som mogeleg, men at det kan vere vanskeleg å få tak i folk dersom det handlar om støttetiltak som krev engasjement av ein person, som til dømes å bidra til å følgje eit barn opp i høve til ein aktivitet. Informantane opplever òg at det ligg ein del begrensningar i *systemet* når det kjem til hjelp til fattige familiar. Desse begrensningane handlar for det meste om økonomi, samarbeid med andre instansar, kapasitet og utydelegheita i barnevernslova når det gjeld type saker som barnevernet skal involvere seg i. Ein informant reflekterer slik over det å skulle yte hjelp til familiar med store økonomiske vanskar:

«Reine livsopphaldsutgifter til mat og hus og sånn det går ikkje vi inn i. Som hovudregel. Det er mogeleg eg har gjort det ein gong, men...— det er mykje rart ein har gjort, men.... Vi gjer egentleg ikkje det. Men vi kan, vi har jo eit mykje rausare blick på ungane sine behov enn det sosialtenesta har... . Og viss det er barn som då avviker på materielle ting og dei blir ikkje stimulert og får nok utvikling eller... kom-pensert for noko som vi snakka om i stad, så er vi – ja om vi

er friare eller, så gjer vi oss i allfall friare til å kunne gjere noko for barna. Kunne vere meir fleksibel på ein heilt annan måte enn det eg oppfattar at sosialtenesta er. Og eg trur ikkje eg berre snakkar om min eigen kommune no. No trur eg at eg snakkar om Noregs land.»

Ein annan formidlar seg slik: «...*Eg har eit døme på ein familie vi har hjelpt, der vi har rekna saman kva det har kosta. Einsleg mor, fattig. I laupet av eit år var vi oppe i 300 000 frå barnevernet. Då syns eg at det gjekk litt langt. Dei budde aude, som dømet ditt, og mor var sjuk, fysisk. Mor kjørte bil sjølv, så ho fekk kilometergodtgjersle for å køyre barna. For ho hadde ikkje pengar. Vi har òg ein eller to gongar gått inn og hjelpt folk med å få leigd eller kjøpt ein bil. Men det er lenge sidan, og det overleèt vi no heilt til sosialtenesta.»*

Når det gjeld samarbeid med andre instansar, så er der føringar frå direktoralt hald at barnevern og NAV skal samarbeide om å bekjempe fattigdom. Informantane opplyser at barneverntenesta dei er tilsette i, ikkje har noko *formalisert* samarbeid med andre instansar omkring familiar med fattigdomsproblematikk, men at det er NAV dei samarbeider mest med i slike saker. Det er ei gjennomgåande erfaring i informasjonsmaterialet mitt at samarbeidet med NAV er problematisk, fordi barneverntenesta frå sin ståstad, opplever at NAV er lite fleksibel og tar for lite ansvar for barna sine behov. Ein informant reflekterer slik:

«Eg syns det er positivt at det er to instansar, eg er jo glad for at det er det. Så eg slepp å rekne på kor mykje mat folk skal ha. Men eg blir av og til litt oppgitt på sånne praktiseringar og egne rutinar som plutselig er opphøgd til lovverk. Vi gir ikkje – for eksempel – hjelp til barnepass med mindre det er

barn som er funksjonshemma eller har ein diagnose. Som eit eksempel på eit avslag. Og då tenker eg: kor tar dei det frå, det der har dei funne på! Grunnen er jo, det er jo klart, at når lovverket er så upresist, når lovverket lagar gråsoner, så blir det slik. Det er omtrent som betalingsrundskrivet mellom stat og kommune. Når det er så ullent som det er, så blir det krig.»

DISKUSJON
Fattigdom – utematisert, men barnevernets mest sjølvsagte problem?

Materialet mitt og annan litteratur syner at barnevernet er i kontakt med fattige familiar, og at fattigdomen er ein del av eit samansett og komplekst saksforhold. Det er tett vevd saman med andre belastningar som rus, psykiatri, vald, eineforsytar-familiar, manglande eller ustabil tilknytning til arbeidsmarknaden, svak kognitiv fungering o.a. Dei store vanskane verkar forsterkande på kvarandre, og foreldra er i ein situasjon der dei ikkje klarar å endre verken sin eigen eller barna sin situasjon. Dei sit fast i ein livssituasjon prega av uoverkommelege problem, eit liv som igjen vert nedtyngd av at dei ikkje klarar å gi barna det dei treng, verken av materiell, sosial eller emosjonell støtte, fordi dei manglar overskot av alle slag. Dei er vidare familiar som har lite støtte, frå eit ofte svakt og knapt nettverk. Slike livssituasjonar medfører kjensle av avmakt, og ikkje å strekke til, verken som foreldre eller i samfunnet generelt.

Barneverntenestelova, som legitimerer barnevernet sin aktivitet, har inga levekårsgrense eller byråkratiske standardar som gir føringar for at det skal arbeidast aktivt mot fattigdom. Ein kan seie at det er ingen triggjarar i denne lova som medverkar til å tydeleggjere at barnevernet har ei sjølvstendig

oppgåve når det gjeld å hindre at barn skal oppleve fattigdom. Ein kan få inntrykk av at ytingar baserer seg på den enkelte barnevernsarbeidar og barnevernteneste sitt skjønn i høve til kva som normativt sett er eit barn sitt behov når det gjeld økonomisk standard. Familiane tar det ofte opp sjølve at dei slit økonomisk, og mange søker òg om bistand til t.d. barnehage. Skal ein nytte fattigdomsdefinisjonar, så vil det vere den subjektive fattigdomen, jf. kap 2.2.1, som barneverntenesta i praksis opnar opp for.

Informantane seier likevel alle at ja, dette arbeider vi med, dette er vår oppgåve. Dei uttrykkjer at fattigdom er eit problem som dei som barnevern ser som nødvendig å avhjelpe, for å bidra til ein betre livssituasjon for barna det gjeld. Ein informant seier at det skal *i alle fall ikkje stå på det at barna ikkje skal få vere med på det same som andre barn*. Informantane på begge kontora gir likevel uttrykk for at det er ulikt frå sak til sak kva dei får gjennomslag for hos leiinga. Sakene kan sjå nærast like ut, men der den eine får gjennomslag, får den andre avslag.

Det kan synast som det er uklart for saksbehandlarane i kva grad dei skal engasjere seg i fattigdomsproblemattikk og kva som vil vere rimeleg å yte av bistand og tiltak, og at det vert noko tilfeldig korleis sakene vert handtert. Ein samanheng her kan vere det utematiserte som fattigdomen representerer i barnevernet, og dei uklare rammene. Under slike forhold kan det lett utvikle seg lokale og personavhengige praksisar både på sakshandsamarnivå og leiarnivå.

Ei forklaring på dette utydelege kan ligge i barnevernet sin kultur og tradisjon. At barnevernet tradisjonelt sett har som primæroppgåve å hindre at barn vert utsett for omsorgssvikt, men at barnevernet etter kvart òg har blitt tillagt oppgåver

knytte til velferd. Ei slik utvikling krev at barnevernet har fokus på meir enn utviklingspsykologi, relasjonar og samspel. Buer og Fauske (2009), som tar for seg barnevernet si historiske utvikling, peikar i denne samanhengen på at barnevernet har gått frå å vere oppteke av foreldra si vanskjøtting av barnet, via aktiv barnemishandling, til relasjonstenking og ressursorientering.

Det er sterkt nedfelt i barnevernet i dag å ha fokus på det relasjonelle aspektet mellom barn og foreldre. Dette viser nok til at barnevernet har mykje kunnskap om kva kvalitetsmessig mangelfull tilknyting vil kunne ha å seie av skade for eit barn si utvikling. Andenæs (2002) hevdar at trass i kjensgjerninga om at barnevernet sine familiar er fattige og har store vanskar knytt til dette, så held barnevernet fram med å setje i verk tiltak som fylgje av individuelle patologiar hjå denne gruppa foreldre. Støtta som vert iverksett, fokuserer på emosjonell støtte og på kvaliteten mellom mor og barn. I slike saker vil det vere viktig å ha fokus på kva familie ein har med å gjere, når det gjeld økonomi og manglande overskot på fleire livsområde.

Det er mykje som tyder på at å implementere levkårs-forskninga i barnevernet sitt kunnskapsgrunnlag og sin terminologi ville vere eit skritt i rett retning i så måte, og at det vil vere viktig å setje lys på familien sin økonomi, og på sosiale og kulturelle ressursar. Andenæs (2002) åtvarar mot å monopolisere det ho omtalar som «*den terapi-inspirerte terminologien*», og at det er mykje vi ikkje får med oss av informasjon, om så skjer. Perspektivet og kunskapen om sosial kapital vil kunne vere eit bidrag til å utvide korleis det vert søkt etter forståing av vanskane, til òg å omfatte strukturelle og samfunnsmessige forhold som er rammene for barna sin oppvekst og foreldra si omsorg (Buer og Fauske 2009).

Utvikling tar tid, og sjølv om fattigdom har vore tema i samfunnet vårt i nokre tiår no, kan det ut frå matrialet mitt verke som det er noko veg att å gå i høve til å setje fokus på problematikken, gje den plass, og etablere rutinar og metodar for handtering. I dag er fattigdom noko som den enkelte saksbehandlar må handtere aleine i møte med familien. Problematikken blir individualisert utan å verte løfta opp som det omfattande problemområdet som det faktisk er i barnevernet. Mange av barnevernet sine tema er svært dramatiske og kan til tider nærast handle om liv og død. Fattigdom kan slik verke å vere noko meir trivielt, og kan i tillegg, til forveksling, likne noko som dei fleste har opplevd i periodar i livet, å ha for lite pengar og dårleg råd. Ifylgje alle informantane mine var ikkje fattigdom eit tema som det var sett fokus på, slik vald, psykiske vanskar og rus er eit tema som ein stadig utviklar kompetanse på. Det er ikkje prioritert som eit tema, sjølv om det stadig er til stades og bidrar til store vanskar for mange familiar. Materialet mitt indikerer til ei viss grad at fattigdom er barnevernet sitt utematiserte, men mest sjølvsegte fenomen.

NOKON MÅ TA ANSVAR – OFTAST ER DET VI

Barn har dei same rettigheitene etter sosialtenestelova som vaksne har. *Barnevernet* sine ytingar skal gjevast dersom barnet på grunn av forholda i heimen eller av andre grunnar har *særskilde behov*. Dette er for øvrig samanfallande med barnekonvensjonen, som er ein overordna retningsgjevar i så måte. Eksempelvis vil utgifter som barneverntenestene i studien min seier at dei tar seg av, som t.d. kontingent til fritidsaktivitetar, ikkje vere *særskilde* behov, men *vanlege* behov (Oppedal 2008, s. 197).

Informantane i intervjuundersøkinga opplever at NAV er svært restriktiv når det er spørsmål om ytingar som ikkje gjeld

livsopphald som mat og straum. Oppedal (2008) viser òg til dette, at det er vanleg i mange kommunar at NAV er så restriktiv i kva dei yter i livsopphald, at barneverntenesta finn at det nødvendig å kompensere for denne knappheita ved å yte økonomisk hjelp til fritidsaktivitetetar og andre utgifter for å prøve å sikre barnet ein viss levestandard. Han problematiserer òg tanken som ligg bak denne knappheita, at folk skal ynskje å *arbeide* for å få meir pengar. Alt tyder på at NAV ikkje er tilrettelagt for barn. Barn skal ikkje arbeide, og dei skal ha ein tilstrekkeleg levestandard. NAV innfrir ikkje dette kravet verken kortsiktig eller langsiktig. Barna vert utsette for eit system som ikkje tar omsyn til at dei kan kome til å leve under svært tronge kår over lengre tid. Det kan verke som at sosialtenestelova i praksis ikkje fungerer for barn, og at praksisen er at det er barnevernet som skal ivareta barna sine behov.

Når det gjeld barneverntenestelova, så er ikkje dette ei *rettighetslov*, og det er dei tilsette i barnevernet som ved ei to trinns undersøking definerer om eit barn har behov og rett til hjelp etter barneverntenestelova. Ingen barn har i utgangspunktet *rett* til barneverntenester, slik dei har etter lovverk om t.d. legetilsyn og sjukehusinnlegging, og sosialtenestelova (Kristofersen mfl. 2006). Mykje tyder likevel på at barneverntenesta tar på seg fleire oppgåver enn dei strengt tatt treng. Det er som om barnevernet har ei haldning som handlar om at «nokon må jo ta ansvar», og at det er det dei som må det. Det vert eit paradoks at barnevernet, som ikkje er underlagt ei rettighetslov, vert sitjande att med alt det som andre tenester som er underlagt rettighetslovverk, klarar å fråbe seg.

Ei forklaring her kan vere barnevernet sin natur, som hjelpeinstans for ei av dei gruppene som klarar seg dårlegast i samfunnet. Dei som av ein eller annan grunn ikkje klarar å gi

barna ein tilstrekkeleg god nok omsorgssituasjon. Barnevernet kan kome relativt nær og verte godt kjende med både foreldre og barn, og det vert ofte svært tydeleg både kor vanskeleg situasjonen er for mange familiar, og kva som må til for å kunne hjelpe. Det er som Underlid (2009) skriv om i sin artikkel «Fattigdomens lukt og smak». Fattigdomen gjer inntrykk, og barnevernet, som er van med å ha barna sitt beste for auge, ynskjer å hjelpe. Ei på mange måtar ansvarleg og raus haldning som ein ofte møter i barnevernsfeltet, er at «no må vi ordne opp, så får vi slåst om pengane seinare». Det er likevel mykje som tyder på at barnevernet sit att med Svarteper oftare enn andre. Rekninga hamnar på barnevernet sitt bord, og ingen andre melder seg som rette mottakar.

I motsett perspektiv, om barnevernet *tar etter* andre instansar, vil denne rausheita til barnevernet, i knappheitstider, kunne snu til det verre for familiar som har behov for hjelp etter lov om barneverntenester. At barneverntenestelova ikkje er ei rettighetslov, vil kunne medføre at argumentasjonen i første omgang skal prøvast i høve til om ein kan *unngå* å gi barnet hjelp etter lov om barneverntenester, snarare enn å argumentere *for* å gi hjelp. Slik det på mange måtar verkar å vere andre instansar sin måte å inkludere eller ekskludere klientar på.

TIL SLUTT

Denne studien, både når det gjeld litteratur og intervjuundersøkinga, har vist meg at barna som barnevernet har kontakt med, i stor grad høyrer til familiar med dårlege levekår. Det er lite fokus på fattigdom i barnevernet, men alt tyder på at dei i høgste grad forhold seg til, og prøver å hjelpe, fattige familiar, og dei er, slik biletet framtrer, den hjelpe-tenesta som oftast kjem i kontakt med fenomenet barnefattigdom. Barnevernet gjer på mange måtar det dei kan, og

meir enn det, og dei ser det som si oppgåve å *dempe* den risikoen som barna i dei fattige familiane er utsette for.

Faglitteraturen er klar på risikoen fattige barn er utsette for, og det som det kan medføre av å kjenne seg annleis, å vere utestengt, marginalisert og ha reduserte høve til å delta saman med andre barn. Fattigdom heng saman med andre vanskar, som rus og psykiske vanskar, og det er dokumentert at å leve i fattigdom som barn medfører stor fare for at vanskane vert reproduisert. Dette har politikarar til ei viss grad fått med seg, og sett på dagsordenen. Spesielt ved val er dette temaet lyssett. Det er likevel vanskeleg å få auge på konkrete planar og tiltak for å få gjort grunnleggjande endringar for fattige barn. Å delta i fritida er viktig og bra, men ikkje nok til at fattige barn ikkje opplever å vere annleis enn andre barn. Kompenserande fritidstiltak vil neppe ha nokon effekt på *barnefattigdoms-ratane*, sjølv om ein må seie at det har sitt nødvendige bidrag i mangel av noko betre (Nuland 2008). Barnevernet sine kompensierende tiltak vil ikkje medverke til at barn kjem ut av fattigdomen og blir skjerma for den risikoen fattigdom inneber for eit barn. Det må meir breispektra og langvarige tiltak til for å skape endring som varer.

Utydelege rammer både i lovverk og frå sentrale myndigheiter må kunne ta noko av skulda for at det manglar på rutiner og metodar i dette arbeidet, som til ei viss grad verkar å vere basert på den enkelte sakshandsamar og leiar sine haldningar til kva som skal ytast. Men heldigvis er barnevernshjartet og -engasjementet stort. Heldigvis for barna, og heldigvis for andre tenester som «slepp unna» så lenge barnevernet tar ansvar. Andre tenester har etablert sine praksisar som tilseier at det som handlar om barn, er det barnevernet som skal ta seg av. Dei skal løyse problema til fattige barn, utan verken å ha

tilstrekkeleg verktøy, rammer eller ressursar til det. Slik eg ser det, er dette med på å underbygge barnevernet sitt dilemma i høve til fattigdom. At dei ser vanskane til familiane, og ynskjer å hjelpe, samstundes som den bakanforliggande strukturelle problematikken er så grunnleggjande, og tiltaka til barnevernet så pass begrensa når det kjem til å skulle skape endring.

Ei rettighetslovgjeving ville kunne medverke til at det vart tydelegare at barnet har *rettar* i høve til å få ein god omsorgssituasjon. Det ville likevel vere andre tenester som ville vere ansvarlege for fattige familiar sine behov for betra levekår. Barnevernet ville kunne vere ein medaktør som medverka til at barnet sine rettar vart ivaretatt.

Slik det fungerer i dag, vert barnevernet på eit vis eit alibi for at det vert arbeidd mot barnefattigdom. Dei tar seg av dei fattige barna, og dei handlar på oppgåva – ei oppgåve som dei strengt tatt ikkje har blitt tildelt. For sjølv om informantane mine var fagleg oppdaterte, så er likevel inntrykket mitt frå litteraturen at barnevernet har ein del å gå på i å tilpasse sitt metodiske barnevernsreiskap noko. Å ta inn eit meir sosioøkonomisk perspektiv i tillegg til utviklingspsykologi og relasjonstenking ville ha gjeve barnevernet eit breiare og meir tilpassa kunnskapsgrunnlag. Øyvind Kvello, som i dei seinare åra har tilbydd store delar av det kommunale barnevernet i Noreg ei opplæring i metodikk, har tatt inn økonomi som ein del av ein utgreiingsplan; eit steg i rett retning.

Heilt til slutt vil eg seie at trass i ei relativt eintydig forskning på kva fattigdom medfører av vanskar for barn sin kvardag og si utvikling, politiske lovnader og eit land prega av stor velstand, så har det så langt ikkje late seg gjere å avskaffe barnefattigdom. Er det ikkje mogeleg? Det kan vel ikkje vere slik at det kostar meir enn det smakar?

LITTERATUR

■ Andenæs, Agnes (2002): *Tidsnød som diagnose og foreldres valg-frihet som medisin – blir det bedre barndom av slikt?* Barn i Norge 2002. **Årsrapport om barn og unges psykiske helse.** Oslo: Voksne for barn.

■ Backe-Hansen, Elisabeth (2006): *Barn, unge og fattigdom i dagens Norge.* Barn i Norge 2006.

■ Borgeraas, Elling (2002): **Fattigdom, sårbarhet og SIFOs standardbudsjett for forbruksutgifter** : Nordisk prosjekt: Udsathed og for-brug i de nordiske velfærdssamfund. Arbeidsnotat nr. 2-2002, Lysaker, SIFO.

■ Bunkholdt, Vigdis og Mona Sandbæk (2008): *Praktisk barnevern-arbeid.* 5. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.

■ Fauske, Halvor, Willy Lichtwarck, Edgar Marthinsen, Elisabeth Willumsen, Graham Clifford, Bente Heggem Kojan (2009): *Det nye barnevernet, et forsknings- og utviklingsprosjekt i barneverne. Sluttrapport fase 1.* NF-rapport nr 8/2009. Bodø.

■ Fauske, Halvor (2009): *Kan barnevernet bygge sosial kapital? Sosial kapital som ressurs i barnevernets arbeid.* I: Rolf Rønning, Bengt Starrin (red). *Sosial kapital i et velferdsperspektiv. Om å forstå og styrke utsatte gruppers sosiale forankring* (kap. 6). Oslo: Gyldendal Akademisk.

■ Gjerustad, Cay, Arne Grønningsæter, Torunn Kvinge, Svein Mossige, Jorunn Vindegg (2006): *Bare fantasien setter grenser? Om kommunenes bruk av hjelpetiltak i barnevernet.* Fafo-rapport 545. Oslo.

■ Halså, Astrid (2007): *Mamma med nerver. En studie av moderskap og barneomsorg i velferdsstaten, når mor har psykiske helseplager.* Dr.polit.-avhandling 2007, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet; NTNU, Trondheim.

■ Kristofersen, Lars B., Sidsel Sverdrup, Thomas Haaland, Inger-Helene Wang Andresen (2006): *Hjelpetiltak i barnevernet – virker de?* NIBR-rapport 2006:7, Oslo.

■ Kvellø, Øyvind (2007): *Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling.* Oslo: Universitetsforlaget.

■ Liane Vibeke (2013): *FO taper kampen om sosialhjelpen.* Fontene 08/13, Oslo.

■ Nuland, Bjørn Richard (2008): Bekjempelse av fattigdom blant barn og unge. Rapport for 2008. Fafo-notat 2009:21. Oslo.

■ Nuland, Bjørn Richard (2008): Bekjempelse av fattigdom blant barn og unge. Rapport for 2008. Fafo-notat 2009:21. Oslo.

■ Oppedal, Mons (2008): *Fattige barns rett til økonomisk hjelp.* I: Ivan Harsløf og Sissel Seim(red). *Fattigdommens dynamikk.* Oslo: Universitetsforlaget.

■ Ringdal, Kristen (2001): *Enhet og mangfold* (2. utg), Bergen: Fagbokforlaget.

■ Stolanowsky, Per-Arne og Karin Gustavsen Tvetene (2005): *Har vi råd, mamma?* Oslo: Cappelen Akademisk.

■ Thorød, Anne Brita (2006): *En normal barndom? Foreldrestrategier for å skjerme barn fra konsekvenser av å leve med lav inntekt.* NOVA-rapport 2/06. Oslo.

■ Thorød, Anne Brita (2012): Er det for dyrt? *Fontene Forsking* 1/12 s. 19–31. Fellesorganisasjonen, Oslo.

■ Tunestveit, Merete (2010): *Fattigdom eit dilemma for barnevernet?* Masteroppgåve i helse og sosialfagleg arbeid med barn og unge. Høgskolen i Lillehammer. Lillehammer.

■ Tvetene, Karin Gustavsen (2001): *Jeg prøver å få det til å bli borte av seg selv – om barn som lever i familier som over tid har mottatt økonomisk sosialhjelp og deres håndtering av hverdagens møte med økonomiske krav,* Hovedoppgave i sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo,

■ Underlid, Kjell (2005): *Fattigdommens psykologi.* Oslo: Samlaget.

■ Underlid, Kjell (2009): Fattigdommens lukt og smak- Funn frå ein studie om korleis fattigdom vert opplevd. *Tidsskrift for psykisk helse-arbeid* 03/2008. Oslo.

■ Ytrehus, Siri (2004): *Fattige barn i Noreg – hvem er de og hvor bor de?* FAFO-rapport 445

■ www.sifo.no – Statens institutt for forbruksforskning

■ www.ssb.no – Statistisk sentralbyrå.

■ Lov av 17. juli 1992 nr. 29 og nr. 86 om barneverntjenester (barnevernloven)

HEIDI MARIE KRIZNIK (f. 1970) bor i Oslo. Hun er forfatter og essayist. I 2002 utkom romanen *Applaus*, og for den mottok hun Tarjei Vesaas' debutantpris. I 2007 kom romanen *Borte en vinter*, som ble nominert til Ungdommens kritikerpris og P2-lytternes romanpris. For *Borte en vinter* ble hun også tildelt Bokhandelens forfatterstipend 2008. I 2009 mottok Kriznik Språklig samlings litteraturpris for sitt forfatterskap. I 2012 utkom hennes tredje roman, *Du kan sove her*. Alle romanene er utkommet på Oktober forlag.

KRON ELLER MYNT

– MED ADRESSE TØYEN

Jeg bor på Tøyen, det er to kilometer å gå fra Oslo sentralbanestasjon. Jeg har aldri før bodd så sentralt, og samtidig så isolert.

Bydelen har en mobilitet på tjuefem prosent, altså tre fjerdedels sjanse for å arve det utgangspunktet du er født inn i. Forfatteren ser på årsaker og virkning, og på hvilke muligheter disse barna tilbys eller har.

På vei til Oslo Sentralbanestasjon passerte jeg for ikke lenge siden fire–fem gutter som sparka fotball utenfor en bygård. Det kan være at den ballen traff husveggen noen ganger, noe må det jo ha vært han hørte, han mannen i sekstiåra som brått sto og skreik på balkongen over dem, og meg, og det han skreik var: at de for faen meg fikk holde opp med den ballsparkinga. Ja, de fikk faen meg komme seg hjem til det landet de kom fra.

Sannsynligheten er ganske stor for at nettopp de små gutta der var født i Norge, og oppvokst på Grønland, en kilometer unna Oslo Sentralbanestasjon. Og hvis vi skal bruke dikotomien, eller todelinga, oss og dem, ja så var han som sto og sjikanerte og utøvde god gammeldags rasisme fra balkongen, en av oss. Og det han gjorde, var neppe å slå et slag for god integrering.

For hvorfor skal du henge med dem som skjeller deg ut. Og hva gjør det med unger å se en godt voksen, ja eldre herremann stå og rope at de får komme seg bort? Og hvor skal de komme seg hen?

På Tøyen ligger barnefattigdommen på tretti prosent, og bydelen har en mobilitet på tjuefem prosent, altså tre fjerdedels sjanse for at du arver det utgangspunktet du er født inn i.

Den starten vi får, slår så mye hardere inn enn mange synes å tro.

I gata der jeg vokste opp (i et lite tettsted mellom Moss og Oslo), bodde det ei dame som det iblant tippa over for. Og i de periodene fikk vi høre det: Der bor de jævla tyskerne.

Vi var ikke tyske. Men det var et bra trøkk i den dama, og jeg så at faren min tok seg nær av det hun sa, og så vandra hun da også opp og ned den gata for å fortelle oss det samme om og om igjen, så jeg skjønnte at det måtte være noe med oss.

Faren min vokste opp i Østerrike. Hans foreldre var opprinnelig slovenere, men i 1919 ble kart og landegrenser

TETTHETEN AV RUS- OG PSYKIATRITILBUD ER MYE HØYERE PÅ TØYEN ENN GJENNOMSNI TTET FOR HELE OSLO.

endra, og brått bodde de ikke lenger i Slovenia, men i Østerrike. Jobbmulighetene var få, og da faren min ble gammel nok, dro han til Sveits for å jobbe. Deretter til Tyskland. Da han hadde jobba seg gjennom deler av Europa, kom han til Norge. Det var på begynnelsen av femtitallet, og ikke akkurat et godt klima for de som var tysktalende. Og det tok faren min med seg i åra som fulgte. Så når det tippa over for fru Olsen i gata, slo det ekstra hardt inn hos han. Og ble en del av min bevissthet.

Da jeg gikk i tredje klasse på barneskolen, skjedde det noe som fikk mora mi til å møte meg langt ute på gårdsplassen, døra til huset sto åpen bak henne. Jeg kom fra skolen. Vi er gjeldfri, vi er gjeldfri, sa mor og la hendene rundt mine. I tida etter fyltes den før så glisne stua opp med møbler og ting, og jeg fikk nye klær fra butikker vi før aldri hadde vært innom. Og mora mi slutta å vaske hjemme hos naboer og klassekamerater. Vi hadde gått fra arbeiderklassen til middelklassen. Men det at den økonomiske statusen vår tiltok, gjorde ikke at vi var mer sammen med naboene våre.

Faren min følte seg utstøtt. Og sånn var det med den saken. Og da jeg var ferdig med ungdomsskolen og ville diskutere utdanning med han, la han ikke akkurat til rette for at jeg skulle ta høyere utdanning. Kanskje så han det som en trussel? Jeg veit ikke.

I forbindelse med den siste boka mi gjorde jeg et intervju med lokalavisa i kommunen der jeg vokste opp, og kom til å nevne fars opplevelse av å være utenfor. Far var da død. Det jeg sa, kom på trykk. Og det fikk han som dreiv Shell-stasjonen til å ringe lokalavisa for å fortelle at det ble snakka godt om faren min. Han var en anerkjent kar, sa han. Men sånn så ikke faren

min det. Han hadde bestemt seg.

OG SÅ ER DET TØYEN.

Tøyen ligger i indre Oslo øst, i bydel Gamle Oslo, det tettest befolka området i Oslo. Bydelen har hovedstadens høyeste andel mottakere av sosialhjelp, og den klart høyeste barnefattigdomsraten i hovedstaden og den nest laveste brutto gjennomsnittsinntekt per husholdning. Arbeidsledigheten i bydelen har økt, og topper nå ledighetsstatistikken for hovedstaden med 4,6 prosent¹.

Hvor skal du begynne å jobbe når postkontoret legges ned? spør dama han bak disken på Tøyen postkontor. Jeg veit ikke, sier han. Du får begynne å jobbe hos oss, sier hun. Hun jobber på NAV på Tøyensenteret. Nei, der orker jeg i hvert fall ikke å jobbe, sier mannen, når jeg ser hvor lett det er å komme til landet og få penger uten å gjøre en dritt! Den postbankansatte legger ut om alle innvandrerne som er på trygd. Han får blod på tann. Og jeg kunne ha likt å fortelle han, i tilfelle han ikke visste det, at flere av arbeidsinnvandrerne som ble invitert hit på 70-tallet, ble hardt ramma av konjunktorene på 1980-og 1990-tallet, og det fordi de jobba i næringer som var særlig utsatt for innskrenkninger av antall ansatte, og at flere av arbeidsinnvandrerne ble satt til tungt arbeid, og med tungt arbeid følger økt sannsynlighet for yrkesskader. Og så kunne jeg ha spurt han om hvordan han ville ha kjent det hvis han fikk en bunke med avslag på jobber han hadde søkt, og om han ville ha vært frista til å takke ja til å jobbe svart i et bilverksted som ikke oppfyller krav til vifter og verneutstyr. Og ved å jobbe der ville han ha vært med på å opprettholde en arbeidsplass som er helsefarlig, og som i neste omgang kan gjøre han syk og uføretrygda eller til trygdemisbruker alt etter hvem som ser hva. Eller hvordan ville han ha kjent det

dersom lønna var så lav at han som renholder måtte jobbe fjorten–femten timer hver dag for å få betalt hva det koster å være en familie. Og når den helsemessige risikoen blir så stor og den økonomiske gevinsten for å jobbe så liten, da er det kanskje forståelig at du heller vil vurdere at ungene dine skal ha en far som kan duge som far og ektefelle enn en far som sliter seg ut på arbeidet og ikke har noe å gi i heimen. Og før man kommer dit, har man gjerne fått noen råd fra legen. Og jeg kunne også ha fortalt han postbetjenten at nettopp han representerer en av dem som neppe ville ha ansatt en innvandrер.

De fleste vil kanskje si at postbetjenten, eller han som ropte til de fotballsparkende ungene på Grønland, ikke er representativ for nordmenn flest, men jeg kan ikke fri meg fra å tenke på hvor ofte vi gjør det motsatte når det kommer til den andre, hvordan vi lar en enkelts ytring være representativ for en hel gruppe når den kommer fra et menneske vi for eksempel antar er muslim.

Det blir min tur, jeg nikker til postbetjenten bak disken og leverer hentelappen, får pakka, sier ha det til han fyren, og går ut. På et vis ser jeg fram til at postkontoret på Tøyen skal legges ned, men så er jeg bekymra for hva som vil komme isteden.

Tøyensenteret har huset MAR, Oslo Poliklinikk med metadon- og subutexutdeling, nå er utdelinga flytta til apoteket, og i bygningen rett bak er det bosetting av nyankomne flyktninger, rett oppi gata var det inntil nylig et ressurscenter for rusmisbrukere uten fast bopel, og ellers huser det lille senteret NAV og et hus som driver med arbeidstrening for mennesker med psykiske lidelser. Jeg

kunne ramse opp flere, og alt sammen er bra og nødvendige tiltak, men jeg kan ikke fri meg for å tenke på hva som ville ha skjedd hvis noen forsøkte å plassere de samme tinga på et lite torg på Oslos vestkant. Tettheten av rus- og psykiatritilbud (målt i antall plasser pr. 1000 innbyggere) er mye høyere på Tøyen enn gjennomsnittet for hele Oslo.

BARN S BO- OG OPPVEKSTVILKÅR

I natt lå vi våkne og lytta til bråk fra den kommunale gården. Hva gjør den dama ute på natta, hvorfor roper hun sånn? sa dattera mi på fire. Vi lå og lytta og prøvde å sove. Men dattera mi fikk ikke sove. Kranglinga utenfor tiltok, flere naboer blanda seg inn. Det høres ut som noen er triste, sa dattera mi, og gråt. I halv åtte-tida om morraen kom politiet.

Og la det være sagt: Vi bor svært skjerma i forhold til veldig mange andre på Tøyen.

Tøyen består av en del utleieleiligheter som varierer i pris, en ganske stor andel kommunale boliger, og noen til dels dyre leiligheter, som de på Enerhaugen (der vi bor), hvor det bare er en kommunal gård og ingen behandlingsinstitusjoner for rus eller psykiatri.

Men bydel Gamle Oslo har rundt tusen kommunale boliger, der det ikke bare bor barnefamilier med dårlig økonomi, men også folk med alvorlige rusproblemer, psykisk syke og kriminelle.

I radiodokumentaren *Oppgang 13*, sendt på NRK radio i august i år², fortelles det om Selma på ni år og lillebroren hennes som ikke tør å gå aleine i trappa. I oppgangen bor det løslatte fra fengselet, alvorlig psykisk syke, og mennesker i besittelse av våpen.

¹ Kilder: Oslo-statistikken 2011

² *Oppgang 13*, radiodokumentar, NRK Radio, 31.08.13

Familien har tre ganger søkt om å flytte, uten hell. Selma våkner nesten hver natt av rusmisbrukere og mennesker i psykisk ubalanse som ringer på feil, og vil inn. Stoffsalg foregår daglig.

Selma vil ikke ta med seg venner hjem fra skolen. Når hun går fra skolen, begynner hun å grue seg til å gå hjem, til hva som vil møte henne i oppgangen. Det har hendt at hun og lillebroren har tråkka over blod i oppgangen, nesten daglig er det tiss i trappa. En vinter hadde noen tissa i akebrettene. Og Oslopolitiet har flere ganger rykket ut til oppgang 13 på grunn av husbråk, narkotika, skyting, sverdstikking, overdoser. Hver gang Selma går ut med søpla, tenker hun på den gangen det lå en bevisstløs mann i søppelskuret.

Selma er 1 av 20 000 barn som vokser opp i kommunale boliger.

I Oslo indre øst bor 11 000 mennesker i kommunale boliger. Jeg anerkjenner behovet for kommunale boliger, og behandlingsinstitusjoner, jeg er sjøl sosionom og veit at livet er sammensatt, jeg ønsker ikke et strigla Tøyen, men mener at de sosiale tiltakene, spesielt de mer belasta, kunne ha vært bedre fordelt i Oslo by.

Hver gang jeg møter Arifi med den yngste på sju på butikken, skilles vi etter bare noen meter. Hun bor i nærheten av Tøyensenteret. Jeg veit at hun føler seg utrygg, og er redd for hva slags oppvekst barna hennes vil få. Hun har flere ganger bedt om hjelp til å få slutt på narkotikasalget rett ved skolen. Hun har bodd på Tøyen i seksten år og har sett en generasjon unge gutter gå til grunne.

Stadig flere foreldre flytter fra området når barna skal begynne på skolen, de som *kan* flytte, vel å merke. På Tøyen har «den hvite flukten» blitt et begrep. Dette er et problem, og bidrar til ytterligere segregering og utenforskap både i området og på skolen.

Og boforholdene, det at mange av barna bor trangt, gjør at de ikke kan ha med seg venner hjem fra skolen.

Å bo trangt vil si å bo mer enn en person per rom. I Norge bor 8 prosent av befolkningen trangt. Blant innvandrere er tallet høyere. 45 prosent av alle innvandrere er trangbodd. Det er en større del av innvandrerbefolkningen enn i noe annet sted i Norden.

Det kommer fram i en kartlegging av nordmenns bosituasjon. Susanne Søholt fra Norsk institutt for by- og regionforskning står bak kartleggingen. Hun mener mange innvandrere bor trangt på grunn av dårlig økonomi, og at terskelen for å komme inn på boligmarkedet er så høy. I et innslag på NRK Radio³ forteller ei mor om hvordan det er å bo på femti kvadratmeter med tre barn i skolealder. Det er ikke plass til skrivebord i leiligheten, sengene tar all plass. Mangelen på lesero og et sted å sitte gjør at leksene må gjøres et annet sted, hos leksehjelpen eller hos venner. Fatima Ali Madar, leder for somaliske kvinners solidaritetsforening, mener trangboddheten har helsemessige konsekvenser både fysisk og psykisk. Det går på trivsel, søvn, støy. Trangboddheten fører til mer kranjel mellom søsken. Ungdom i puberteten med følelser som svinger, trenger et sted å kunne trekke seg tilbake til. Små barn trenger å fysisk kunne utfolde seg, men i trange, små leiligheter er ikke det mulig. Årsaken til at innvandrere bor trangt i Norge, og trangere enn innvandrere i resten av

Norden, tror Madar til dels skyldes at det bygges færre større leiligheter i Norge, men hovedsakelig er det et levekårs-spørsmål. For å snu utviklingen må folk få hjelp til å komme i jobb. Har du dårlig råd, har du ikke valgfrihet, sier Fatima Ali Madar.

I FrPs Oslo-budsjett virker partiet mest opptatt av å skyve ansvaret for oppvekstvilkårene over på foreldrene:

*FrP mener det må være omsorgssvikt etter barnelovgivningen hvis norske statsborgere ikke sørger for at barna opplæres til at norsk er språket i hjemlandet og innretter og styrer sine liv og barnas oppvekstvilkår slik at de kan norsk når de begynner på skolen. FrP mener at det er behov for en mye mer aktiv integreringspolitikk hvor foreldres ansvar fremheves, og at det gjennomføres nødvendige oppfølgingstiltak og kontrolltiltak overfor alle norske foreldre slik at det blir en snarlig slutt på at norske barn ikke kan norsk når de begynner på skolen*⁴.

Det er klart at foreldre har ansvar for sine barn. Og det er sikkert også på sin plass, iblant, å påpeke at vi kan ha lett for å mene at myndighetene eller staten eller politikerne har ansvaret. Så problemet er ikke at FrP mener det er viktig at barna kan norsk, og at foreldrene selvfølgelig skal bidra til det, men det er noe med ensidigheten i vektlegginga av ansvar. Og hvis vi bare peker et sted, på foreldrene i dette tilfellet, så er det lett å unngå å se på rammevilkåra, og hvilke valgmuligheter foreldre har – eller ikke har.

Barnehagen er en viktig arena for språkutvikling og integrering, og de barnehageansatte er forplikta til å arbeide aktivt for å fremme barns norskspråklige kompetanse. Men

for en barnerik familie med lav økonomi er det billigere å la mor være hjemme med barna enn å betale barnehageplass. Og hvis det er slik at de barna som trenger det mest, ikke går i barnehagen fordi foreldre har dårlig økonomi og heller benytter seg av kontantstøtten, så bør FrP, hvis de virkelig vil legge til rette for at barn skal lære norsk før skolestart, heller gå inn for gratis barnehageplass framfor å verne om kontantstøtten.

Det handler ikke bare om «de andres» kultur, men også om politisk satsning, om vilje og evne til å sette inn ressurser der behovet kanskje er størst.

Det er en sterk sammenheng mellom innvandrerandelen i et område og fattigdomsandelen, sier instituttleder ved Fafo, Tone Fløtten⁵.

Av alle barn under 18 år i Norge lever nær 74 000, som tilsvarer 7,6 prosent av dem, i fattigdom, viser de nyeste tallene fra Statistisk sentralbyrå (SSB). Barnefattigdommen har økt hvert år de siste årene. Ifølge Fløtten er den viktigste årsaken til denne økningen en økning i innvandrerbefolkningen.

EN SVART ØKONOMI

Norsk er nøkkelen til å komme inn i samfunnet, ja. Men arbeid er også nøkkelen. Og jeg tror at vanskelighetene med å komme inn på arbeidsmarkedet tvinger fram en svart økonomi.

Hvis du har fått en bunke med avslag på jobbsøknader, så er det forståelig at du vegrer deg for å be kjæresten din som

3. Nyhetsmorgen, NRK Radio 02.05.13

4. FrPs alternative Oslobudsjett for 2013

5. Slik er barnefattigdommen i ditt fylke, NRK Nyheter, 01.09.13

I TIDA ETTER FYLTES
DEN FØR SÅ
GLISNE STUA OPP
MED MØBLER OG
TING, OG JEG FIKK
NYE KLÆR FRA
BUTIKKER VI FØR
ALDRI HADDE
VÆRT INNOM.

behersker norsk, skrive enda en søknad. Og hvis du hver dag i flere måneder får lagt penger på bordet til ei pakke sigaretter og et kafébesøk eller det du skal handle mens kona di er på jobb, og du aldri kjenner at du kommer ovapå eller får bidratt til fellesøkonomien, så er det forståelig at du kan bli frista til å takke ja til et svart renholdsoppdrag når kompisen din spør deg fordi han veit du trenger penger.

I min siste roman, *Du kan sove her* (Oktober forlag, 2012), jobber Said, som er gift med Anja, svart i et bilverksted. En dag kommer fire menn med en Mercedes innom verkstedet. De spør om han kan sveise et ekstra rom under bilen. Said skjønner tegninga, og for å slippe unna foreslår han en sum for arbeidet han regner med er langt over det de vil akseptere. Men mennene er villige til å forhandle. Den summen de tilbyr, er kanskje mer enn hva Said vil greie å tjene på et helt år. Og som han sier i romanen: Jeg hadde brukt en dag eller kanskje to på det. Nå tror jeg ikke at Said takker ja til sveiseoppdraget, men er det forståelig at han kan bli frista?

Med en viss innlevelsesevne bør det være mulig å kunne tenke ikke bare i absolutter rundt disse tinga og innse at vi reder grunnen for en del uheldige konsekvenser. Og jeg tror at sånne helt enkle ting som at det tar lang tid å få personnummer og skattekort når du er ny i landet, kan være med på å gi en dårlig start. Det er ikke godt å ikke kunne være til bruk, og det er forståelig at man kan bli frista til å takke ja til ymse typer arbeid.

Jeg er selvfølgelig imot både svart og kriminelt arbeid. Men jeg mener at de vanskelige materielle forholdene bidrar til å skape de situasjonene som gjør det lett å være skeptisk til innvandrere.

Da Said omsider får plass på et norskkurs, takker han nei. Fordi han endelig har fått en jobb. Norskkurset er på dagtid. Men det er jobben også, og den er hvit og gir han for første gang en forutsigbar inntekt og gjør han mindre avhengig av kona. Romanen viser at mer enn kultur er det ubalansen i forholdet som gjør det vanskelig for dem å få det til.

Det er alltid mange grunner til at ting blir som de blir. Og i den pakka med årsaker ligger systemer som er mer eller mindre velfungerende, og det handler kanskje mindre om kultur enn det handler om psykologi, om kontakter og nettverk, forventninger, og blikket vi har på den andre.

I enkel barnepsykologi er det sånn at det du fokuserer på, forsterker du. Gir du mest oppmerksomhet på de negative tinga, får du mer av det. Jeg tror vi kan flytte de mekanismene over på ganske mange nivåer.

Og det er mulig å tenke seg at det å hele tida bli definert kan gjøre veien kortere til de miljøene du blir assosiert med.

Jeg tror de forestillingene vi omgir oss med, kan gjøre at vi ender opp med å bli karikaturer for hverandre. Men hvor skal vi møtes for å bli bedre kjent?

Aktiviteter koster ofte penger. Det planlagte badelandet på Tøyen, som er en del av det lovede Tøyenløftet, vil ikke gjøre noe med strukturene på Tøyen, og hvis man sammenligner prisene fra andre badeland, så koster det tre–fire hundre kroner for en familie å komme inn.

En annen del av det lovede Tøyenløftet er å etablere en base for kulturskolen, men det foreligger ingen forslag til hvordan en skal rekruttere eller bidra til deltagelsen.

En forskingsrapport utgitt i 2013, *Kultur møter kulturmøter*⁶, kommer det fram at kulturskolebruk blant innvandrere og barn av innvandrere er halvparten så høy som kulturskolebruken i den øvrige befolkningen. Deltagelsen er lavest blant personer med opprinnelse fra et afrikansk land, størst blant personer med opprinnelse fra et europeisk land.

Videre presenterer rapporten mulige årsaksforklaringer på den lave deltagelsen i denne gruppen. Stikkord i så måte er pris.

Da Miniøya-festivalen ble arrangert i Tøyenparken, sto barna fra Tøyen utenfor og forsøkte å kikke inn, over gjerdet. Som en Tøyen-beboer skreiv i en kronikk i Aftenposten i sommer: *Miniøya er ikke på noen øy, men på søndag fikk jeg følelsen av at det var et hav mellom barna på utsiden og barna på innsiden av dette gjerdet. Før denne dagen hadde jeg tenkt hvor flott det er at dette barneparadiset var plassert nettopp her, men da jeg sto der var jeg ikke så sikker lenger. Det eneste festivalen ga til de lokale barna, var et vindu inn til en himmel de ikke kunne ta del i. Jeg kjenner disse barna på utsiden, og jeg kjenner familiene deres. Jeg vet godt at prisen for det grønne armbåndet er utenfor rekkevidde*⁷.

Utenforskap kan være resultatet for barn, og for voksne, med dårlig økonomi. De utestenges fra å delta i mange sosiale aktiviteter som folk flest tar som en naturlig del av tilværelsen. Utenforskapet påvirker de unges utdanningsløp, deres yrkesvalg, helse og manglende inntreden på boligmarkedet.

SNIPP, SNAPP, SNUTE. DU ER UTE.

Jeg har aldri opplevd noe ubehagelig på Tøyen. Men jeg liker meg ikke på Tøyensenteret (bortsett fra på biblioteket), for ofte står det noen personer utenfor NAV-kontoret som virker

både psykisk ustabile og kraftig rusa. Flere av de kommunale blokkene i nærheten er første stopp for nyankomne flyktninger, og jeg kan ikke fri meg fra å tenke på hvordan det er for et barn fra et krigstraumatisert land å flytte inn der.

Jeg tror mye frykt er skapt, og forsterka av mediebildet. Men når det er sagt, så tror jeg ikke at utviklinga på Tøyen legger til rette for å føle seg trygg. Ei heller at det gir barn trygge oppvekstvilkår.

På vei fra matbutikken passerer jeg Tøyen skole, skolen er stengt, men gutta er tilbake i skolegården og ballbingen. Ungene blir fulgt ut porten for å markere skoledagens slutt, men rett etter er de tilbake og blir der til godt utpå kvelden. Det har vært klager fra naboer over støy fra ballbingen.

Rett ved skolegården er den tomme høyblokka som tidligere huset Utdanningsdirektoratet, og som ble foreslått brukt til hospits. Og jeg tenker på at hvis du bor i en to-roms leilighet med fire eller fem yngre søsken, så er det naturlig at du får lyst til å gå ut og få deg litt frisk luft, og da frister kanskje ballbingen på Tøyen skole, og med så mange småsøsken er det ikke usannsynlig at det blir litt mindre oppmerksomhet på deg og at du blir sugen på voksenkontakt og lett kan komme i prat med voksne som også henger ute om kvelden. Og hvis det plasseres et hospits utenfor en skolegård, ja rett utenfor ballbingen som ungene bruker til godt ut på kvelden, da er det sannsynlig at det kan bli noen møter som ikke bare er av det positive slaget. Men nå er bygget til Utdanningsdirektoratet solgt til private og det uten at det er satt noen betingelser for hva bygget skal brukes til. Og hvem vil investere på Tøyen? Kjipe-ruta, som venninna mi kaller det. Hun bor i bydelen og melder seg hvert år som bøssebærer for

⁷ Løft Tøyen for Tøyenbarna, Ester Røsen, Aftenposten, 12.06.13

TV-aksjonen, sammen med sønnen. Nå er han tretten, og han og mora har begynt å snakke om kjipe-ruta. De to siste åra har vi måttet gå kjipe-ruta, sier de. Kjipe-ruta ligger på Grønland og Tøyen.

Forskning viser at de økonomiske skillene i hovedstaden ikke bare går mellom øst og vest i byen, men også innad i øst, mellom de som har råd til å betale for barnehageplass og fritidsordning, og de som ikke har det. Dette følger ofte de etniske skillelinjene, og fører til at ikke-etnisk norske barn hindres i å delta i det norske samfunnet⁸.

Vi er så vant til å tenke på oss selv som borgere i et demokratisk samfunn der alle har like rettigheter og muligheter, og kanskje derfor er disse samfunnsendringene vanskelige å ta inn.

Den svenske regissøren Gabriela Pichler opplevde i 2012 større forståelse i andre europeiske land enn i Sverige for sin film «ÅTA, SOVA, DÖ». Tittelen er relatert til det monotone livet sånn hun opplevde det i oppveksten, og som ung voksen. Der alt dreide seg om å få det til å gå rundt. Det var jobb, jobb, jobb, og så hjem for å spise, og sove. Men vad händer om jobbet försvinner? spør regissøren i et intervju med kulturprogrammet Kobra på svensk TV.⁹ Filmen handler om tjueårige Raša og hennes utslitte pappa. Og om hvordan det er for dem å få livet til å funke. Uten jobb.

Regissøren hadde en forventning om «att röra lite om i grytan i Sverige», hun tenkte at filmen viste en virkelighet svenskene ikke forholdt seg til eller visste særlig om, hun tenkte på filmen som spesifikk svensk og trodde ikke at den ville bli

forstått i utlandet. Men så var det tvert om. Den økonomiske krisen i Europa gjorde at filmen opplevdes allmenn der.

I Danmark utkom i 2012 *Det danske klassesamfund*. Lars Olsen, en av medforfatterne av boka, tar et oppgjør med forestillingen om at klassesamfunnet er tilbaketrukket i Danmark.

*De skandinaviske samfunnene har vært kjennetegnet ved kvaliteter som beskjeden ulikhet, sosialt blanda byer, felles grunnskole og relativt høy sosial mobilitet. Slik er det fortsatt til en viss grad. Samfunnsmodellen vår er imidlertid under press, og det kommer både fra toppen og bunnen av samfunnet. Stadig flere havner i underklassen – de som står utenfor arbeidsmarkedet minst fire femtedeler av året og primært lever av trygd. [...] Barna i disse familiene vokser opp uten voksne som går på jobben. Det kan være Lonnie som bor alene med en mor på førtidspensjon. Eller det kan være Ahmed som har en far og mor på sosialhjelp [...] Et liv i underklassen går stadig oftere i arv fra foreldre til barn. Samtidig er underklassen mer konsentrert i egne områder. [...] Gettodannelsen betyr at utsatte unge finner sammen i fellesskap [...] En ungdom fra underklassen har seks ganger større risiko for å begå kriminalitet enn en jevnaldrende fra de høyere klassene.*¹⁰

Det får meg til å tenke på ei jente jeg jobba med i Bredtveit kvinnefengsel. Hun hadde et sterkt ønske om å flytte til en annen bydel da hun var ferdig med soninga. Hele oppveksten og som ung voksen hadde hun vært del av et miljø med rus og kriminalitet, og det i den bydelen det var forventet at hun skulle

flytte tilbake til. Den kommunale leiligheten hennes var jo der. Men hvis du over lang tid har identifisert deg med et miljø, og så skal flytte tilbake til det miljøet og prøve å være en annen – hvor lett er det? Og hvis du knapt kan gå utenfor døra di for der er de gamle vennene som du ikke bør henge med lenger. Men de vennene er faktisk det eneste nettverket du har, og da er det kanskje forståelig at du heller velger å være sammen med dem enn å leve isolert og aleine. Da er det kort vei tilbake. For hvis sønnen din ikke får være med på ditt eller datt, fordi det meste koster mer enn det du får i stønad fra sosialkontoret, og du ikke vil at han skal være utenfor, da er det forståelig at du kan si ja til å gjøre et oppdrag som gir kjappe penger, og det sjøl om du risikerer å få nye ting på rullebladet.

Når vi støter ut de voksne, er det i neste omgang barna vi støter ut.

Elle melle, deg fortelle,
skipet går, ut i år,
snipp snapp snute, du er ute.

Det er ikke sånne regler det synges i skolegården nå for tida, men likevel.

Det er blitt stuereint å snakke om mennesker som utgiftspost og investering, som økonomisk gevinst eller tap. Og hvis vi skal følge en sånn tankegang, jeg mener hvis målet vårt er å gjøre det økonomisk, hva gagner da det norske samfunnet på sikt? Å gjøre folk til sosialklienter – det koster i hvert fall.

Jeg er redd vi skaper en ny underklasse, og at det har å gjøre med utstøtingsmekanismer i samfunnet, de økonomiske og de materielle, men også de psykologiske. Alt det som er med på å skape et skille og gjøre avstanden mellom «oss og dem» større.

Integrering og sosiale problemer blir ofte forklart med kultur, og kulturelle forhold, mens forhold som makt, økonomi eller klasse i liten grad blir trukket frem.

Lav inntekt over lang tid gir dårlige muligheter for å delta i samfunnslivet. Og det å stadig oppleve mistenkeliggjøring og skepsis kan medvirke til tilbaketrekking.

Og jeg tror det er slik at for å lykkes er det nødvendig å ha en kontaktflate med storsamfunnet.

En bekjent av meg som er lærer på en skole i Groruddalen, har fortalt at det finnes skolebarn der som aldri har vært i Oslo sentrum, enda det bare tar et kvarter med T-banen. Det samme forteller fotballstjerna Zlatan i boka *Jag är Zlatan*.¹¹

Zlatan vokste opp i Rosengård utenfor Malmö, et sted med en høy andel ikke-etnisk svenske. Malmö var i nærheten. Men det var en annen verden. Og enda så fotballinteressert han var, så visste han ikke hvor fotballstadion lå, og han rakk å fylle sytten innen han kom seg inn til sentrum. Han var tjue år før han så en svensk film, og han hadde ikke peiling på svenske helter eller kjente idrettsfolk som Ingemar Stenmark.

Zlatan forteller om hvordan han måtte være ekstra tøff for å kompensere for at han alltid hadde dårlig råd. Skoene han brukte på trening, var kjøpt på matbutikken til femtini nitti, mens de andre hadde sko fra Adidas og Puma med kenguruskinns fra de var guttunger, og Zlatan forteller at da laget var utenlands, hadde han tjue kroner i lomma, mens de andre svenske gutta hadde to tusen. Om hjemmet sitt skriver han følgende:

Det var dører som smalt, og muttern som gråt. Hun gråt ofte.

8 Fattigdom og sosial eksklusjon blant barn. Oppsummerende konklusjoner, behov for forskning og videre tiltak. Knut Halvorsen, Hege Larsen, Thomas Lorentzen, Mons Arild Oppedal, Sissel Seim. Høgskolen i Oslo og Akershus, 2011

9 Svensk filmvåg med klass, Kobra, SVT, 28.11.2012

10 Omtale av boka *Det danske klassesamfund* (Dansk Gyldendal, 2012) i Klassekampen 06.11.13

11 *Jag är Zlatan*, selvbiografi skrevet sammen med journalisten David Lagercrantz (Albert Bonniers forlag, 2011)

Hun har min kjærlighet. Hun har måttet slite i livet. Hun vaska omtrent fjorten timer i døgnet, og av og til ble vi med og tømte papirkurver og sånt og fikk litt lomme penger. Men innimellom brast det for muttern. Hun slo oss med tresleiver, og det hendte at sleivene gikk i stykker, og da fikk jeg pelle meg av gårde og kjøpe en ny, som om det var min feil at hun hadde slått så hardt. (...) Alt som kosta penger, gjorde henne fly forbanna.

Zlatan forteller om et hjem uten overskudd. Det måtte stå mat på bordet. Alle kreftene gikk med på det.

Han fikk det ikke bedre da han flytta fra mora til faren.

Jeg var ute hele tida og spilte fotball eller sykla omkring på rappa sykler, og ofte var jeg sulten som en ulv når jeg kom hjem, og rev opp kjøleskapdøra og tenkte: Plis, plis, la det være noe der! Men nei, ingenting, bare det vanlige: melk, smør, litt brød og i beste fall multivitaminjuice i fireliters kartonger, kjøpt i den arabiske butikken, for den var billigst (...)

Når Zlatan blir spurt om hva han tror han ville ha blitt hvis han ikke ble fotballspiller, svarer han: Jeg ville kanskje ha blitt kriminell. I mine kretser ble man liksom ikke advokat.

Du har ikke 50–50 sjanse når du kaster mynt og kron, det uttalte professor Diaconis ved Stanford University til Dagbladet for noen år siden.¹²

Diaconis, som har forska på myntkast, sier: Du kan ikke kaste en mynt rettferdig. Det vil ta rundt ti tusen myntkast før en tilfeldig observatør vil merke en økt sannsynlighet for at mynten lander på det som var oppsida fra start.

Slå på ring, slå på ring, slå på hvem du vil. Den du slår på, slår du så hardt så, hardt så.

Hvilke muligheter gir vi barn nå, og hvilke muligheter gir vi dem som unge voksne ikke langt fram i tid? Reproduserer vi bare forskjeller? Og hvor får vi det igjen?

Jeg ser på ungene som leker i ballbingen, og tenker at barndommen sitter i fingertuppene, i ei åpen hånd, eller i en knytta neve. Og jeg tenker på det professoren sa, at det vil ta rundt ti tusen myntkast før en tilfeldig observatør vil merke en økt sannsynlighet for at mynten lander på det som var oppsida fra start.

Du bruker ikke ungen din politisk, sa en fyr til meg under en middag, da jeg snakka om å la dattera mi begynne på Tøyen skole. Underforstått: I så fall er du en dårlig mor.

HVEM VIL EN DÅRLIG MOR?

Men det å fortsette å støte ikke-etnisk norske ut av arbeidsmarkedet og med det å hindre dem i å delta i samfunnet, samt la fattigdom gå i arv fra voksne til barn og fortsette å legge til rette for en voksende underklasse, det må vel også sies å være politisk – kanskje også et politisk eksperiment? Men da gjelder det ikke våre, men de andres barn.

På lekeplassen i Sørligata har en gjeng smågutter samla seg, det er noe slåssing på gang, og en av gutta er tydelig utilpass i basketaket. Jeg går bort. Hva skjer? sier jeg. Vi kjenner ikke deg, vi trenger ikke å svare, sier en av gutta. Men hvordan ville det være om voksne så at noe alvorlig skjedde og så bare gikk forbi? sier jeg. Det er ikke bra, sier han. Nei, sier jeg. Nei, sier han.

¹² Mynt og kron ikke tilfeldig, Dagbladet 05.03.04

VOKSNE FOR BARN

Stortorvet 10 > 0155 Oslo > Tlf: 23 10 06 10 > vfb@vfb.no > vfb.no

